

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KORHAN KAYA

Hintlilerde Tanrı

Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti.nindir.

Birinci Basım: Şubat 1998
Dizgi ve Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın
Baskı: Yayılcık Matbaası

ISBN: 975-343-217-8

KAYNAK YAYINLARI: 244

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.

İstiklal Caddesi 184/4 80070 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 Faks: 249 28 92

KORHAN KAYA
Hintlilerde Tanrı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	6
ÖNSÖZ	7
Dinsel Dönemler	9
Ariler ve İnançları	11
İnançlarda Farklılaşma	19
Hint İlkellerinin Ari Tanrılarını Hintlileştirmesi	36
Ana Tanrıça İnancı	58
Şüphe ve Materyalizm	67
Cayna ve Buddha	74
Hindu İnancının Yeniden Etkinlik Kazanması	84
SON SÖZ	93
KAYNAKÇA	95
DİZİN	99

KISALTMALAR

age	adı geçen eser.
Bhg.	Bhagavadgita
bkz.	bakınız.
çev.	çeviren
derg.	dergisi.
ERE	Encyclopedia of Religion and Ethics.
İÖ	İsa'dan önce.
İS	İsa'dan sonra.
lit.	literature (edebiyat).
Mhb.	Mahabharata.
s.	sayfa.
SBE	Sacred Books of the East.
trans.	translation (çeviri).
Upa.	Upanishad.
vol.	volume (cilt).
vs.	vesaire.

ÖNSÖZ

Çalışmamızı çok daha geniş tutup, dinsel kurallar, kurumlar, törenler ve simgeleri de dahil ederek, kitaba "Hint'te Dinsel Düşüncenin Gelişimi" biçiminde bir başlık koymak da olası idi. Ancak bu durumda anlatmak istediğimi anlatamayacak ve üzerinde zaten çok zor durulan, bin yıllar öncesinden günümüze kadar uzanan çizgiyi kaybedecektim. Veda dönemi, Upanishadlar ve Klasik Sanskrit dönemi boyunca Doğa Tanrıları, Soyut Tanrılar ve Tanrısızlığı görüyoruz. Tüm inançlar toplumsal olaylara, renksel ve kültürel kaynaşmalara göre belirleniyor. Benim bu kitapta yapmaya çalıştığım, galiba biraz da din felsefesi oldu. Çok ilginç bulduğum "Tanrı" kavramının evriminin bir incelemesi gibi de oldu. Pracapati'den doğru gelen düşünce, belki de ateizme doğru seyredeceksen, ilkel kültürlerin etkisiyle karmaşık dinlerden ve inançlardan oluşan bir yapıya mı büründü?

. Beni böyle bir kitap hazırlamaya iten birinci neden, yukarıdaki sorudur. İkincisi, Hint Tanrıları konusunda mümkün olduğunca doğru bilgiler vermek; üçüncüsü ise, Walter Ruben'e duyduğum hayranlık ve ondan aldığım esindir. Türkiye'de, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde (1935'te) kendisine bir Hindoloji Kürsüsü kurma görevi verilen Prof. Dr. Walter Ruben'e, ne yazık ki, geçen yıllar içinde bu ilk anda verilen değer verilmemiş, geride bıraktığı birbirinden değerli eserleri unutulmaya yüz tutmuştur. Bu çalışmada onun *Eski Hind Tarihi* ve *Buddhizm Tarihi* kitapları elimden düşmedi.

Türkiye'de nadide çiçekler gibi yetişen Hindologlar, merhum hocalarımız Prof. Dr. Abidin İtil, Prof. Dr. Kemal Çağdaş gibi bir bir so-larken, yaşayanlar bir gün anlaşılmanın umuduyla beklemektedirler.

Sayın hocamız Prof. Dr. İnci Macun'a bizlerin yetişmesine yaptığı katkılardan dolayı teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmalarımda yardımcı olan eşime, bana kaynak sağlamakta yardımcı olan DTCF Kütüphanesi görevlilerine, kitap sağlamada yardımcı olan öğrencim Ali Küçükler'e, Hindistan'dan kaynak taşıyan Araş. Gör. Sevinç Kayırhan'a, Araş. Gör. H. Derya Can'a ve Prof. Dr. Noorjahan Begüm'e teşekkür etmeyi bir görev saymaktayım.

Korhan Kaya
Ağustos 1996

DİNSEL DÖNEMLER*

Hint'te Tanrı kavramının daha iyi anlaşılması, geçilen dönemlerin iyi anlaşılmasına bağlıdır. Bunlar: Veda dönemi, Brahman dönemi ve Hindu dönemidir. Aşağıda, kısaca bu dönemlerin özellikleri gösterilmektedir:

Veda Dönemi (İÖ 1500-800)

Ari dönemdir. Tanrılar, doğal fenomenlerin kişileştirilmesiyle oluşturulmuştur. Baştanrı Indra'dır. Diğer önemli Tanrılar; Agni, Soma, Mitra, Vayu, Varuna, Rudra, Pushan, İki Aşvin, Marutlar, Ushas, Surya, Parjanya, Aditi, Vishnu, Dyaus, Prithivi, Apas, Savitri, Vivasvat, Brihaspati, Yama vs.'dir. Rig, Sâma ve Yacurveda bu dönemlerin eserleridir. Tanrılar ön plandadır. Atharvaveda Brahman dönemine daha yakındır. Veda döneminde Pracapati, Vishnu ve Rudra pek dikkat çekmez.

Brahman Dönemi (İS 800-500)

Veda Tanrılarının işlevleri biraz azalmıştır; renkleri solgundur. Kurban töreni ve onu yaptırtan Brahmanlar ön plandadır. Brahman göklere çıkartılır ve sonunda Tanrı'yla eş tutulur. Bu dönem, Brahman hegemonyası dönemidir. Bir yandan Brahman felsefesi gelişir ve bunun son aşamasında Upanishadlar ortaya çıkar. Upanishadlardaki

* Dönemler için verilen rakamlar, yaklaşık tarihlerdir.

felsefe çok dikkate değerdir. Bu dönemde Pracapati en büyük Tanrı'dır ve Brahma adıyla anılır. Vishnu varlığını sürdürür; Vedik Rudra artık Şiva haline gelir.

Hindu Dönemi (İÖ 500-Günümüze)

Bu dönem, Brahmanizme tepki olarak ortaya çıkan materyalistler (Çarvakalar) ve bunların peşi sıra gelen Caynist ve Buddhistlere tepki olarak çaba gösterilen dönemlerdir. Özelliği, destanlar ve puranaların bu dönemde şu üç Tanrı'yı öne çıkarmasıdır: Brahma, Vishnu, Şiva. Bu üçü, Hindu Tanrı üçlemesini (trimurti) oluşturur. Artık Vedik Tanrılar değil, geçmişte az işlevleri olan bu üç Tanrı popülerdir. Özellikle Vishnu ve Şiva çekişirler. Bu iki Tanrı'ya, Hint ilkellerinin âdet ve inanışlarının eklenmesiyle çok karışık bir dinsel ve mitolojik durum ortaya çıkmıştır. Veda döneminin Ari Tanrılarının üstünlüğünden bahsedilmez; onlar, ikincil rollerdedirler.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır: Brahman dönemi en şatafatlı hayatını yaşarken İÖ 500'lerde ortaya çıkan Buddha ve ondan 15-20 sene kadar önde olan Mahavîra'nın tepkisel öğretileriyle karşılaştı. Hint toplumları, birkaç yüzyıllık bir süreyi, bu Tanrıtanımaz inançların etkisi altında geçirdi. Daha sonra, her zamanki gibi, tutuculuk üstün geldi ve Hindu döneminde bilinen Tanrılar, onların karıları, çocukları ve Hinduluğun ruhuna uygun uygulamalar ağırlık kazandı.

ARİLER VE İNANÇLARI

Arilerin bir zamanlar İran düzlüklerinde yaşadıkları, oradan ayrılan bir kolun Hindistan'a girdiği, olasılıkla Mohencodaro ve Harappa gibi uygarlıkların üzerinden geçerek, Kuzeybatı Hindistan'da, Pencap bölgesi ve çevresinde yerleştiği düşünülür. Tarih tam olarak bilinmemekle birlikte, bu olayın tahminen İÖ 2500-1500 yılları arasında olduğu söylenir. Bu zamandan itibaren, çevrelerinde siyasi otorite kurmak isteyen bu beyaz tenli, savaşçı insanlar, siyah tenli yerli Hint topluluklarıyla didişmeye başladılar. Bu yayılış ve didişmelerin sadece Hindistan'da olmadığı, Mezopotamya ve Anadolu'yu da içine alan geniş bölgede olduğu hakkında güçlü kuşku bulunmamaktadır. Eğer o günleri anlatan günlükler ya da savaş tutanakları elimizde olsaydı, mutlaka eski zamanlarda Hindistan'da Mezopotamya ve Anadolu'da olup bitenler hakkında net bilgilerimiz olurdu. Ne yazık ki, böyle bir şansımız yok. Bütün bildiklerimizi ise Rigveda'daki dinsel ve mitolojik bilgilerle arkeolojik verilere borçluyuz.

Anadolu'da Boğazköy'de ele geçen ve Hititlerle Mitanniler arasında yapılmış olan (İÖ 1350) bir anlaşmada, Hint Tanrılarından İndra, Mitra, Nasatya ve Varuna'nın adlarına rastlıyoruz (İndara, Mitraşil, Naşatianna ve Uruvanaşşil biçiminde). Babil'de egemenlik kurmuş olan Kassitlerde de (İÖ 1750-1170) Hint Güneş Tanrısı Sûrya (Şuryaş) ve Fırtına Tanrıları Marutlar'ın (Maruttaş/Muruttaş) adlarına rastlıyoruz.¹ O halde Ari Tanrıları Anadolu'dan Hindistan'a kadar olan bölgeler içinde kabul görüyordu diyebiliriz. Zerdüşt'ün (İÖ 7-8. yüzyıl) *Avesta* adlı kutsal kitabında Hint Mitra'sı, Mithra, Hint Varuna'sı Ahura olarak gözüktür. Bazılarına göre ise, Hint Asura'sı (Ma-

1 A. İtil, *Sanskrit Kılavuzu*, Ankara, 1963, s.12-13.

hâ), İran Ahura'sıdır (Mazda), ama bunların işlevleri birbirine zıttır. Varuna aynı zamanda Yunan mitolojisindeki Ouranos'tur. Dyauspitar (Gökbaba) Yunan'da Zeuspater'dir (Jüpiter).

"Hint Vedic Tanrılarında Agni, Latinlerin İgnus'u, Slavların Ogni'si; Parcanya, Litvanyalıların Fırtına Tanrısı Perkunas'ı; Bhaga, Frigyalıların Bagaios'u, Slavların Bogo'su; Mitra, Lidyalıların Medeus'u; Atri, Frigya ve Lidyalıların Attis'i; Sûrya, Yunan Helius'u; Latin Sol'u, Mısır Horus'u; Vala Fenikelilerin Baal'i, Kaldelilerin, Babilonyalıların ve İskandinavların Baal veya Bel'idir."²

Bu satırların fazla ulusçu düşüncelerle yazıldığını düşünsek bile, sonuçta, dilsel yönden olan akrabalık da göz önüne alınırsa, Hindistan ile Avrupa arasında sıcak bir bağ bulunduğu görülecektir. Walter Ruben, "Hindi, komşu kültürlerden, hatta görünüşte bu kadar uzak olan Avrupa kültürlerinden ayırmamak gerekir"³ demektedir. Kuzey Hint'ten Avrupa'ya kadar belirli ölçüde ortak bir kültürün egemen olduğunu söylemekteki amacımız, yaklaşık üç buçuk dört bin yıldır devamlı değişim gösterip, ilkelerin inançlarının da etkisiyle çok farklılaşmış olan Hint Tanrı kavramını daha iyi anlayabilmek içindir.

Hindistan'ın, Ariler gelmeden önceki yerlileri Munda ve Dravidler, hâkimleri ise Asuralardır. Asurlular İÖ 1000'lerde Aramiler, daha sonra da Urartular ve Doğu'daki dağlılarla çarpışıyordu. Doğu'da da, Hindistan'ın kuzeyine kadar geldikleri ve bu topraklarda çok etkili oldukları düşünülüyor. Öyle ki, bu insanlar, Arilerin başdüşmanı olmuş ve Ariler onları bu topraklardan çıkartmak için çok uğraş vermiş gibi gözük-mektedir. İran'da egemenliklerini sürdürebildiklerinden olsa gerek, İÖ 7-8. yüzyıllara tarihlendirebildiğimiz Avesta kutsal metinlerinde Asura'nın, Ahura, yani "Tanrı" adıyla yaşadığını görüyoruz. Oysa ki, aynı tarih-lerde, hatta ondan da önce, Hindistan'da Asura'ya "Şeytan" anlamı yük-lenmiş ve bulundukları her yerde öldürülmesi gereken kötü ruhlar ol-dukları söylenmişti. Aslında Rigveda'nın en eski bölümlerinde Asu-ra'dan büyük ve güçlü bir Tanrı gibi bahsedilir. Daha sonra onların kötü

2 A. Chandra Das, *Rgvedic Culture*, Calcutta, 1925, s.91-95.

3 W. Ruben, "Hind'de Köy ve Şehir", *AÜ, DTCF Dergisi*, Ankara, 1943, sayı 3, c.1, s.29.

yaratıklar haline getirilmeleri, Asurluların bulundukları sağlam konumlarını kaybettikleri, savaşçı Arilerle yaptıkları savaşlardan yenilgiyle çıktıkları ve bu sürtüşmeler sonucunda nefret edilen yaratıklar olarak düşünüldükleri tezini destekliyor. İran'da ise durum Hindistan'daki gibi olmadığı için Ahura, Büyük Tanrı olarak kalıyor. Bu tür zıtlıklar Rigveda ile Avesta arasında sık sık görülür. Örneğin, Avesta'da Ahura'nın karşısında Devalar kötü ruhlar olarak dururken, Rigveda'da Devalar'ın (Tanrılar) karşısında Asurlar kötü ruhlar olarak dururlar. Asurlar, Brahmanalar ve Atharvaveda'dan itibaren tamamıyla kötü ruhturlar. Ruben, Zerdüşt'ün hep Veda dini ve edebiyatına benzetildiğini, ama içeriğe bakıldığında bunun böyle olmadığını söyler. Onun, tıpkı Buddha gibi, Arilerin dinlerine karşı koyan bir kişilik olduğunu belirtir. Bunun Ariler tarafından boyunduruğa vurulan, tarihöncesi çobanların iç tepkisi olduğunu öne sürer.⁴ Avesta'da kötü Devaların başı İndrao, Rigveda'da İndra adıyla savaşçı Ari ırkın baştanrısıdır ve Asurlarla girdiği savaşlarla tanınır. İndra'nın öldürdüğü belli başlı Asurlar; Bala, Namuçi, Trişiras, Cambha, Paka ve ünlü Asura Vritra'dır.

Vritra, suları tutan güçtür. Fırtınalı gökyüzünü simgeleyen İndra, çetin savaşlardan sonra, bir kuraklık cini olarak düşünülen Vritra'yı öldürerek, suları kurtarır (Avesta'da Verethra "zafer" olarak gözüktür). İndra, Vritra'nın 99 kalesini yok eder (Rgveda VII, 19: 5). Savaşçı Ariler, kendilerine benzeyen ulusal bir Tanrı yaratmışlardır. Soma içkisi içip sarhoş olan ve savaşlara böyle giden bu Tanrı'ya, Rgveda'nın 1 028 ilahisinden yaklaşık dörtte birini adanmışlardır. Aslında Rgveda ilahileri, çok değişik inanan ve değişik düşünen ermişlerin ve şairlerin ayrı ayrı oluşturdukları ilahi demetlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuşlardır. Bu yüzden, on bölümden (mandala) oluşan kitapta, birbiriyle çelişen ya da birbirinden çok farklı gözükten anlatımlara rastlarız. Örneğin; aşağıdaki ilahilerde, İndra'nın nasıl göklere çıkartıldığını görürüz:

Müthiş gücün yeri göğü inletir ey Tanrı İndra,
Koca dağlar, vahşi hayvanlar titrerler önünde korkunla,
İnananların kollarını gördün, onlarla şimşekler çaktın,
Dayanılmaz gücünle düşmanları öldürdün, kaleleri yıktın...

(I, 63: 1, 2)

4 W. Ruben, "Budizma'nın Menşei ve Özü", *DTCF Dergisi*, Ankara, 1943, sayı 5, c.1, s.123.

İndra, Tanrım benim, gel sana dua edelim,
İşlerinde üstün, güçlü; şarkı söyle bize,
Gel buraya, soma içkimizden sen de iç,
Senin için sıktık somayı, sana hazırladık,
Kutsal çimlerin üstüne otur, sen de iç!

(VIII, 54: 5, 6)

Öte yandan ilahilerden birinde (X, 119), ilahiyi düzen şair, biraz içkiden kafayı bulmuş olarak, sanki İndra ile alay eder gibi gözüktür. Daha önemli bir örnek, bazılarının "o nerede?" diye sordukları, hatta "o yok ki" deyip, yadsıdıkları ilahidir (II, 12: 5). Bunlar, belki de ateizmin ilk kıvılcımlarıdır.

Vedik toplumun özelliği, Tanrılarını doğal olaylardan seçmeleridir. Doğal fenomelerin kişileştirilmesiyle (antropomorfizm) çok çeşitli Tanrılar yaratılmıştır. Bunların en büyüğü olan İndra'dan yukarıda bahsettik. Ondan sonra, adına en çok ilahî sunulmuş Tanrı, Ateş Tanrısı Agni'dir (yaklaşık 200 ilahî). Kurban ateşinin kişileştirilmiş halidir. Gökte güneş, havada parlaklık, yerde ateş olarak görülür. Evlerin içinde, ısı ve ışık yaydığı için, çok üstün konumdadır ve ona Evin Efendisi (Grhapati) denir. Ariler onu, alev saçlı, sivri çeneli, kıvılsakallı ve altın dişli olarak betimlemişlerdir. Odun ve yağ onun yemeğidir. Rgveda'da çok önemli yeri olan bu Tanrı, Brahmanizm ve Hinduizm dönemlerinde biraz önemini yitirerek varlığını sürdürmüştür.

Soma, kutsal bir bitkinin ve onun özsuyunun Tanrısıdır. Sarhoş edici özelliğinde sihirsel bir gücün var olduğu sanıldığından olsa gerek, Tanrı olarak düşünülmüş. Karakterinin insan-biçimsel yönü çok gelişkin değildir. Bütün Tanrılar, başta İndra olmak üzere, soma içerler. O, cennetin sütüdür, ölümsüzlük içkisidir (amṛta). Rgveda'da adına 120 tane ilahî vardır. Bu özelliği ile Tanrılar arasında üçüncü sıradadır.

Varuna ve Mitra, Ari dönemin en eski Tanrılarındandır. Bunlar ilk ortaya çıkışlarında Güneş Tanrısı'dırlar. Hindu döneme gelene kadar Mitra tamamen ortadan kaybolur. Varuna ise, Arilerin yaşamlarında yaptıkları değişimlere paralel olarak, işlev değiştirir ve Denizlerin Tanrısı haline gelir. Önceden Rgveda'da evrenin fizik ve ahlak kanunlarının da koruyucusudur.

Sıra Güneş Tanrılarından bahsetmeye gelmişken, Hillebrant'ın İndra hakkındaki değişik düşüncesini aktaralım. Ona göre, bizim kuraklık cini dediğimiz Vrtra, aslında bir kış devidir; İndra, ışığı getirir ve kış boyunca donuk kalmış buzları eriterek, suların akmasını sağlar. Hillebrant'a göre, bu tarihhöncesi düşünce, Arilere miras kalmış, ancak onlar da zamanla daha güneye inip, sıcak ve yumuşak iklimle tanışınca, düşünceleri de, tıpkı bu iklim gibi değişmiştir.⁵ Güneşin, tıpkı Hint il-kelleri gibi, Ariler için de büyük önemi vardır. Rgveda'da Varuna ve Mitra'dan başka Savitri, Sûrya, Vivasvat da "Güneş Tanrı" olarak gözüktürler. Yukarıdan kurulu düzeni denetlerler. İnsan gözbebeğinin yuvarlaklığı ile güneşin yuvarlaklığı birbirine benzetilmiş gibidir. Daha sonraki yüzyıllarda *Bhavishya Purana* yazıldığı zaman (İS 500-1200), bu güneş kültüne çok önem verilmiş ve bütün bu Tanrılar (Aditi, Sûrya, Savitri, Varuna, Pushan, Vivasvat) Güneş Tanrılar olarak sayılarak, bu eserde bu konuya geniş yer verilmiştir. Rgveda'da Bhaga, Ribhu, Pushan ve yılanlarla ilgili olduğunda Garuda da güneş ya da güneşle ilintili sayılmıştır. Güneş Tanrılarının en ilginçlerinden bir tanesi de, Hinduizm'de sonradan baştanrı olacak olan, fakat Vedalarda silik bir karakteri olan Vishnu'dur. O, evreni üç adımda dolaşır ki, bu üç adım, güneşin doğuş, en tepe nokta ve batışı durumundaki konumuyla ilgilidir. Hindistan'da Arilerden başka ilkeller de güneşe büyük değer vermiştir. Örneğin, Madras, Haydarabad ve Bengal'de yaşayan Mâller ve Mâl Paharilar, inanç sistemlerinde Dharmer Gosain dedikleri güneşi en üstün güç olarak sayarlar.⁶ Tapti ırmağının çevresinde yaşayan Kurkular da güneşin adı Gomoic'dir ve gene evrendeki en büyük güçtür.⁷ Keza Kharvarlar (Surac diye) ve adını güneşten alan (Sanskrit Sûrya) Sauriyalar, tapınma objesi olarak güneşi seçmişlerdir. Oraonlarda Dhar-mi denilen Tanrı'nın güneşle ilgili olduğu sanılır.⁸ Bhagalpur bölgesi ve Bengal'de görülen ünlü-Santallar'ın, Thakur dedikleri Tanrı'nın da güneş olabileceği söylenir.⁹

5 A. Hillebrant, "Light and Darkness", *ERE*, 1930, c.8.

6 W. Crooke, "Mâl, Mâle, Mâle Paharia", *ERE*, c.9.

7 J. Drake, "Kurkus", *ERE*, c.7.

8 Hahn and Crooke, *Oraons*, *ERE*, c.9.

9 W. Crooke, "Santal", *ERE*, c.11.

Güneşin ve göğün ikiz çocukları olan iki Aşvin Tanrısı, dual bir Tanrı'dır. Altın gibi parlak, müthiş hızlı ve birçok biçimi olan Tanrılardır. Rgveda'da önemli bir yer tutarlar. Birbirinden hemen hemen hiç ayrılmayan bu ikizlerden birinin adı Dasra (Garip), ötekini de Nāsatya'dır (Gerçek). İşlevleri ve yansıttıkları doğa olayı pek açık değildir. Düşünceden bile hızlı arabaları ile gökten yere inerler, insanların sundukları şeyleri alırlar. Bazen de onlara yardım ederler; onların hastalıklarını giderirler. Göğün hekimleridir.

Arilerin önemsedikleri bir diğer Tanrı çifti de Dyauspitar ile Prthivimatar'dır, yani Gök Baba ile Yerana. Gök hep erkek olarak, yer ise hep dişi olarak düşünülmüştür. Dyaus, insan gibi düşünülmesinin yanı sıra, boğa olarak da betimlenmiştir (Rgveda V, 58: 6).

Prthivi de verimli bir inektir ve ikisinin birleşmesi büyük verimlilik sağlar. Yağmur yüklü bulut olan Parjanya da boğaya benzetilir. "Boğa" benzetmesi, Arilerin sulu veya kuru tarımla olan ilgilerini akla getirir. Ruben, sığır yetiştiriciliğinin (ve buğdayın) Hindistan'a Anadolu'dan geldiğini söyler ve buğday yetiştiricilerinin sığına karşılık, pirinç yetiştiricilerinin sulu tarıma elverişli olan su mandasını ehlileştirindiklerini belirtir. Buğday yetiştiricilerinin boğayı iğdiş ettiklerini ve onun dehşetli kuvveti ve haşinliğini Tanrılaştırdıklarını söyler.¹⁰

Doğrusu Hintlilerin inançları içinde yer alan kavram ve sembollerden hangilerinin Arilerle beraber Hindistan'a geldiğini ve hangilerinin yerli Munda ve Dravidlerden geçtiğini tam olarak saptamak olanaklı gibi gözükmemektedir. Ancak sığırın (ve ineğin) Arilerde de, yerliler kadar önemli bir sembol olduğunu ve ondaki gücü aynı gözle gözlemlediklerini kabul edebiliriz. Zaten Ariler, ne yerliler kadar ilkel, ne de Mohencodaro ya da Harappalılar kadar uygardırlar. Yaşam tarzlarının ve inançlarının zaman zaman yerliler gibi olması hiç de şaşırtıcı değildir. Sığıra verilen önemden, çok geçmeden, onları koruyan bir Tanrı yaratıldı: Pūshan. Bu Tanrı, sığır sürülerini izler ve korur, onları sağlam biçimde yuvalarına getirir; kaybolanlara yollarını gösterirdi. Veda dönemi sonrasında Güneş Tanrısı'dır. Belki de Hindu mitolojisinde Şiva'nın ve onun öküzü Nandi'nin popülerleşmesiyle orantılı olarak, Pushan'ın

10 W. Ruben, "Hintte Köy ve Şehir", *AÜ, DTCF Dergisi*, Ankara, 1943, sayı 3, c.1, s.33.

önemi azaldı ve tamamen işlev değiştirdi. Ancak bunu Güneş için söyleyemiyoruz. O, Veda döneminde de, Hindu döneminde de büyüklüğünü hep korumuştur.

Veda Tanrılarının biçimsel yönden en belirsiz olanlarından bir tanesi de Tvaşṭr'dır. Bu, sanatçı Tanrı'dır. Elinde demir balta, her türlü eşyayı yaratır. Sonraki mitolojide Vişvakarman'la anlamdaştırlar.

Ari toplumun, eril Tanrılarının yanı sıra, dişil Tanrılara da ilahiler sunup, tapındıklarını görüyoruz. Bunların en başında, Tanrılarının ve insanların anası, sınırsız güç Aditi gelir. Onun oğullarına Adityalar denir (ki bunlar Mitra, Aryaman, Bhaga, Varuna, Daksha ve Amṣa'dır). Veda sonrası dönemde Aditya, güneşe verilen isimlerden biridir. Bir diğer Tanrı, gene çok eski bir unsur olan Prthivi'dir (Yer Ana). Şafak vaktini belirten Ushas da, ince bir tülle örtülmüş güzel bir kadındır. Doğudan güzelliğini gösterir, karanlığı kovar. Sûrya'nın sevgilisidir. Söz'ün de bir Tanrıçası vardır: Vaç. Rgveda'da bilgiyi insana aktaran sözün kişileştirilmiş biçimidir. Sarasvati nehrinin kişileştirilmesi de Sarasvati Tanrıçasını yaratmıştır; bu, sonradan Tanrı Brahma'nın karısı haline gelmiştir. Bazen ikisi "Sarasvativaç" biçiminde birleştirilir.

Dişil Tanrılarının önemi, Hindu döneminde Şakta inançlarıyla çok fazla artmıştır. Bu dişil Tanrılar, eril Tanrılar olan Şiva ve Vishnu'nun dişil enerjileridirler (Şakti). Bu inançların gelişmesinde, Ari olmayan toplulukların büyük rolü vardır.

Hindistan topraklarında ilerleyen Ariler, kendilerine direnen yerlilerle karşılaştıklarında, kendilerinden daha zayıf olan bu insanları ya öldürüyor ya da köle yapıyorlardı. Kölelere Dasa (veya Dasyu) dendi ve Dasalar aşağı birer mitolojik canlı sayıldılar. Güney bölgelerini koruyan Rakshasalar (Koruyucular), şekilsiz ve çirkin yaratıklar olarak sayıldı. Bunu Pişaçalar ve mezarlıklarda dolaştığı iddia edilen Bhutalar izledi. Bütün bunlar, aşağı mitolojinin malzemesi oldular. Tanrılarının emrindeki Yakshalar, insanları baştan çıkartan yosma Apsaraslar hep bu mitolojik sahnenin oyuncularları oldular. İnsanların ölmüş büyükleri, Pitiriler ya da Pitaralar, yani "Atalar" adıyla, önce Tanrı seviyesinde düşünüldüler. Hindu döneme gelirken, bunlar için sadece arkalarından belirli törenler yapılır hale geldi ve Tanrılık nitelikleri kalmadı.

Ölümle ilgili olarak, ölüm Tanrısı Yama önem kazanır. Rgveda'daki ölüm ilahilerinde (X, 14-18) anlatıldığına göre, ölüye öbür dünyaya giderken Savitri ve Pushan gibi Tanrılar koruyuculuk yaparlar. Agni, cesedi öbür dünyaya, ataların ve Tanrılarının dünyasına götürür. Göğün en yüksek yeri olan öte dünyada, Yama, ölüyü karşılar. Ölü, atalarıyla da karşılaşır. Varuna da burada görülen bir başka Tanrı'dır.

İNANÇLARDA FARKLILAŞMA

Ariler, Hindistan'ın yerli halklarıyla karışmaya başladıkları zaman, yavaş yavaş savaşçı niteliklerini de kaybetmeye başladılar. Pencap bölgesinden Ganj bölgesine doğru yapılan akınlar ve nihayet güneye doğru süzölmeler, beraberinde etnik ve kültürel karışımları da getirdi. Rgveda ilahilerini oluşturanlar din adamları idi ve dolayısıyla hep inançla ilgili konuları işlemişlerdi. Rgveda'da Arilerin göçüyle veya herhangi bir başka tarihsel olayla ilgili bir kayda rastlayamıyoruz. Ruben, bu sessizliği, kitabın asıl göç dalgasından birkaç yüzyıl sonra oluşturulduğunu söyleyerek açıklamaktadır:

"Bu sessizlik aynı zamanda bu göçün, bu ilahilerin yazılma ve toplanmasından birkaç yüzyıl önce cereyan etmiş olmasıyla da izah edilebilir. Hiç şüphesiz çok uzun zaman devam eden bu göç ile Pencap'tan Yamuna'ya kadar uzanan yerleşim devri, en eski ve en yeni ilahilerle onların dinsel düzenlemesi için gelip geçen yüzyıllarca zaman hakkında bir şey söyleyecek durumda değiliz."¹

Birbirinden farklı zamanlarda oluşturulmuş bölümleriyle Rgveda, politeizm, monoteizm ve hatta ateizmi hep birlikte içinde barındırır. On bölümden oluşan bu kitapta, doğal ve (Söz, Öfke vs. gibi) soyut Tanrıların yanı sıra bir tektanrı, daha doğru söyleyişle tek ve en üstün güç'ten, hatta bir Tanrısızlık durumundan söz edilmektedir ki, bunlar, tüm Rgveda'nın en eski yeri olan onuncu bölümde yer alırlar. Daha ayrıntılı açıklamaya geçmeden önce, aşağıdaki şemada gösterilmeye çalışıldığı gibi, Hint'te Tanrı üçlemesine (Trimurti) gelişin bir öyküsü, bir biçimi olduğunu belirtmek gerekir. Vedik Rurda, Şiva ha-

1 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, Ankara, 1944, s.4.

line gelmiş; Pracapati, Brahma olmuş; önemsiz Vishnu önem kazanarak, sonunda üçü bir birlik oluşturup bugünün Hintlisinin Tanrı inancını belirlemiştir. Bu arada İndra, Agni, Varuna gibi eski Tanrılar tamamen atılmamış; epik dönem boyunca onların da varlığına sık sık ihtiyaç duyulmuştur.

Vedik-Brahmanik Dönem	: Rudra	Pracapati-Brhaspati	Vishnu
Brahmanik-Hindu Dönem	: Şiva	Brahma	Vishnu
Hindu Dönem	: Şiva	Upanishadlar	Vishnu
		Caynizm	
		Buddhizm	
		Çarvakalar	
		Samkhya-Yoga	
		Bhagavadgîtâ	

Rgveda'daki (X, 129) Yaratılış İlahisi'nde hiçbir Tanrı'dan söz edilmez ve evrenin, sonra da dünyanın kendi kendine oluştuğu ve bunun sırrını kimsenin bilemeyeceği söylenir:

"Başlangıçta ne yokluk ne de varlık vardı,
Ne bir hava ne de bir gök vardı ötede,
O neyi kapsadı? Nerede, kimin korumasında?
O anlaşılmaz derin şey su muydu?

Başlangıçta ne ölümsüzlük vardı, ne de ölüm!
Ne gündüz belli idi, ne de gece,
Rüzgârsız, kendi gücüyle soludu O!
Orada O'ndan başka bir şey yoktu.

Başlangıçta karanlıkla saklanmıştı karanlık,
Suydu, bütün bu görülemeyen,
Var olmaya başlarken boşlukla doldu O!
Sıcaklığın kuvvetiyle "Tek Olan" doğdu.

Başlangıçta İstek ortaya çıktı,
Aklın ilk tohumu O'dur.
Varlığın Yokluğa bağlı olduğunu
Kalplerine bakarak anladı ermişler.

Bunların ipleri yayıldı iki yana,
Aşağıda mı, yoksa yukarıda mı?
Doğurtanlar orada, güçler orada,
Enerji aşağıda, etki yukarıda!

Kim bilebilir, kim açıklar
Yaratılışın nereden geldiğini?
Tanrılar Yaratılıştan sonra geldiler,
Öyleyse kim bilebilir var oluşu?

Nereden doğdu bu Yaratılış?
Varlığın en uzak gökteki gözcüsü;
Bunu O mu yaptı acaba?
Sadece O bilir, hatta belki O da bilmez.."

(X, 129.)

Bu, anlamına olabildiğince sadık kalmaya çalışarak Veda Sanskritinden çevirdiğimiz ilahide, olağanüstü ölçüde bir yaratılıştan söz edilirken, hiçbir Tanrı adı veya özel isim geçmez. Aslında bu, ateistçe bir açıklama bile sayılabilir. Birinci dörtlükte (gerçekte bunlar ikişer beyittir, çeviride dörtlük haline geldi) "Sû"dan söz edilir. Beyaz Yacurveda'da (XVII, 28-30) Tanrılar henüz birbirine bakarken ilksel bir yumurtanın sular tarafından taşındığı yazar. İlkçağ Yunan düşünürlerinden Thales de suyu ilk temel varlık saymıştır. Birinci ve ikinci dörtlükte görülen belirsizlik ise, sanki Anaximandros'taki yaratılışın belirsiz ve sınırsızlığına (aperion) benzer gibidir. "Rüzgârsız, kendi gücüyle soluyan Güç" de, Anaximenes'in temel varlığı canlandırıcı soluk'una benzetilmektedir. Parmenides, Heraklit gibi diğer doğa filozoflarının düşünceleriyle birtakım paralellikler kurmak olasıdır. Bizim için burada önemli olan, yaratıcı güçten Tat Ekam (O Bir Olan Şey) diye söz edilmiş olması ve bu gücün ne bir insana, ne bir hayvana, ne de bir başka şeye benzetilmiş olmasıdır. Elealı Ksenofanes'in (İÖ 570) dediği gibi: "Öküzler, atlar ve aslanların elleri olsaydı ve Tanrılarının resimlerini ve heykellerini yapmayı akıl etselerdi, insanlar kendi Tanrılarını nasıl insan biçiminde yapıyorlarsa, hiç kuşkusuz onlar da Tanrılarını öküz, at ya da

aslan biçiminde yapacaklardı."² O halde Rgveda'nın bu eski ilahisini düzen ermiş, gerçek bir ermiş olmalıdır. Günümüz dünyasında bile birçok ergin sayılan beynin antropomorfik Tanrı tasavvurları düşünüldüğünde, bu şairin önemi ve sonraki yılların düşünce akımlarına olan etkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Beşinci dörtlükte ermişler gök (upari) ve yer (adhas) arasındaki karşıtlığı ele alırlar ve görürler ki, aşağıda enerji (svadhâ), yukarıda ise etki (prayatih) vardır. Yukarıdan gelen etki, aşağıdaki enerjiyi harekete geçirmektedir.

Son iki dörtlük, yaratılışın nasıl olduğunu kimin bilebileceğini soruşturmakla geçer. "Tanrılar bu Yaratılıştan sonra ortaya çıktılar" (arvâk devâ asya visarcanena) denilerek, burada yaratılışı bir Tanrı veya isimle açıklamanın saçma olacağı söylenmek istenmektedir. En uzak göklerde (parame vyoman) bir gözleyiciden (adhyakshah) bahsedilmekle birlikte, bu gözcünün bile yaratılışı bilmesinden şüphe edilmekte ve sonuçta bunu kimsenin bilemeyeceği belirtilmektedir. İlahi, hiçbir Tanrı'ya "şükür" demeden bitmektedir. Bu çok önemlidir. Çoktanrılı Ari düşüncesi içinde tek çatlak ses bu kadar da değildir. Rgveda X, 72'de "Varlık (sat) Yokluktan (asat), Tanrıların olmadığı bir çağda ortaya çıktı" denilerek, gene Tanrısızlığa dikkat çekilmektedir.

Rgveda'nın bir başka önemli ilahisi, X, 121'deki Hiranyagarbha (Altın Tohum) ilahisidir. Aslında bu ilahi, Hint'te Tanrı kavramının gelişimini anlamamıza yardımcı olan, Brahmanalardan itibaren gelişen "Brahman Felsefesi"nin belki de kaynağı sayılabilecek, çok önemli bir ilahidir. On beyitten oluşan ilahi şöyledir:

"Başlangıçta bütün yaratıkların efendisi Hiranyagarbha vardı,
Yeri ve göğü yaptı, tuttu; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Yaşam soluğu, güç ve enerji verir; Tanrılar onu dinler,
Gölgesi ölümsüz yaşam, kendi ölüm; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Ululuğuyla bütün canlıların tek hâkimi O'dur,
O, insanların ve hayvanların Tanrısıdır, hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

2 H.J. Störig, *İlkçağ Felsefesi*, İstanbul, 1994, s.201.

Gücüyle şu karlı dağları, denizi ve uzak nehri yaptı,
Kollarını göklerin içine soktu; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Onunla gökler güçlü, dünya pek; ışık evreni ve gökkubbe destekli,
Onunla ölçülür boşluktaki bölgeler; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Ruhları ürperirken savaşan iki orduyu destekler; O anda
Doğan güneş üstlerine parlamaktadır; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Agni'yi yapan evrensel tohumu taşıyan güçlü sular geldiğinde,
Tanrıların ruhu varlığa o zaman yayıldı; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Tapınmayı doğuran, yaratıcı gücü taşıyan suları O gözetir,
O, Tanrıların Tanrısıdır, ondan öte yoktur; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Bize zarar veren Dünya yaratıcısı veya kanunları sabit bir gök yaratıcısı değildir,
Güçlü ve temiz suları getirir; hangi Tanrı'ya kurban sunalım?

Pracapati! Sen bütün yaratıkları sararsın, senden öte yok!
Sana dua eden bizlere lütfet, bağışla, bu yolla zengin olalım."

Bu ilahi, sürekli olarak sorulan "hangi Tanrı'ya kurban sunalım?" (kasmai devâya havishâ vidhema) sorusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. En başta altın tohumdan söz edilmekle birlikte, gerçekte Tanrı'nın belirsizliği anlatılmaktadır. Zaten sorudaki kasmai (kim için?) sorusunun yalın eril hali, kah biçiminde bizi belirsizliğe götürmektedir. Hint mitolojisinde Kah veya Ka diye bir Tanrı yoktur; ancak burada Ka, Tanrılaştırılır. İlahinin sonunda ise gerçek sürprizle karşılaşırız. Bu Tanrı'nın adı Pracapati'dir (Yaratıkların Efendisi).

Beyaz Yacurveda'da (XXXII, 6-7) bu yukarıdaki ilahinin 5. ve 6. beyitleri aynen tekrarlanır. Yacurveda'nın bir başka yerinde ise (XIII, 4) şöyle yazar:

"Başlangıçta bütün yaratıkların efendisi Hiranyagarbha vardı,
Yeri ve göğü yaptı, tuttu; sunaklarımızla Ka'ya tapınalım."

Burada da Hiranyagarbha, Ka ile özdeşleştirilir. Bu "altın tohum", "altın ışığın kaynağı" olarak güneşle özdeşleşirken, öte yandan yaratıkların efendisi Pracapati ile de özdeşleşir. Bu aynı Pracapati'nin Brahmanalarda, Tanrı Brahma ile de özdeşleştirildiğini görmekteyiz. Demek ki, dinsel düşüncenin bir o Tanrı bir bu Tanrı lehine tepetaklak edildiği, düşüncelerin çoğu zaman mantıksızca iç içe geçirildiği mitoloji evreninde, olabildiğince mantıklı bir çizgi yakalamış oluyoruz: Güneş Tanrı-İsimsiz Tanrı Ka-Pracapati. Peki Pracapati daha sonra nasıl Brahma oldu? İşte bu sorunun yanıtını da gene kutsal metinleri inceleyerek buluyoruz.

Rgveda ve Atharvaveda, ayinle ilgili işlerden söz eder. Bunlarda evlilik ve günlük yaşamla ilgili olaylardan, ölüm törenlerinden, atalara tapınma törenlerinden bahisler vardır. Sürülerin korunması için çobanlar, tarlalardaki ürünlerin yetişmesi için çiftçiler tarafından yaptırılan törenlerden söz edilir. Bunlar evle ilgili (grhyakarmâni) seremonilerdi. Bunların karşısında, Brahmanlar tarafından yapılan Şrauta törenleri yer almıştır. Bu törenleri, belli başlı dört din adamı yapardı: Hotar, Udgatar, Adhvaryu, Brahman. Hotar, Tanrıları över ve onları kurban törenine davet eden ilahiler okurdu. Udgatar şarkıcı idi ve kurban töreninin hazırlanışı ve sunuluşuna, soma içkisi ikramına eşlik ederdi. Sâmvaveda'dan şarkılar okurdu. Adhvaryu, kurbanı uygulayan kişiydi. Yacurveda'dan kurban ilahilerini okur, kurbanla ilgili bütün işleri yapardı. En yüksek din görevlisi olan Brahman ise genel koordinatördü. Kurban töreninin yanlışlarını düzeltir, işin düzgün olarak işlenmesini sağlardı. Rgveda'da sadece bir yerde (X, 90) kastlardan³ söz edilir ki, bunun diğer ilahilerden daha yeni olduğu düşünülür. Başka hiçbir yerde bu konuya değinilmez. Demek ki Rgveda zamanından beri sürekli olarak yapılan kurban törenleri, Atharvaveda'dan itibaren Brahman sınıfın popülerleşmesine ve toplumda oluşan sınıf ayrılıklarının hızlanmasına neden oldu. Brahmanlar tüm sınıfların en üstünde yer aldılar ve topluma egemen oldular. Atharvaveda'da (XI, 5: 16) "Brahmaçârin (Veda okuyan genç Brahman) hocadır; Brahmaçârin Pracapati'dir" denmektedir. Gene aynı yerden (XI, 5: 21-22) iki beyit şöyledir:

3 X, 90: 12: Onun ağzı Brahmanlar, kolları Kshatriyalar oldu. Bacakları Vaişyalar ve ayakları da Şudralar oldu.

"Yersel ya da göksel, yabanıl veya evcil hayvanlar,
Kanatlı ya da kanatsız, hepsi de Brahmaçarin'den doğar.

Pracapati'nin tüm canlıları, ruhlarında soluk taşırlar,
Tüm bunları, Brahmaçarin'in getirdiği Brahma korur."

Gene Atharvaveda'da (XI, 4: 12) soluğun (Prana) Pracapati olduğu söylenir. Brahmanlar, kendilerini öve öve Tanrı mertebesine çıkartırlar. Taittiriya Samhita'da (I, 7: 3-1) brahmanların Tanrı oldukları söylenmektedir. Şatapatha Brahmana'da (II, 2: 2-6 ve IV, 3: 4-4) şöyle yazmaktadır:

"İki tür Tanrı vardır: Biri Tanrı Tanrılar, diğeri okumuş ve bilgili insan Tanrılar olan brahmanlar. Kurban, bunlar arasında paylaştırılır; kurban sunakları Tanrılara, hediyeler ise insan Tanrılara verilir. Kişi, kurban sunaklarıyla Tanrıları, hediyelerle brahmanları sevindirir. Bu iki Tanrı doyurulduğu zaman, kişi cenneti kazanır."⁴

Rgveda'da adı geçen ve eski olarak nitelediğimiz Tanrılar, aynen Yacurveda, Atharvaveda ve Brahmana kutsal kitaplarında da geçtiği halde, kurban ve onu yaptıran brahmanlara verilen öneme zıt yönde bu Veda Tanrılarının eski önemlerini yavaş yavaş yitirdiğini gözlemlemekteyiz. Öte yandan Rgveda'da ikinci planda gözüken bazı Tanrılar, bu ayin edebiyatında birinci plana çıkmışlardır. Buna en iyi örnek Vishnu ve Rudra'dır (Şiva). En büyük önem ise, Tanrılarının ve şeytanların babası olarak görülen Pracapati'ye verilmiştir. Brahmanalarda Tanrılarının başarılı olması için bile kurban törenlerine gereksinim vardır. Kurban, doğanın gücüdür; bu yüzden Pracapati ile eş tutulur. Brahmanalarda "Pracapati kurbandır" cümlesi sık sık tekrarlanır. Bütün canlıların, bütün Tanrılarının ruhu kurbandır. Kurbanı yaptıran brahman da Tanrı'dır. Rgveda'dan bu yana adı gözüken Pracapati'nin Brahma ile eşleştirilmesinin nedeni budur. Çünkü artık Ariler, en az doğanın gücü kadar insanın gücünün ve "dinsel aldatmacanın gücünün" farkına varmışlardır. O yüzden Tanrıları da kendi adlarını taşımalıdır: Brahmâ. Bu isim, nötr hali olan Brahma ve

Brahman biçimlerindeyken, evrenin en yüce gücünü belirtir; sözcük eril halinde olursa, o zaman Brahmâ diye yazılır ve Tanrı üçlemesinin içinde yer alır. Artık eski mitolojik Tanrılar fonda kullanılarak yeni mitolojilerin yaratılacağı bir ortam doğmuştur. Şatapatha Brahmana'da (XI, 2: 3-1) şöyle denir:

"Başlangıçta sadece Brahman vardı. O, Tanrıları yarattı; onları yarattıktan sonra dünyaları onlara barınak olarak verdi. Toprak dünyasını Agni'ye, Hava'yı Vâyü'ya, Göğü de Sûrya'ya verdi."

İşte burada görüldüğü gibi, bir zaman ayrı ayrı en üstün güç olarak öne sürülen Tanrılar, şimdi kendileri yaratılmış konumdadırlar.

Brahmâ, dört yüzlü ve sakallı olarak betimlenir. Sakal, diğer Hint Tanrılarında görülmeyen bir unsurdur. Mohencodaro'da ele geçirilen din adamı idolünde sakal vardır. Büyük olasılıkla brahmanlar sakallıydı. Görünürdeki dört elinde sırasıyla kaşık, tespih, su testisi ve Veda kitabı vardır. Bunlar da kurban törenleri ve büyü yöntemleriyle insanların sorunlarını çözme işlemleriyle ilgili gibi görünmektedir. Aslında biz ilk brahman-rahip tipini, gene Rgveda'da Tanrı Brhaspati (veya Brahmanaspati) diye görüyoruz. Rgveda'nın II. bölümündeki dört ilahiyi (23, 24, 25, 26) incelersek, Brahmanaspati'nin bilgelerin bilgesi, duaların ve duacıların yüce kralı, halkın koruyucusu, yol göstericisi, ölümsüz bir Tanrı olduğunu görürüz. O, Kanun'un oğlu ve suçun karşılığını verendir (II, 23: 15-17). Onun, öfkesinden ve Tanrılarının babası olduğundan (II, 24) söz edilir.

Dikkati çeken bir başka nokta, Brhaspati'nin adının Indra, Agni gibi en eski ve büyük Tanrılarla birlikte anılmasıdır. O halde, Brahmana dönemindeki bu koyu brahmanlaştırma hareketi rastlantı değildir: Ta Rgveda zamanından beri "din adamları egemenliğine kayış"ın belirtileri vardır. Zamanla Brhaspati veya Brahmanaspati denilen Tanrı ortadan kaybolur ve Pracapati ile Brahmanaspati artık Brahma olurlar. Yacurveda'da (XXI, 16) Brahma ile Brahmanaspati aynı gösterilmiştir.

Buraya kadar olan yerde, Brahma-Vishnu-Şiva üçlüsünden Brahma'nın gelişimini görmeye çalıştık. Hindistan'da Tanrı Brahma adına pek az tapınak vardır; O'nun resmi ve heykeli de diğer Tanrılara oran-

la oldukça azdır. Bunun nedeni, bu Tanrı'nın diğerleri gibi kişileştirilmemesindendir. O zaten bir kişilikten türemedir. Çünkü Brahma, brahman felsefesinin Tanrısıdır. O halde, bu Tanrı'nın izini sürerken brahman felsefesine ve onun doruk noktası olan Upanishadlara biraz bakmamız gerekecektir.

Upanishadlarda Tanrı Kavramı

Brahmanlar kendi aralarında konuşurlarken, teolojik ve felsefi düşüncelerini, bilmece biçiminde ve karşılıklı atışma şeklinde bir tarza dönüştürdüler. Buna Sanskrit dilinde Brahmodya denir. Örnek (Beyaz Yacurveda XXIII, 45-48):

"Hotar: Kendi yolunda yalnız yürüyen kimdir? Yeni baştan devamlı olarak doğan kimdir? Soğuğa çare nedir? Büyük tahıl kabı hangisidir?

Adhvaryu: Kendi yolunda yalnız yürüyen Güneş'tir. Yeni baştan devamlı doğan Ay'dır. Soğuğa çare Ateş'tir; büyük tahıl kabı Dünya'dır.

Adhvaryu: Neyin Güneş gibi ışığı vardır? Neyin Okyanus gibi suları vardır? Dünyadan daha büyük olan nedir? Ölçüsü bilinemeyen şey nedir?

Hotar: Güneş gibi ışığı olan Brahman'dır. Okyanus gibi suları olan Gök'tür. Dünyadan daha büyük olan Tanrı Indra'dır. Ölçüsü bilinemeyen şey ise İnek'tir... vs."

Bu tür konuşmalar, zamanla daha ciddi ve akılcı bir hal almaya başladı. Düşünürler, yaratılış ve Tanrı kavramını yeniden soruşturmaya başladılar. Şvetaşvatara Upanishad'da (I, 1) yaratıcı nedenin Brahma olup olmadığı sorulur:

"O neden neydi? Brahma mı? Biz ne zaman ortaya çıktık?
Ne yolla yaşıyoruz? Neyin üstünde duruyoruz?
Zevkler ve acılarla türlü türlü yaşadığımız yaşam
Onun sayesinde midir, ey Brahma bilgisini bilenler?"

Brhadaranyaka Upa.'da (V, 5) "başlangıçta bu dünyanın Su'dan ibaret olduğu" söylenir. Chandogya Upa.'da da (VII, 10: 1) "bu dünya olarak, bu atmosfer, bu gök, Tanrılar, insanlar, bu hayvanlar, kuşlar, çimler, ağaçlar, solucanlar, sinekler, karıncalar olarak katılaştıran şey, sadece ve sadece Su'dur" denilmektedir. Aynı Upanishad'da (III, 9: 1-2) dünya bir kozmik yumurtaya benzetilmiştir. Burada, başlangıçta dünyanın olmadığı, sonradan ortaya çıktığı, geliştiği ve bir yumurtaya dönüştüğü yazılıdır. Bu yumurta bir yıl kuluçka devresinde kaldıktan sonra çatlar ve ikiye ayrılan kabuklarından biri gümüş, diğeri altın olur. Gümüş yer, altın ise göktür. Dış zarları dağlar, iç zarları ise bulutlar ve sislerdir. Damarları nehirler, içindeki sıvı da Okyanus'tur.

Aitareya Upa.'da (I, 1) "başlangıçta sadece Atman'ın var olduğu, ondan başka hiçbir şeyin olmadığı ve dünyaları yaratmayı düşündüğü"nden söz edilir. Hareket etmediği halde düşünceden bile hızlı olan, hem uzak hem yakın, bütün her şeyin içinde ve bütün her şeyin dışında olan O müthiş güçten Ekam (Tek) biçiminde bahsedilen İşa Upa. da bu konuda ilginç bir fikir vermektedir.

Taittiriya Upa.'da (II, 7) şöyle bir anlatım görürüz:

"Başlangıçta gerçekten bu dünya var değildi,
Oradan Varlık (Sat) meydana getirildi,
Sonra O, kendini Ruh (Atman) haline getirdi,
Bu yüzden Ona 'iyi yapılmış' (Sukrta) adı verilir."

Burada da varlığın var olmayandan türediği söylenmektedir. Chandogya Upanishad'da, Hintli ilk rasyonalist Uddalaka Aruni, oğlu Şvetaketu'ya varlığın sırlarını ve "Tat tvam asi" gerçeğini anlatmaktadır. Oğluna inciri ikiye bölmesini söyler (VI, 12), o da böler; sonra ne gördüğünü sorar, oğlan tohumlar gördüğünü söyler. Tohumu da ikiye bölmesini söyler, oğlan denileni yapar ve ne gördüğü sorulduğunda "hiçbir şey" yanıtını verir. Sonra baba oğluna der ki: "Sevgili oğlum, şu latif cevheri görmüyorsun; o cevher ki ondan şu kocaman Nyagrodha ağacı oluşuyor. İnan bana oğlum, bütün dünya da işte bu aynı cevherin ruhuna sahiptir. Bu gerçektir. Bu Atmandır. Bu Sensin Şvetaketu!"

Ancak Aruni, bir "Bilinemezci" değildi; aksine, o tamamen akılcı düşünmeye çalışan, değerli bir filozoftu. Aynı Upanishad'ın bir yerinde (VI, 2: 1-4) her varlığın bir nedenden ötürü türediğini anlatmaya çalışarak, hiçbir şeyin nedensiz ve etkisiz oluşamayacağını iddia eder:

"1) Azizim, başlangıçta bu dünya ikincisi olmayan bir varlık (sat) idi. Elbette bazı kişiler, başlangıçta bu dünya Var olmayan (asat) idi, tek ve ikincisi olmayan bu Yokluk'tan Varlık (sat) ortaya çıktı, derler.

"2) Ancak, sevgili dostum, bu hangi nedenle oldu? Nasıl oldu da Yokluktan Varlık doğabildi? Tersine dostum, başlangıçta bu dünya, ikincisi olmayan tek bir Varlık idi.

"3) O, kendi kendine düşündü: 'Çok olmalıyım. Kendimi yaratayım.' O ısı yaydı. O ısı kendi kendine düşündü 'Çok olmalıyım, kendimi yaratayım.' O su yaydı. Bu yüzden kim ısıdan dolayı bir acı duysa, su (terleme, gözyaşı vs.) meydana gelir.

"4) Su kendi kendine düşündü: 'Çok olmalıyım, kendimi yaratayım.' O yiyecek yaydı. Bu yüzden ne zaman yağmur yağsa bol miktarda yiyecek oluşur."

Upanishadlar dönemine (İÖ 600) gelindiğinde, eski mitoloji fonda kalmak üzere, derin felsefi tartışmalara girildi. Upanishadlarda Rg, Yacur ve Atharvaveda'dan aynen alınmış kısımların yanı sıra, yeni bir anlayış biçimi gelişti. En yüce güç Brahma'dır ve bireyde parçalara ayrılmış halde yaşamaktadır. Bireyde bulunan Brahma'ya Atman adı verilir. O, her yeredir, her şeyin içindedir; en büyükten daha büyük, en küçükten daha küçüktür. Herkes O'dur. Ben Brahmayımdır (aham brahma asmi); sen O'sundur (tat tvam asi). Başka gerçek yoktur. Bu gerçeği bilenler ölümsüz sayılırlar. Benzer düşünceler Bhagavadgita'da, Vishnucu açıdan ele alınmıştır. Şeklin içinde olduğu halde şekilsizdir. Hareketin içinde olduğu halde hareketsizdir. İnsanın özündeki Tanrı ile Güneş'teki Tanrı bir ve aynı varlıktır. Sembolü On hecesi olan Atman, Brahman'la aynı varlıktır. Doğmamıştır, ilksizdir, ölümsüzdür. Beden yok olsa bile, O yok olmaz.

Bütün bu düşüncelerin arasında; ruhgöçü inancının yazılı ilk ve ilkel biçimini Upanishadlarda buluyoruz. Buna göre insan ruhu

ölümünden sonra, yani cenaze ateşinde yandıktan sonra, ondan çıkan dumanla aya gitmekte, oradan uzaya, uzaydan havaya geçip, bulut olup, yağmur halinde aşağıya, ürünlerin üstüne düşmekte, ürünlerden gıda haline geçip, erkek menisine ve ana rahmine ulaşmaktadır (Chandogya Upa. V, 10). Ancak bu ruh göçü inancı çok eski bir inançtır ve Ari toplumunda kökende böyle bir inanç yoktur. Walter Ruben bu konuda şöyle der:

"Bugün ruh göçünün çok eski bir Şaman düşünce tarzı olduğu anlaşıldıktan sonra, artık kökenini bu ilkel Arilere dayandırmak doğru değildir. Bunu daha çok, Ari olmayan ruh göçünü Arileştirmek yolunda ilk deneme olarak kabul etmek gerekir."⁵

Ruben, Şamanizmin türlü çağlarda Orta Asya'dan Hint'e girdiğini kabul etmektedir.⁶

Şimdi Upanishadlarda Brahma ve Atman'ın asıl ve tek gerçek olduğu söylendi ya, yani O, duran-deviren, yaşam, söz, akıl, bütün her şey O ya, o halde bu andan itibaren eski devir inançlarının da hep O olduğu söylenecektir. Varlık (Sat) ve Yokluk (Asat) O'dur. (Mundaka Upa. II, 2: 1). O, Pracapati'dir, Rudra'dır, Vishnu'dur, Hiranyagarbha'dır, Savitri'dir, Indra'dır, Indu'dur (Maitri Upa. VI, 8). Veda döneminin yaratılış konusu, Atman'a göre ayarlanınca şu hali alır:

"Başlangıçta bu dünya yoktu, orada önce Varlık doğdu,
Bu, kendi kendini (svayam akuruta) Atman yaptı,
O yüzden O'na iyi yapılmış (sukrta) denir."

(Taittiriya Upa. II, 7.)

"Atman, Brahman eşitliği" felsefesinin yanı sıra, ileride Hinduizmin üç büyük Tanrısı olacak olan Brahma (Pracapati)-Vishnu-Şiva'nın da Upanishadlarda boy gösterdiğini saptamaktayız. Pracapati, Tanrıların ve şeytanların babasıdır (Brihadaranyaka Upa. I, 3: 1); şimşek Indra'dır, kurban Pracapati'dir (Brihadaranyaka Upa. III, 9: 6); Başlangıçta su vardır, ondan Brahma, ondan Pracapati, ondan da

5 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.44.

6 W. Ruben, *Budizma'nın Menşei ve Özü*, s.117.

Tanrılar doğmuştur (Aynı Upa. V, 5: 1); O, Brahma'dır, İndra'dır, Pracapati'dir (Aitareya Upa. III, 3); Karanlık ve aydınlık, besin Pracapati'dir; o gıdadan menî oluşur ve bundan yaratıklar doğar (Prašna Upa. I, 13-14); O, Agni'dir, Aditya'dır, Vayu'dur, Ay'dır; gerçekten saf olan O, Brahma'dır, O sulardır, O Pracapati'dir (Śvetaşvatara Upa. IV, 2); Pracapati başlangıçta tektir, canı sıkılır ve diğer canlıları yaratır (Maitri Upa. II, 6); Bütün dünya O'nda saklıdır ve O da bütün dünyada saklıdır (Aynı Upa. VI, 6) vs. Değişik Upanishadlardan parça parça alınmış bu sözlerin anlamı şudur: "Eski ve yeni düşünce biçimleri iç içe, yan yanadır."

Hepsi de, şekilsiz Brahma'nın biçimleri sayılan ünlü Tanrı üçlüsünden, Brahma, Rudra ve Vishnu'dan söz edilen Maitri Upanishad (IV, 5), Śvetaşvatara Upanishad'a (III, 2) zıt bir özelliktedir. Çünkü burada en yüce Tanrı, korkunç Rudra'dır. Rudra, bütün dünyaları yöneten ve zamanları dolduğunda onları yok eden güçtür. Hatta O, tüm Tanrılarının kaynağı, Hiranyagarbha'yı bile yaratandır (III, 4).

Prašna Upanishad'da (I, 4-5) önemli bir veri buluyoruz. Şöyle yazmaktadır:

"...Yaratılışın Efendisi (Pracapati) nesil istemekteydi. Kendisine çile uyguladı ve sonunda şu çifti yarattı: Madde (dışıl Rayi) ve Soluk (eril Prāna). Bu ikisi türlü yollardan bana yaratıklar oluşturur, diye düşündü. Güneş soluk oldu, Ay madde."

Rudra'nın başındaki hilal biçimindeki ay, alınıdaki güneş sembolü çizgiler akla gelmektedir. Rudra, Şiva'dır ve Şiva'nın dışıl enerjileri yahut uysal ve hoyrat kadınları vardır. Hatta kendisinin yarıerkek yarıkadın formları bile bulunmaktadır. Bütün bunlar, Praşna Upanishad'da sunulan öğretinin ışığında düşünüldüğünde, daha anlamlı gelmektedir. Rudra-Şiva'ya, İlkelerin İnançları konusunda yeniden değineceğiz.

Tanrılar da insanlar gibi sınıflara ayrılırlar. İnsanlar toplumda sınıflara ayrıldıktan sonra, yarattıkları Tanrıları da kendilerine benzer biçimde sınıfladılar. Buna göre, Agni ve Brahmanaspati Brahman kastındandı; İndra, Varuna, Soma gibi Tanrılar Kshatriya (savaşçı); Rudralar, Vasular, Âdityalar, Vişvedevalar ve Larutlar Vaişya (tüccar); Pûshan ise Şudra (işçi) sınıfındandı. Tanrılarının sayısı ise 33 ola-

rak belirtiliyordu. Rgveda'da (III, 9: 9) ve (X, 52: 6) bu sayının bir iki yerde 3 339 olduğu söylenmekle birlikte, gerçekte 33 rakamı üzerinde duruluyordu. Bu politeist görüşün, Upanishadlarda monoteist yaklaşımlarla yok edilmeye çalışıldığını görüyoruz.

Brihadaranyaka Upanishad'da (III- 9) Yacnavalkya'ya "kaç Tanrı" olduğunu sorarlar. O da, bir tür yakarış formülü olan biçimle, 3 306 der. "Evet ama aslında kaç?" denir, "33" der. "Tamam ama aslında kaç" diye devam eder. Yanıt "6, 3, 2 ve 1, 5" biçiminde sürer. En son "İyi ama gerçekte kaç?" sorusuna Yacnavalkya "Bir" der. Daha sonra bu rakamı verilen Tanrıların açıklamasına geçilir. Bu tek Tanrı'nın Yaşam Soluğu olduğu ve adına "Brahma" dendiği söylenir.

Taittiriya Upanishad'ın en başında, Veda Tanrıları olan Mitra, Varuna, Aryaman, İndra ve Brihaspati ile birlikte Vishnu'ya da yakarılan bir dua vardır. Rgveda'dan (I, 90: 9) alınma bu duada, Vishnu'nun geniş adımlar attığından söz edilir. Bir başka yerde de (Katha Upa. III, 9) akıllı, saf ve gerçeği kavramış kişinin son yolculuğunda Vishnu'nun barınağına ulaşacağından söz edilir. Yukarıda bu Tanrı'nın, Brahma ve Şiva ile trimurti oluşturduğunu söylemiştik. Kuşkusuz Vishnu ve Şiva'nın Upanishad sonrası dönemlerde karakterleri hayli kuvvetlenmiş, özellikle ilkel inançlardan gelen etkilerle oldukça büyük değişimlere uğramışlardır. Biz Vishnu'nun Puranalarda anlatılan hayvan bedenlenmelerinin ansiklopedik bilgi anlayışıyla değil, Şamanlıkla ilgili olup olmadığı ve ilkellerle ilgisi yönüyle düşünülmesi ve incelenmesi gerektiğini düşünürüz.

Brahma ve Atman inancını, ilerleyen yıllarda (İÖ 300-100) Vishnucu bakış açısıyla yazılmış olan Bhagavadgita'da da görmekteyiz.

Bhagavadgita'da Tanrı Anlayışı

Bhagavadgita ile Upanishad arasında, genel hatlarıyla bir paralellik vardır. Bazı anlatımlar ise tıpatıp aynıdır. Örneğin:

1) Atman doğmamıştır, ölmez

O, hiçbir kaynaktan gelmez, hiç kimseye gitmez

Doğmamıştır, değişmezdir, ölümsüzdür, ilktir,

O, beden ölse de öldürülemez. (Katna Upa. II, 18.)

Ruh doğmamıştır, ölmez; hiçbir kaynaktan gelmez,
Çünkü doğmamıştır, ölümsüzdür, ilktir,
Beden ölse bile O, öldürülemez. (Bhagavadgita, II, 20.)

2) O hareket eder, O hareket etmez

O uzaktır fakat O yakındır,
Bu her şeyin içindeki, O'dur,
Bu her şeyin dışındaki de O'dur. (İşā Upa. 5.)

O görülmezdir, O görülemez
O hem uzaktadır hem de yakında
Hem hareket eder hem de etmez,
O her şeyin içinde ve her şeyin dışındadır. (Bhg, XIII, 15.)

Ancak Bhagavadgita bir adım daha ileri giderek, Hindu inancını sistematize eder, dinselleştirir. Reenkarnasyon inancı tam oturmuştur (Bhg. II, 22). Ruhun tekrar doğmamasına ise Nirvana denir. Bu kurtuluş durumu, Buddhizm'de de aynı sözcükle açıklanmıştır.

Bu kitapta Vishnu her şeydir. Doğmamıştır, sonsuzdur, her şeyi kapsar. Tamamen Pracapati'nin yerini almış durumdadır. Veda Tanrılarında hemen hiç söz edilmez. Vedik açıdan bakıldığında ateist bir kitap gibidir. Esasen bu eseri (Tanrısal Şarkıyı) Mahabharata destanı içinde (VI, 25-42) Arcuna'ya aktaran Krishna, tarihsel yönden bakacak olursak, Yamuna nehri kenarında yaşayan çoban halkın esmer derili kahramanıdır. Gerek deri renginden, gerekse onun yerli olmasından, onun, var olan Ari düşünce tarzına ters geldiğini söyleyebiliriz. Rgveda'da (V, 52: 17) savaşçı İndra'nın, Yamuna nehri kıyısındaki, sütleri ile ünlü ineklerin sahibi olan ve kendisine karşı gelen (VIII, 85: 13-15) Tanrısız kabilelerle savaştığı anlatılır. Keza Harivamşa'da İndra ile Krishna'nın (Vishnu) kapıştıklarını ve kavgayı Vishnu'nun kazandığını görmekteyiz. Yeni düşünce biçimi, eskisini silip yerine geçmeye çalışmaktadır. Bhagavadgita'da Krishna bu durumu şu sözlerle açıklar (II, 42-44):

"Tutkuyla körleşmiş insanlar vardır; bunlar Vedalardaki bilgiyi son gerçek sanırlar ve daha ötesini göremedikleri cennet için konuşur dururlar. Bencil isteklerle doğru yoldan sapmış bu in-

sanlar, zevk duymak, güç kazanmak ve yeniden doğmak için dua ederler. Beyinleri böyle sözlerle yıkanan zevk ve dünya düşkünü kişiler, asla Tek Olan'ı kavrayamazlar."

Kitabın 11. Bölüm'ünde, Arcuna'nın ısrarı üzerine Krishna, Tanrı Vishnu olarak ona kendisini gösterir. Vishnu'nun ihtişamından gözleri kamaşan ve korkuya kapılan Arcuna şöyler der (XI, 37):

"Ey Tanrılar Tanrısı, ey en yüce Ruh! Senin önünde nasıl eğilmesinler ki? Sen ki *Yaratıcı Tanrı Brahma'yı yaratan*sin; sen ki sonsuz, ölümsüz olansın; sen ki dünyanın koruyucususun! Sen var olan her şeysin, sen var olmayan her şeysin. Sen bunların ötesindeki her şeysin."

İşte izleyen dönemin egemen Tanrısı budur. Bir zaman en üstün olan Tanrı Brahma bile, Vishnu'nun yarattığı, onun göbeğinden çıkan bir Tanrı olmuştur. Metnin devamında Krishna, kendisini tek gören kişi olan Arcuna'ya şöyle söyler (XI, 48): "Ne Vedalar, ne kurban törenleri, ne de çalışmalar ve yapılan iyilikler, törenler, korkunç çilecilikler benim Yüce Biçimimi görmeyi sağlar." Sonra şöyle devam eder (XI, 54): "Beni, sadece sevgiyle görmek olanaklıdır."

İçinde sonsuz sevgi olan insanların yarattığı bir din anlayışı. Tapınma yok, çile çekmek yok, kutsal kitaplara sığınmak yok. Ama daha sonra bu devrimci inanç, animist ve totemist inançların etkisiyle hedefinden sapmak zorunda kaldı. Zamanla birçok hayvan ve insan Vishnu ile özdeşleştirildi. İçsel enerji, sevgi, beyin gücü ile ilgili olan çok daha üstün düşünce, ilkel düşünceler ve mitoloji ile örtüldü. Bugün insanların çoğu, dinsel düşüncelerdeki bu ince ayrımı algılayamaz. Nitekim Bhagavadgita içinde çeşitli yerlerde bu geniş mitoloji bir an için karşımıza çıkar. Örneğin, X, 20-38'de Krishna, tüm eski mitolojiyi Vishnu düşüncesi içinde kaybetmek ister gibi, şu sözleri sarf eder:

"Ben, Aditi'nin oğulları arasında Vishnu'yum. Işık veren cisimler arasında Ravi'yim (Güneş); rüzgârlar içinde Marut'um; yıldızlar içinde Şaşı'yım (Ay). Vedalardan Samaveda'yım; ben Tanrıların başı İndra'yım; duyular içinde akılım; canlıların bilinç ışığıyım.

Rudralar arasında Şankara'yım (Şiva); Yakshalar ve Rakshasalar arasında Kubera'yım (Vitteşa); Vasular arasında Ateş Tanrısı Agni'yim. Dağlardan Meru'yum; ermişlerden göksel ermiş Brihaspati'yim; savaşılar içinde savaş Tanrısı Skanda'yım; sulardan Sagara'yım. Kâhinlerden Bhrigu'yum. Sözlerden *Om* hecesiyim. Kurbanlardan Capa kurbanıyım. Duran cisimler arasında Himalaya dağıyım. Ağaçlardan Aşvattha ağacıyım. Göksel ermişlerden Narada'yım. Gandharvalardan Çitraratha'yım; Siddhalar içinde Kapila'yım. Atlardan İndra'nın atı Uççaişravas, fillerden İndra'nın fili Airavata'yım. İnsanlar içinde kralım. Silahlardan Vacra'yım; inekler arasında Kâmadhuk'um; isteklendirenlerden Aşk Tanrısı Kandarpa'yım. Yılanlar arasında sonsuzluk yılanı Vasuki'yim. Nâgalar arasında Ananta'yım. Su canlılarından, suların kralı Varuna'yım; Pitirler (Atalar) içinde Aryaman, yöneticiler içinde Ölüm Tanrısı Yama'yım. Daityalar içinde Prahlâda'yım. Ölçülebilir şeyler içinde Kâla'yım (Zaman). Hayvanlar arasında hayvanlar kralıyım; kuşlar içinde Vaitaneya'yım (Garuda). Temizleyiciler içinde Pâvana'yım (rüzgâr). Silah taşıyanlar içinde Râma'yım; balıklar içinde Makara'yım. Nehirler içinde Câhnavî'yim (Ganj). Ben her şeyin başı, ortası ve sonuyum... Ben her şeyi alıp götüren Mrityu'yum (Ölüm). Vrishni soyu içinde Krishna'yım. Pandu oğullarından Arjuna'yım; ermişlerden Vyasa, şairlerden Kavi Uşana'yım..."

HİNT İLKELLERİNİN ARİ TANRILARINI HİNTLİLEŞTİRMESİ

Bir toprak parçası üzerinde yaşayanlar, kendinden önceki kalıntıları dikkate almadan yaşayamazlar. Ariler de Hindistan'da, kendileri oraya gelmeden bin yıllar öncesinden beri yaşamakta olan, çok sayıdaki ve çok değişik geleneklere sahip Hint yerlilerini görmezlikten gelemediler. Ruben "... ilkellerin ve tarihten önceki unsurların, her zaman sonraki kültür gelişmelerinin birer temeli olarak önümüzde çıkmakta olduklarını görmekteyiz"¹ demektedir.

Ariler neşeli, biraz vahşice ve savaşmayı seven insanlardı. Savaşlarda yardım etmesi için, zenginlik ve şöhret için, sıhhat için, sığır sürüleri kazanmak için, yağmur yağması için, çocuk ve uzun ömür için Tanrılarına yalvaran bu insanlar, dağlarda ve ormanlarda karşılaştıkları daha vahşi ve kimi zaman insan yiyen Hint ilkellerini, ilkin cin, şeytan gibi görüp, uzun bir zaman onları öyle inteldirdiler. Zamanla onları anlamak, onlarla karışmak fırsatı doğdu. Onlardan, bilmedikleri birçok şeyi öğrendiler. İlkeller de Arilerden birçok şey öğrenmiş olmalılar.

Winternitz şöyle söyler: "Rgveda toplumunun masum çoban halkı mı, vahşi insan toplulukları mı, yoksa çok saf bir toplum mu olduğunu bilemiyoruz... Rgveda ilahilerinde, sonraki Hint edebiyatında defalarca karşılaştığımız, yumuşak, çilekeşlik dolu ve kötümser havayı bulamayız."²

Arileri yumuşatan, Hint ikliminin yanı sıra, ilkellerden öğrendikleri yaşam tarzı idi. Hindistan'da birçok kabile vardı ve bugün de vardır. Orta Hindistan ve civarında yaşayan Bhiller, Gondlar, Korkular; güneyde yaşayan Todalar; Bengal, Assam, Bihar, Orissa, doğu bölgelerinde yaşayan Birhorlar, Kollar, Kondlar, Savaralar, Mundalar, Ora-onlar, Santaller, Aolar, Garolar, Khasiler, Konyaklar, Kukiler, Nagalar

1 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.93.

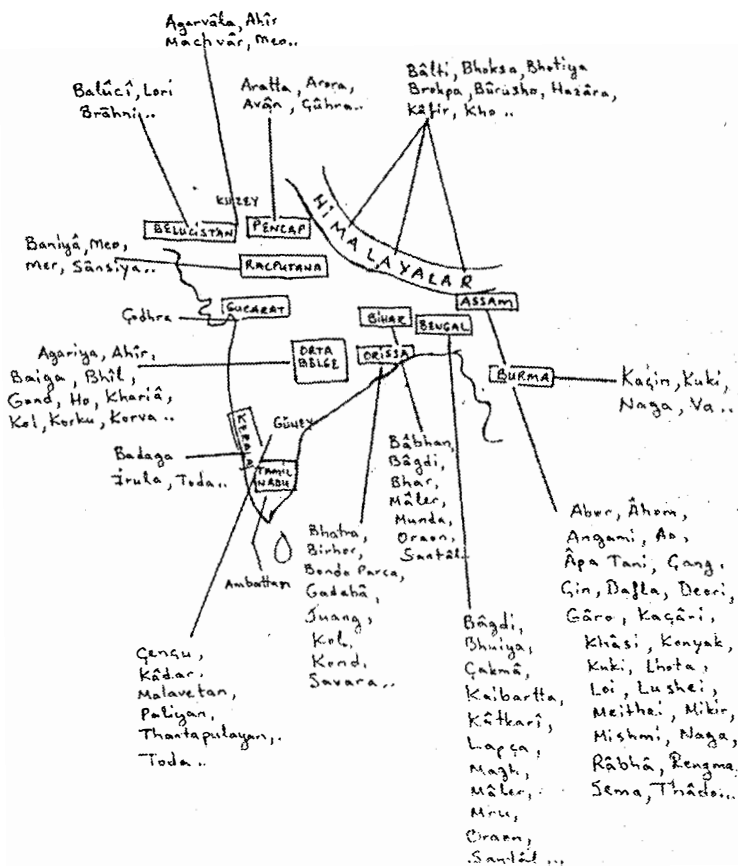
2 M. Winternitz, *A History of Indian Literature*, s.68.

ve Himalayalar'da yaşayan Bâtiler, Bhotiyalar, Kâfirler bunlardan bazılarıdır. İzleyen sayfada, Hindistan'da yaşayan kabilelerin, kabataslak bir şeması verilmiştir. Beyaz Arilerin, kimi akıllı kimi becerikli bu kara derili insanlarla karışmasından, yüzlerce kast ortaya çıkmıştı. Bunlardan bir kısmı çiftçi, bir kısmı demirci, bir kısmı tüccar, şair ya da yazar kastı idi. Hırsız ve katil kastlar da vardı.

İlkeller, Ari göçlerinin yoğun olduğu Pencap bölgesinden göçmek zorunda kalmışlardı. Birkaç yüzyıl sonra, Brahmanaların oluşturulduğu döneme yakın, doğuya, Ganj bölgesine doğru ilerleyen Ari toplulukları, orada mezolitik dönem avcıları, Doğu Asya dilini konuşan pirinç yetiştiricileri, Dravid diliyle konuşan saban çiftçileriyle karıştılar. Ariler, tıpkı Pencap'taki gibi, bu yeni bölgede de, demiri, buğdayı ve pirinci işlediler. Buğday ekmeyi önceki köy kültüründen öğrenmişlerdi. Bu arada, hükmü altına aldıkları ilkellere bu işi yaptırdılar ve kendilerini "Efendi" ilan ettiler. Arilerin Pencap yöresindeki birincil işleri, sığır sürüleri üretmek ya da başkalarından çalmaktı. Ganj'a doğru gendiğinde ise, köylü kültürünün iyice yerleştiğini görüyoruz.

Ariler kentlerini, eskilerin, Dravidlerin veya Arilerden öncekilerin kentleri üzerine kurmaktaydılar. Hükmü altına aldıkları komşu kasaba ve köylerdeki yerlilere, misyonerlik ve kolonizasyon hareketi uygulamaktaydılar. Bu sayede birçok kabile, Ari kültüre sıcaklık ve ilgi duymaya başlamıştır. Ari brahmanlar sadece dua ve kurban işiyle uğraşır, bizzat tarlada veya başka bir işte çalışmazlardı. Brahmanlar, kurban törenini yaptırtan kişi veya kişilerin verdiği hediyelerle geçinirdi. Bu arada yerlilere, kendi Tanrılarını bırakmaları için bir baskı uygulamazlardı. Yerlilerin Hindu olması için, din adamı olarak Brahmanları kullanmaları yeterli idi. Ari brahmanlar, yerlileri kendilerine uydurmak için akıllı bir yol izlemişler, onların Şiva'larına Vishnu'larına dokunmamışlardı. Ruben, bu iki Tanrı kavramı hakkında şunları bildirir: "İlk devirlerin cinlerinden bir tanesi Rudra'dır. Bu cini, ya genellikle Veda dininin halk tabakalarına mal ederler veya Ari olmayan bir asıldan, önce Hindistan'da Veda dinine girmiş sayarlar. Bu cin, Hindistan'da, belki en eski zamanlardan beri Şiva'ya (veya onun bazı şekillerine) yakın ve akraba bulunduğu için onunla beraber Arilerden önceki kültürlerle kaynaşabilmişti..."³

3 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.9-10.

"Tanrı Vishnu'nun genellikle Hindistan'ın Arilerden önceki kültürüne ait olduğunu kabul etmek gerekir. İsmi'nin Hindu Avrupa'lı bir etimolojisi yoktur; daha çok Dravid kökenli olması olasılığı araştırılmıştır. Vishnu'nun kökü, Orta Hint dağlarında ilkellerin Güneş Tanrısı'nın ismine denk gelmektedir."⁴

Gerçi Şiva'nın prototipi Rudra'dan Rgveda'da söz edilir, ama kişi-liğindeki müthiş gelişme, Hint ilkelleri sayesinde gerçekleştirilmiştir. Vishnu da Rgveda'da hatırı sayılır bir Tanrı olarak gözükmekle birlikte, onun da karakterindeki canlılık, yerel Hint yaşamına bağlıdır.

Şiva ve Vishnu ile ilgili açıklamalara geçmeden önce, animist ve totemist olan ilkeller için nelerin önem taşıdığına, nelerin kutsallık gösterdiğine kısaca değinelim.

İlkellerin de, tıpkı Orta Asyalılar gibi şamanları vardır. Bunlar, şarkı söyleyip dans ederek kötü ruhları kovar, hastalıkları iyi ederler. Kuzeydoğuda Çota Nagpur bölgesindeki Kûrlar, Muasiler veya orta ve kuzeydoğudaki Machvârlar ve Manchiler, böyle Şamanlara "bağa" adını verirler.⁵ Ruben, Şamanizmin türlü çağlarda İç Asya'dan Hint'e girdiğini kabul eder.⁶ Buna bağlı olarak da "ruh göçü" düşüncesi gelmiştir. Yani ruhun başka bedenlerde tekrar doğacağı düşüncesi Arilerde yoktur; bu, Hint ilkelleri tarafından Hindu düşüncesi içine sokulmuştur ve bunda da, çok eski bir kültür tabakasına ait olan, me-zolotik avcılarla, yeni taşçağı çobanlarının taşıdığı Şaman kültürü et-kili olmuştur. Aynı şekilde "kendinden geçme" (vecd) de Arya kültür unsuru olamaz; bu da Ari öncesi şehir kültüründe vardır.⁷ Yani Yoga ve meditasyonun temelinde bile, Hint ilkellerinin ve en eski kent kalıntılarının izleri aranmalıdır.

Hint yerlileri ağaç, kaya, nehir gibi birçok doğal oluşumu animist bir görüşle benimsemişlerdir. Ağaç totemisti olan bazı kabilelerin adı bile, bağlı oldukları ağaçtan gelmekteydi. Örneğin, Buddha'nın geldiği Sâkya boyu, adını Saka ağacından, onlara en yakın akrabalar

4 W. Ruben, *age*, s.17.

5 W. Crooke, "Dravidians", *ERE*, c.5, s.2.

6 W. Ruben, *Budizma'nın Menşei ve Özü*, s.117.

7 W. Ruben, *age*, s.116.

olan Koliyalar da adını Kola ağacından almışlardır.⁸ Özellikle Oraonlarda ağaç inancı çok yaygındır. Onlar, ağaçları, ruhların barınağı olarak düşünürler ve her köyün yakınında ruhların barınması için küçük koruluklar bulundurlar. Bu koruluktan kimse ağaç kesemez, hatta yere düşmüş bir dalı bile alırlar. Bu koruluğun en ünlü ağacı Sâl ağacıdır.⁹ Mundalar da ağaçlardan oluşan küçük arazi parçalarını özenle korurlar. İncir ağacı türünden ağaçlar ortak Tanrılara hizmet eder; Bel (Aegle marmelos) ve Tułasî (Ocymum sanctum) ağaçlarından birincisi Şiva'ya, ikincisi ise Vishnu'ya hizmet eder.¹⁰

Ağaçtan başka su ruhu, rüzgâr ruhu gibi ruhlara inanç vardır. Bunlardan özellikle şiddetli esen ve evlere, tarladaki ürünlere zarar veren rüzgâr, sonradan Tanrı Şiva'nın vazgeçilmez bir özelliği olmuştur. Dağ inancı da keza Şivaizm içinde görülür. Bengal'deki Mundalar, Santaller, Mahililer ve başka birçok kabile dağa Marang Buru veya Bar Pahar derler. Kurkular ise Dağ Tanrısı'nı Dungan Deo adıyla çağırırlar.¹¹

Güneş, birçok kabilenin, özellikle de Orta Hindistan'ın dağlık arazilerindeki halkların vazgeçilmez tapınma objesidir.

"Başları derde giren Kharvarlar güneşe yalvarırlar. Kisânlar, ona beyaz bir horoz keserek kurban sunarlar. Bhuiyalar ve Oraonlar ona Boram veya Dharma Devata diye seslenerek taparlar. Korvâlar, Hindulardan aldıkları Bhagvan adıyla seslenirler. Kharvarlar Bero derler... vs."¹²

Vedik Ariler'de de güneş çok önemliydi ve Surya, Savitar, ilk zamanlar Varuna, Mitra hep güneş Tanrı olarak görüldüklerinden, Arilerle Yerlilerin bu düşüncede uzlaşmaları oldukça kolay olmuştur. Ruben, ilkel Hintlilerin yeni elbiselerini sarıya boyadıklarını, çünkü sarının güneşin, altının ve olgun buğdayın rengi olduğunu, Brahman çilekeşlerin ve Buddhistlerin elbiselerinin de sarı olduğunu bildirmektedir.¹³

8 W. Ruben, *age*, s.117.

9 Hahn and Crooke, "Oraons", *ERE*, c.9, s.504.

10 Crooke, "Dravidians", *ERE*, c.5, s.3.

11 Crooke, *age*, s.2.

12 Crooke, *age*, s.8.

13 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.19.

Buğday, daha önce belirttiğimiz gibi, Arilerden önceki kent kültüründe vardır. Hint'te genel hatlarıyla iki tür tarım yapılmaktaydı: Pirinç tarımı ve buğday tarımı. Bu iki farklı bitkiyi yetiştiren insanların kültürleri de farklıydı. Pirinç yetiştirenler önce çapa sonra da su mandası ve sabanı, buğday yetiştirenler ise öküzü ve sabanı kullanmışlardı. Boğanın dehşetli gücü, onun Tanrılaştırılmasına yol açmıştı. Toprağı ekmekte saban yerine kullanılan çok eski bir alet de, olasılıkla Linga kültürünün temelini oluşturmaktadır. Kısaca Linga inancı, Toprak Ana, Ana Tanrıça inançları ile Boğa ve diğer başka (balta, kafatası gibi) inançlar arasında, doğaya ve gerçeklere dayanan ilişkiler vardır ve bunlar, izleyen Hindu dönemin iki ünlü Tanrısı Şiva ve Vishnu'nun çok önemli öğelerini oluştururlar.

J.H. Hutton, *Caste in India*¹⁴ adlı eserinde, yılan ve Ana Tanrıça inançlarının, eski çağlarda Akdenizli veya Ermeni kökenli halklarca buraya taşındığını, Dravid dili konuşan bu insanların, fallüs sembolü ve verimlilik kültürünü, hatta insan kurbanı geleneğini bile getirdiklerini söylemektedir. Girit'te yapılan keşiflerin de dikkati çekici bir şekilde bir yılan inancına işaret ettiğini belirtmektedir. Ancak topraklarında yılan kaynayan bir ülkenin, bu hayvanla ilgili inancı dışarıdan almış olabileceği düşüncesi pek akla yakın gibi gelmemektedir.

Yılan ve boğanın yanı sıra aslan, kaplan ve fil gibi hayvanlar da ilkelerin üzerinde etkili olmuştur. Rgveda'da kaplandan hiç söz edilmez, aslan ise birkaç yerde geçer. Bu iki hayvandan aslan ve kaplanın Şivacılarda, tek başına aslanın da Vishnucularda karakteristik olduğunu saptamaktayız.

İlkelerde Atalar Ruhı inancı, Vedik Arilerinkiyle bir uyum içindedir. Ayrıca bir kısım kabilede de insan kurban töreni vardır ve kelle avcılığı yapılmakta, kesilen insan başları biriktirilmektedir ki, bunlar da Şivacılığın kanlı kurban törenlerinin en çarpıcı özellikleri olarak ortada durmaktadır.

Hint yerlileri olan ve "ilkel" diye nitelediğimiz topluluklarla ilgili kaba karakteristikler kısaca bunlardır. Şimdi Şiva ve Vishnu'nun, sırasıyla, nasıl değişime uğradığını incelemeye çalışalım.

14 J.H. Hutton, *Caste in India*, Cambridge University Press, London, 1946, "Hinduizm in It's Relation to Primitive Religions in India", s.197.

Şiva

Şiva'nın prototipinin Rudra olduğunu söylemiştik. Rudra'ya Rgveda'da ikinci dereceden bir önem verilmiştir. Onunla ilgili olan ilahilerden (I, 43; I, 114; II, 33; VII, 49) Onun güçlü, cömert, zeki, parlak ve örgülü saçları olan bir Tanrı olduğunu öğreniyoruz. İnsanlar ve sığır sürüleri üzerinde etkili olan bu Tanrı'nın balta ve şimşek gibi silahları vardır. Fırtına Tanrıları olan Marutların babasıdır. Adının anlamı "kükreyen" veya "korkunç"tur. Bu, belli ki şiddetli esen rüzgârın, dağlarda ve ormanlarda çıkarttığı korkunç sesin etkisiyle uydurulmuş bir isimdir. Rudra'nın kan dökücülüğünden Beyaz Yacurvéda'da (XXXIX, 9) bahsedilir ve ilk kez burada ona Mahâdeva (Büyük Tanrı) denir. Bu isim daha sonra Şiva için kullanılacaktır. Rgveda'dan tahminen altı yedi yüzyıl sonraki zamanda, yani Ganj bölgesi iskân ve tabaka tabaka üstüne yığılma bağladığında, ilkellerden alınan ruhgöçü, çilecilik ve mistisizme paralel olarak, kandökücü Rudra'nın şefkatli hali olan Şiva'ya geçilmeye başlandı. O bir dağlı idi, çünkü kendisini yaratanlar da dağlı idi ya da en azından dağla ilintiliydi. Şvetaşvata Upanishad'da (III, 1-6) ondan, tek ve en büyük yönetici olarak söz edilir. O, canlıları yaratmıştır ve zamanı gelince de onların canlarını alacaktır. O, altın tohumdur. Buradaki en önemli veri ise, onun bir dağlı olduğu ve dağların koruyucusu olduğu yolundaki bilgidir. Ona, "insanlara ve hayvanlara acı" diye yakarılır. Tanrı'nın doğasındaki bu vahşilik, bize, onu yaratanların niteliğini yansıtmaktadır. Gondlar ve Santallar gibi kabilelerde dağ kutsallığı inancı vardır. Gondlar ölümlerini Himalaya dağlarına doğru gömerler, çünkü orayı soylarının kaynağı olarak görmekteydiler. Santallarda ise dağ, Marang Buru adıyla, altı büyük Tanrı'dan biri, hatta diğer beşinin de başı olarak gözükmektedir.¹⁵

Yaratıcı Brahma ve Koruyucu Vishnu ile bir üçlü oluşturan Yok Edici Şiva'nın günümüze kadar biriken özellikleri şöyledir: Yok edicidir ve zamanla özdeşleştirilir. Bu yok edici özellik, karısı Kâlî'ye yüklenmiştir. Kendi boynunda veya Kâlî'nin boynunda insan kafataslarından yapılmış kolye bulunur. Dişil enerjisi (şakti) vardır.

15 W. Crooke, "Gonds", *ERE*, c.6, s.312 ve Crooke, "Santals", *ERE*, c.11, s.194.

Bazen yarıerkek yarıdişidir (ardhanarî). Karısı Devî'nin, Kâlî'den başka şu isimleri vardır: Dûrgâ, Umâ, Gaurî, Parvatî, Bhavanî, Çandâ... Kâlî ve Dûrgâ kan dökücüdür. Dûrgâ, Şakta mezhebi inanmalarının baştanrıçasıdır. Şiva'nın sembolü, erkeklik organı olan Linga'dır. Alnının ortasında üçüncü gözü vardır. Gene alnında güneşi simgeleyen, birbirine paralel üç çizgi bulunur. Başında hilal halindeki ay vardır. Kaplan derisinden elbise giyer. Binek hayvanı Nandi adlı öküzdür. Cenneti Kailâsa dağlarının doruklarındadır. Okyanusun çalkalanması sırasında oluşan ve dünyayı tehdit eden zehri içtiği için, boynu zehrin etkisiyle maviye boyandığından, ona Mavi Boyunlu (Nîlakantha) denir. Ramayana ve Mahabharata destanlarında Vishnu ile çekişir durumdadır. Mahabharata'da, destanın kahramanı Arcuna'ya, büyük savaştan önce silahlar verir. Bu silahları dağda vermesi ve ona dağlı olarak görünmesi ilginçtir. Puranalarda Şiva'dan önemle bahsedilir ve 18 büyük Purana'dan altısının ona ait olduğu söylenir. Oğulları, Savaş Tanrısı Skanda (Karttikeya) ile fil başlı Bilgelik Tanrısı Ganeşa'dır. Benares, Bombay, Kuzey ve Orta Hindistan'ın tarım yapılan yerlerinde ona Bhairava denir. Bazen neşe ve sarhoşlukla, karısı Devî ile birlikte ünlü Tandava dansını yapar. Üçüncü gözü korkunç bir yok edici güç taşır. Bir keresinde karısı Parvatî'ye asılan Aşk Tanrısı Kâma'yı küle çevirmiştir. Bir keresinde de saygısız konuşmalar yapan Brahmâ'nın beşinci yüzünü yakarak, onu dört yüzlü hale getirmiştir. Meditasyon yaparken saçını topuz yapar ve boynunda hep yılan sarılı haldedir. Şiva'nın elinde Trişûla denilen üç uçlu bir mızrak vardır. Bir elinde de Damaru denilen, kum saati biçimli bir davul bulunur. Hizmetçilerine Pramatha denir ve bunlar çok çeşitli doğaüstü canlılar, hortlaklar ve Ganalar denilen yığınlardan oluşur. Oğlu Ganeşa Ganaların başıdır.

Şiva'nın müthiş kişiliğini buraya kısaca sığdırmak, anlaşılacağı gibi, çok zordur. Şimdi, başından başlayıp ayağa doğru, biçimsel özelliklerine bir bakmak gerekir:

1) Rudra'nın örgülü saçları, yukarda topuz halinde, uzun saçlar olarak devam etmektedir. Buna, sonradan "Şiva'nın başından türeyen Ganj nehri Tanrıçası" da eklenmiştir (Ramayana I, 43). Başında hilal taşınması, onun erkek ve dişi cinsleri bir arada tutmasıyla ilgili gibidir.

Şiva'nın başında iki gökcismanin sembolü vardır. Biri Ay, diğeri Güneş. Bunlardan Güneş "yaşam soluğunu", Ay ise "maddeyi" simgeler gibidir. Yaşam soluğu (prana) eril, madde (rayi) ise dişildir. Böylece, acaba Şiva'nın hem prana ve rayi'yi, hem de dişi ve erkeği bir arada simgelediğini düşünebilir miyiz? Praşna Upa.'da (I, 4-5) şöyle yazar: "Yaratıcı Tanrı Pracapati soy isteğiyle çile çekti. Bunun karşılığı olarak madde (rayi) ve yaşam (prana) meydana geldi. O, 'bu ikisi bana türlü türlü canlılar yaratsın' diye düşündü. Güneş Yaşam'dır, Ay ise Madde'dir..." Satpura dağlarında yaşayan Bhiller, Güneş ve Ay'a birlikte taparak, onlara Sandal Deo adını verirler. İlkelerin güneş tapınışının Ari-lerin Sûrya kültü ile birleştiğini tekrar söylemeliyiz.¹⁶

Şiva'nın başı ile ilgili söyleyecek pek çok sözümüz var. Uzun saçlar yaşam belirtisidir ve olasılıkla ilkellere göre ruh, insanın kafasında veya saçlarındadır. Hutton şöyle söylüyor: "...Kafatası avcılığı biçimindeki teoriden, ruhun özel barınağının baş olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Hintte kutsal sayılan bu inanç, baş veya saç ile ilintilidir. Birçok durumda saç ruhla doldurmak, birey için bir görevdir. Örneğin, bir Naga, evinden uzakta ölürse, saçından bir parça yakınları tarafından getirilir ve tahtadan bir baş heykeline yapıştırılır..."¹⁷ Demek ki, belki de saç, kafatası avcılığı ile beraber değerlendirmek gerekmektedir. Bu, Assam kökenli bir âdettir ve aslında, Kanibalizm (yamyamlık) ve insan kurbanı ile de bağlantılı olup, hepsi Doğu Hindistan bölgesi kökenli ortak yerli gelenekleridir. Şiva'nın ve kan dökücü karısı Kâlî'nin boyunlarında insan kafataslarından yapılmış kolyelerin asılı olması bundandır. Aghori (veya Augar) çileci mezhebi taraftarlarının, çıplak vücutlarını külle sıvadıklarını, başlarında kemikten yapılmış çelenkleri bir tür taç gibi taşıdıklarını (Şiva'nın Ay'ı gibi) ve boyunlarında insan kafataslarından (kâpâla) yapılmış kolyelerin asılı olduğunu, hatta bellerinin de kaplan derisi ile örtülü olduğunu, sol ellerinde bir kap gibi taşıdıkları bir kafatasının, sağ ellerinde de Şiva'nın adını bağırarak söyledikleri bir çanın bulunduğunu öğrenmekteyiz.¹⁸ Karalingîlerden de kafatası taşıyanlar vardır.¹⁹ Bor-

16 W. Crooke, "Dravidians", *ERE*, c.5, s.3.

17 J.H. Hutton, *Caste in India*, s.203.

18 W. Crooke, "Aghori", *ERE I*, s.210.

neo'nun Dayakları gibi Garolar ve pek çok Naga kabilesi eskiden kafatası avcısıydı. Ahomlar da düşmanlarının kesilmiş başlarından yağınlar yaparlardı²⁰

Sauralar'da (veya Sauryalar) baştapınma objesi Güneş'tir.²¹ Mâller'de (veya Mâleler) de güneşe Dharmer Gosain adıyla baştanrı olarak yakarılır.²² Keza Oraonlar da inandıkları Dharmî (Dharmesh) adlı ruhun, güneşte yaşadığını düşünürler.²³ Santallar, Kurkular, Kharvarlar gibi daha pek çok kabilede de güneş, baştanrılar arasındadır. Brahmanların alınlarına çektikleri üç paralel çizgi, güneşle ilgili olsa gerektir. Arilerde de güneş çok önemliydi ve güneşi simgeleyen birçok Tanrı vardı. Bunlardan Mitra ve Varuna çok eski olanlar, Vishnu ise daha yeni olan bir Güneş Tanrısıydı. Daha doğrusu, belki Vishnu da onlar kadar eskiydi, ama kayıtlar bunu böyle gösteriyordu. Adı Dravid kökenli olan bu Tanrı'nın önem kazanmasını, Ariler Hindistan topraklarında yerlileri asimile ederken, bir yandan da Hinduizmin yerlileşmesiyle açıklayabiliyoruz. Üç çizgi, güneşin üç farklı konumu (doğuş-tepe nokta-batış) simgeliyor olsa gerek. Brahmanlar bazen de küçük bir yuvarlağı iki kaşın arasına koyarak bu güneşi simgeliyorlar. Bu, aynı zamanda Şiva'nın üçüncü gözünün bulunduğu yeri de işaretliyor.

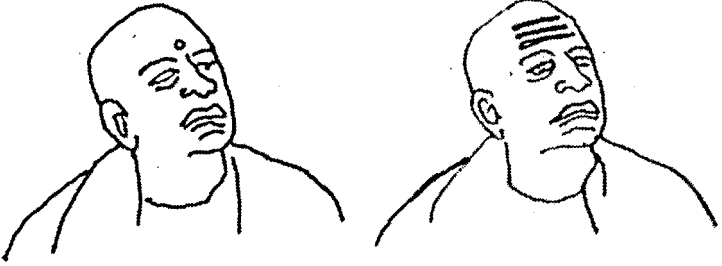
19 G.A. Grierson, "Karalingîs", *ERE*, c.7, s.672.

20 E.A. Gait, "Human Sacrifice", *ERE*, c.7, 852.

21 G.A. Grierson, "Saurapâtalar", *ERE*, c.11, s.213.

22 W. Crooke, "Mâl, Mâle, Mâl Paharia", *ERE*, c.9, s.344.

23 W. Crooke, "Oraons", *ERE*, c.9, s.502.

2) Şiva'nın boynunda sarılı durumda olan yılan, genel Naga (yılan) kültü ile ilgilidir. Benares ve Bombay'da Orta ve Kuzey Hindistan'ın tarım yapılan bölgelerinde ve Pencap'ın kuzeyinde Şiva'ya Bhairava adıyla seslenilir. Kuzeyde siyah bir köpek biçiminde saygı görür. Orta Hindistan'da ise en ünlü görünüşü, boynunda yılan sarılı davulcu imajıdır.²⁴ Şiva resmedilirken hep boynundaki yılanla res-

24 W. Hopkins, "Bhairava", *ERE*, c.2, s.539.

medilir ve kum saati gibi ortası ince, iki ucu geniş davulu elinden hiç eksik olmaz. Rgveda'da, Ahi Budhnya ve Ahi Vritra gibi isimlerle yılanı yaklaşım sağlanırsa da (Ahi: yılan), aslında Rgveda'da hemen hiç yılanla söz edilmez. Atharvaveda'da ise yılanlara karşı söylenmiş büyümlü sözler vardır (Örnek: VI, 56). Epik dönem edebiyatında ise yılanı veya Nagalara çok yer verilmiştir. Başta Fergusson olmak üzere birçok bilim adamı, yılan inancı ve tapınının ne Ari ne de Dravid kökenli olmadığını söylemektedir.²⁵ Bu, olasılıkla Assam ve daha da Doğu kökenli bir inanıştır. Biz burada Naga kültürünün kökeni ile uğraşacak değiliz. Önemli olan yılan inancının birçok Hintli kabile tarafından benimsendiğini bilmektir. İşte bunlardan Sansîler, Pencap'ta bir yılan-Tanrı olan 'Gûgâ'ya (veya Gûgâ Pîr) tapınırlar. Kadınları fahişelik yapan bu leş yiyici ve hırsız kabilenin Miyân (Efendi) adlı bir yılan Tanrıları daha vardır.²⁶ Gongların yılan tapınışı gizlice yapılmaktadır.²⁷ Mâlelerin, Manasâ adında özel bir koruyucu yılan Tanrıçaları vardır.²⁸ Baniaların bir kısmı da, hâlâ ilkel yılan kültürünü atamamışlardır.²⁹ Kabile Tanrıçaları Devî olan Arakhlr da, koyu bir biçimde Kartal Deo adlı yılan Tanrılarına taparlar.³⁰ Daha birçok kabilede, deri değiştiren, soğukkanlı, ayaksız, kanatsız hareket eden, zehri olan bu mucizevi hayvana karşı duyulan hayret, korku ve gizem duyguları, "Tanrı" biçiminde kendini göstermektedir. Bu kadar çok insanı Şivacılıkta toplamak için, Şiva'nın boynuna, tıpkı Bhairavalar gibi, bir yılan tutuşturmanın ne kadar akıllıca olduğunu anlamak zor değil.

3) Baş ve boyundaki özelliklerden sonra Şiva'nın en ilginç yerine, erkeklik organına geldi sıra. Bu organa linga adı verilmektedir ve bazen Şiva-lingam biçiminde, iki isim birden söylenir. Ancak ne ilginçtir ki, bu derece açık tapınılan bir obje, bir örtü ile, kaplan derisi ile örtülmüş durumdadır. Kaplan, Bengal ve çevresine ait bir hayvandır. Yırtıcı, güçlü, korkulan bir canlıdır. Atharvaveda'da (IV, 8:4) bir

25 J. Ph. Vogel, *Indian Serpent-Lore*, London, 1926, s.2-6.

26 W. Crooke, "Sansîs", *ERE*, c.11, s.193.

27 W. Crooke, "Gonds", *ERE*, c.6, s.313.

28 W. Crooke, "Mâl, Mâle, Mâl Paharia", *ERE*, c.9, s.345.

29 W. Crooke, "Bania", *ERE*, c.2, s.345.

30 W. Crooke, "Arakh", *ERE*, c.2, s.673.

krala "kaplan derisine nasıl rahatça basılıyorsa, büyük ülkelerin topraklarına da öyle basabileceği" söyleniyor. Kuşkusuz olağanüstü güçlü bir hayvanın derisine bürünmek, onun içindeki Mana'nın egemenliğini ele geçirmek gibi bir şeydi; onun kadar güçlü olmak demekti. Dağ ve orman kabilesi olan Bhillerin en vahşi klanları, sadece kaplan Tanrı Vaghdev'e taparlar. Bunun, Bâgheşvar ve Banraca gibi adları da vardır.³¹ Gondlar, birçok inancın yanında Kaplan-Tanrı'ya da yer vermişler ve kendi evlerine yaklaşmaması için ormanın içinde ona bir kulübe yapmışlardır.³² Oraonlar, birçok ruh inancı içinde, şiddet kullanılarak öldürülmüş Mua adlı ruhlara, bunlardan da özellikle bir kaplan tarafından öldürülmüş olan Baghaut adlı ruhlara inanırlar.³³ Mâl Paharialarda, kaplanlara, yılanlara, akrep ve bunlar gibi korkulan hayvanlara hükmeden Singhbâhinî isimli bir Tanrıçaya inanılır ki, bunun bir kaplanın üstüne bindiği söylenir.³⁴ Bütün bu veriler, Şiva'nın kaplanla olan ilgisini ve neden kaplan derisiyle örtündüğünü açıklamaktadır. Kaplan, Doğunun, Bengal ve çevresinin karakteristik hayvanıdır; yani Şivacılığın daha yaygın olduğu yerlerin... Aslan ise, diğer bölgelerin ve Vishnuculuğun karakteristik hayvanıdır. Gerçi Şiva'nın karısı Dûrga, aslan üstünde betimlenir, ama örneğin Gondlarda kaplan Tanrı inancı, Ana Tanrıça olan Mâtâ Devî inancıyla birleşmiş gibi gözükür ve bu Tanrıçanın en korkunç haline Danteşvarî, yani "Dişli Tanrıça" derler. Onun türbesinde, eskiden insanlar kurban olunmuş. Bu Tanrıça'nın kocasına Burhopen veya Thakur (Efendi) denir ki, bu ikisi, bugün Tanrı Şiva ile karısı Tanrıça Kâlî olarak, eski kimliklerini yansıtmaktadır.³⁵ Ölünün ruhunun kaplana binmesi, Kamboçya'nın Annamitelerinde ve Orta Hindistan'ın Bagialarında da yaygın bir inanç olarak gözükmektedir.³⁶

Şiva'nın lingasının, efsaneye göre, düşmüş olması, onun hem erkek hem de dişi formuyla ilgili olsa gerektir. Şivalingam ile ilgili şu mit anlatılır (Vamana Purana XXII, 61-69):

31 W. Crooke, "Bhils", *ERE*, c.2, s.554.

32 W. Crooke, "Gonds", *ERE*, c.6, s.313.

33 Hahn and Crooke, "Oraons", *ERE*, c.9, s.504.

34 W. Crooke, "Mâl, Mâlê, Mâl Paharia", *ERE*, c.9, s.345.

35 W. Crooke, "Gonds", *ERE*, c.6, s.313.

36 J.H. Hutton, *Caste in India*, s.210.

Bir inziva yerinde çırlıçıplak çileciliğe dalmış olan Tanrı Şiva'yı gören çilecilerin karıları, ona, yaptığı çilenin ne çeşit bir çilecilik olduğunu sorarlar. Şiva da onlara bunun açıklanamayacağını, bir sır olduğunu söyler. Onu çok çekici bulan kadınlar, boynuna, bacaklarına ve her tarafına sarılırlar. Çile yerindeki çilekeşler, karılarının bu şehvetli hallerini görünce 'bu adam öldürülmeli' diye bağırarak, ona saldırırlar. Tanrı'nın korkunç lingasını çekip çıkartarak, düşmesine neden olurlar. Lingası düşen Tanrı ortadan kaybolur. Karısı Devî ile birlikte Kailasa dağına gider."

Gerçekte linga kültünün nereden kaynaklandığı ve niçin Şiva ile bağdaştırıldığı tam olarak bilinememekle birlikte, bu konuda çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bunlardan biri, linga ile yılan arasındaki biçimsel benzerlikten dolayı, yılan inancıyla yakınlıktan kurulan teoridir. Ancak buna hemen sıcak bakmamak gerekir; çünkü yılan, ağaç inancıyla da ilgilidir ve ayrıca başka dinlerde, Buddhizm'de veya Vishnuizm'de de çok popülerdir; hatta Vishnu'yu koruyan hayvanlar yılanlardır; yani en az Şiva kadar yılanlara yakın bir Tanrı'dır Vishnu. Hutton'a göre "Ana Tanrı inancı, Şiva ve Fallüs inancıyla birlikte, Güney Asya ve Doğu Akdeniz'den türemez."³⁷ Kanımca Şiva'nın fallüsle eşleştirilmesinin nedeni, Şiva inancını taşıyan çiftçi ve dağlı kültüründe aranmalıdır. Başlıca işi at ve sığır yetiştirmek olan Ariler, Rudra ile Linga'yı hiç birlikte düşünmemişlerdi. İlkel tarımcılar ise, toprağın üretkenliğinden etkilenmiş olabilirler. Jean Przyluski'nin bir yazısı³⁸ bu konuda oldukça aydınlatıcı olmaktadır.

"Non-Aryan Loans in Indo-Aryan" (Hint-Ari dilinde Ari olmayan sözcükler) adlı yazısında aynen şunları aktarır:

"İndo-Arilerin Austro-Asyatiklerden bu kadar sözcüğü nasıl aldıkları bana tuhaf geliyor. Buna birçok neden etki etmiş olabilir. Bugün bile bazı Austro-Asyatikler toprağı sabanla sürmez, basit bir sopayla delik açıp, tohumu içine gömer. Penisle ekme aracı arasındaki benzerlik açıktır. Prof. Hubert ve Mauss'un dediklerine göre Malinezya ve Polinezya'da çift çubuğu bir penis şeklindey-

37 J.H. Hutton, *age*, s.200.

38 Levi, Przyluski, Bloch, *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India*, Calcutta, 1929, s.14.

miş. Bazı Polinezya dillerinde penisle çift çubuğu aynı sözcüktür. Hint ilkellerinin çift sürerken önce bu çubuğu kullanmayı öğrendikleri ve bu aletin adının, sabana geçildikten sonra da aynen kaldığını düşünmek çok olanaklıdır. Zaten Sîtâ'nın doğumu efsanesi de bize yardımcı oluyor. Ramayana Destanı'nda (I, 66) o, Canaka'nın toprağı sürdüğü sırada topraktan çıkarak doğar. İsimler de ilginçtir: Canaka (Doğurtan) ve Sîtâ (Saban İzi). Vedik zamanlardan beri "saban" kişileştirilmiş. Mahabharata Destanı'nda (VII, 105: 3-945) Sîtâ "Ürün Tanrıçası"dır. Sîtâ'nın doğum efsanesi, eski ürün üretimi mitini içinde saklamaktadır."

O halde, galiba eski Hintliler ilkel tarımı bir sopa yardımıyla yapıyorlardı ve bu sopaya da gerek fiziksel gerekse işlevsel benzerliğinden dolayı, Austro-Asyatiklerden öğrendikleri ve bugün linga olarak bildiğimiz "penis" sözcüğünü kullanıyorlardı. Bu mucizevi üretim yüzyıllarca gizini saklamış olmalı ki, ilkel toplumların beynine kazılmış bu inanç, bugün dahi geçerliliğini korumakta ve hiçbir yerde Priapus gibi betimlenmeyen Şiva ile özdeşleştirilmektedir.

İlkellerden Karalingîler ve Lingayatlar çok ilginçtir. Birinciler, cinsel isteklere karşı nasıl zafer kazandıklarını göstermek için, erkeklik organlarına demir bir halka ve zincir takarlar, hatta bazen organlarını keserler.³⁹ Lingayatlar ise (Viraşaivalar da denir) linga'yı amblemleri olarak kabul ederler ve küçük gümüş bir kutu içinde taştan bir fallüsü devamlı yanlarında taşırlar; bu kutunun kaybolması halinde kendilerini mahvolmuş sayarlar. Bunlar, Arilerden çok daha önceden beri Hindistan'da var olan, Dravid kökenli bir topluluktur.⁴⁰

Vishnu

Hint edebiyatının, genel olarak Vishnucuların etkisinde kalması, onların Brahmacı ve Şivacılara oranla edebiyata daha düşkün olmalarıyla açıklanabilir. Aslında üç Tanrı da Hint edebiyatında önemli bir düzeyde karşımıza çıkarlarsa da, Vishnu çok önemli olan destan

39 Grierson, "Karalingîs", *ERE*, c.7, s.672.

40 Enthoven, "Lingayats", *ERE*, c.9, s.69.

kahramanları Rama, Krşhna ve Baladeva olarak bedenlenince, diğer ikisinden daha popülermiş gibi gösterilmiştir. Hatta Buddhizmin kurucusu Buddha'ya bile Vishnu'nun bir bedenlenmesi uygulaması yapınca, bu etki daha pekiştirilmiştir. Aslında Vishnucuların yaptığı, Tanrı Brahma ile ilgili olan balık ve kaplumbağa gibi mitlere sahip çıkmak yanında, ilkelerin domuz, balta ve aslan gibi inançlarına sahip çıkarak, inançlarını yaygınlaştırma hareketidir. Şiva'nın avatarları (bedenlenmeleri) varsa da pek bilinmez; bu konuda Vishnu popülerdir. Vishnu'nun şaktileri (dışil enerjileri) varsa da, bu da pek bilinmez; bu konuda da Şiva popülerdir.

(A)
Rudra

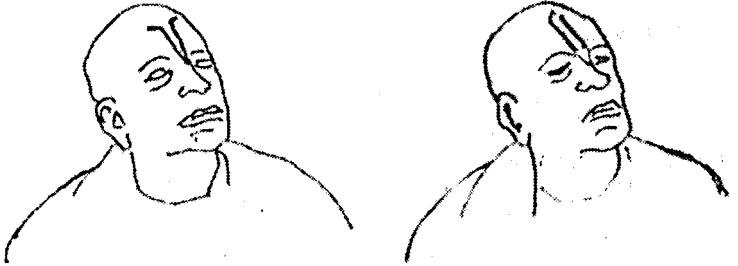

(B)
Şiva

Şiva, ilkelerin etkisiyle, Veda döneminden günümüze gelene kadar "A" halinden "B" haline dönüşmüştür.

Vishnu, Rgveda'da ikinci derecede bir Tanrı'dır ve ona sunulmuş birkaç ilahi (I, 154; VII, 99, 100) vardır. Onun en çarpıcı özelliği, boşlukta attığı üç adımdır. Daha sonraki mitolojide bu üç adımı atan

Vishnu, cüce (vâmana) biçimiyle özdeşleştirilir. Vâmana Purana'da (IX, 1-44) Vishnu'nun cüce olarak doğuşu efsanesi anlatılır. Bu üç adım, olasılıkla güneşin doğuş, tepe nokta ve batış konumlarıyla ilgilidir. Yerlilerin güneş inançlarına yukarıda (s.40, 45) değinmiştik. Vishnucular güneşi, Şivacılardan farklı olarak, alınlarında olan ve burun üstünde birleşen dik ve paralel iki çizgiyle simgelerler.

Daha önce Dravidlerin Güneş Tanrısı Vishnu⁴¹ ile Arilerin Güneş Tanrısı'nın zamanla çok iyi örtüştüğünü belirtmiştik. Öyle anlaşıyor ki, Veda döneminde silik bir Tanrı olan Vishnu, Upanishadlardan (yaklaşık İÖ 600) itibaren, Ari toplumların ilkel Hintli toplumlarla iyice karışmaya başladığı ve özellikle de *Ruhgöçü* ve *Yeniden Doğuş* inançlarının toplumda iyice benimsendiği zamanlarda, popüler bir Tanrı olarak kendini kabul ettirmeye başlamıştır. Onun Bhagavata Purana'da (III, 6-26) 20 kadar bedenlenmesinden bahsedilir. Bunlardan ilkellerle ilgili gördüklerimize değineceğiz.

Adı geçen Purana'da Vishnu'nun bedenlenmeleri (avatarları) şu sırayla verilir: Kaumâra, Domuz, Nârada, Nara-Nârâyana, Kapila, Datâtreyâ, Yacna, Kral Rîşabha, Kral Prithu, Balık, Kaplumbağa, Dhanvantari, Kadın, Narasimha, Cüce, Bhrigupati, Vyâsadeva, Râma, Balarâma-Krishna, Buddha, Kalki... Bütün bunlar sayıldıktan sonra da (III, 28) şöyle söylenir: "Tüm bunlar, Tanrı'nın çeşitli parçaları olmakla birlikte, Vishnu'nun gerçek Tanrılık kişiliği Krishna'dır." Bu, şu demek: Okumuş Hindu Brahmanlar, Tanrıları Vishnu'yu, akıllı, becerikli ve olağanüstü nitelikler taşıyan, siyah renkli, yakışıklı

41 J.H. Hutton, *Caste in India*, s.200.

çoban Tanrı Krishna olarak görmeyi yeğliyorlar. Peki, o halde hayvan formlarının nedeni nedir? Bu ve daha pek çok neden, ilkelerin etkisiyle açıklanabilir:

1) Domuz: Vishnu'nun niçin domuz biçiminde bedenlendiğini Hindular açıklamakta biraz güçlük çekiyorlar. Örneğin "International Society for Krishna Consciousness" derneğinin kurucusu B.S. Prabhupâda, pisliğe batmış bir dünyayı ancak pisliğe girebilecek bir canlının, yani domuzun kurtarabileceğini ve dünyada böyle pis bir yerde saklanmış olan Vishnu'nun domuz biçiminde bir mucizeyle dünyayı kötülerden kurtardığını yazmaktadır.⁴² Bu açıklamanın bizim için doyurucu olmadığı kesindir. O halde neden nedir? Neden, bir kısım ilkelilerin domuza verdikleri önemdir. Bunlar, hatırı sayılır çoğunlukta ya da önemde topluluklar olmalıdır ki, özellikle domuz gibi pis bir hayvanın Hindularca Vishnu'nun bedenlenmesi olarak kabul görmesini sağlamışlar. Aslında domuzun bir totem olduğunu anlıyoruz. Kanares dilinde toteme "bali" derler; Tamilcede "bari", Telugu dilinde ise "baedagu"dur.⁴³ Kabileler ve kastlar arasında anlaşma ve hatta evlilik bile bu balilere göre yapılmaktadır. Bu totemler ise balık, kuş, ağaç, meyve, çiçek gibi şeylerdir. Bunlar arasında fil, geyik, kurt, keçi, maymun, kaplumbağa ve domuz gibi hayvanlar da vardır.⁴⁴ Bir şair ve şarkıcı kastı olan Bhât Çâraṇ kastı mensupları Vishnu, Ana Tanrıça (Gaurî) ve Maymun Tanrı (Mahâbîr=Hanuman) inançlarının yanı sıra, animistik inançlar beslemekte ve bu yönde domuz kurban törenleri düzenlemekteydiler.⁴⁵ Çiftçi kabilesi olan Ahîrlerin Bengal'de yaşayan kolu (Goalalar) domuzu tarlada sığırlara ezdiriyorlar ve yenmesi yasak olan etini, bu törende kaynatıp yiyorlardı. Burada domuz olasılıkla tarlaya bereket getireceğine inanılan kutsal bir hayvandır.⁴⁶ Kuzey Hindistan'daki avcı ve hırsız kabilesi olan Aheerialarda ise en popüler Tanrı, insan-hayvan karışımı olan Koç Tan-

42 A.C. Bhaktivedanta Svami Prabhupâda, *Şrimad Bhagavatam*, First Canto, Germany, 1989, c.1, s.152.

43 R.E. Enthoven, "Bali", *ERE*, c.2, s.338.

44 Aynı yerde.

45 W. Crooké, "Bhât Çâraṇ", *ERE*, c.2, s.553.

46 W. Crooke, "Ahîr", *ERE*, c.1, s.232.

rı'dır. Bunlar, Tanrılaştırdıkları bir çöpçü (Cakhiya) için domuz kurban ederler ve domuz kanı, kötü ruhlardan koruması için çocukların alınlarına sürülür.⁴⁷ Görüldüğü gibi domuz hep iyilik getiren bir yaratıktır. Onu Vishnu ile özdeşleştirmek Vishnuculara çok taraftar kazandıracağından, bunda bir sakınca görülmemiştir. Ruben şöyle söyler:

"...Doğunun pirinç yetiştiricilerinin hayvanı domuzdu; bunlar domuzu kurban eder ve kurban sırasında domuzun kendisine, bir Tanrı'ya seslenir gibi hitap ederlerdi. Bu tasarının bir halefi olmak üzere Hindu, Tanrı Vishnu'ya, 'Kurban Yabandomuzu' der ve domuz şeklindeki Tanrı hakkında efsaneler anlatır."⁴⁸

2) Balık ve Kaplumbağa da birer totem hayvanı olmakla birlikte bunların avatar olarak seçilmesinin nedeni, Brahmancı düşüncelere sahip çıkmaya çalışan Vishnucuların, onların efsanelerine de sahip çıkmaya çalışmalarıyla açıklanabilir. Şatapatha Brahmana'da (I, 8, 1) anlatılan "Tufan efsanesinde görülen balık (matsya) Vishnu'nun ta kendisidir artık. İnsanların ilki Manu Vaivasvata'yı O kurtarmıştır. Bu bedenlenme, Bhagavata Purana'da (III, 15) 10. sıradadır. 11. sırada ise, gene bir Brahman miti olan Kaplumbağa yer alır (III, 16). Burada, Tanrılarla şeytanların savaşı sırasında, okyanusun çalkalanmasını sağlayan Mandaracala Dağı'nın, kaplumbağa kılığındaki Vishnu'nun sırtında dinlendiğini görüyoruz. Gerçek mitte ise, Vishnu, kaplumbağa haliyle selden kaybolan birtakım değerli şeyleri bulan Tanrı'dır. Öte yandan Brahmanların bu hayvanları totemist ve animist eğilimlerle seçtikleri şüphe götürmez. Machvârlar, atalarını bir kaplumbağanın kurtardığına inanarak hiç kaplumbağa öldürmezler, bu hayvana taparlar.⁴⁹

3) Narasimha (İnsan Aslan) biçimli Vishnu'nun, dünyayı zalim ve inançsız Kral Hiranyakaşipu'nun kötülüğünden korumak için böyle bedenlendiği söylenir. Kral, oğlu Prahlada'ya, Vishnu'ya inandığı için türlü türlü kötülükler yapar. Prahlada'nın öcünü almak isteyen Vishnu,

47 W. Crooke, "Aheria", *ERE*, c.1, s.231.

48 W. Ruben, *Hind'de Köy ve Şehir*, s.33.

49 W. Crooke, "Majhvar", *ERE*, c.8, s.344.

Hiranyakaşıpu'nun sarayındaki sütunlardan birinin içinden, yarınsan yarıaslan biçimiyle çıkar ve gaddar kralı parçalara ayırır (Vishnu Purana I, 17-19).

Aslan, yabanıl Hint ormanlarının en yırtıcı ve en güçlü hayvanıdır. Bu hayvanın Tanrılaştırılması kadar doğal hiçbir şey olamaz. Nitekim Hititler, Frigler, Persler, Romalılar ve daha birçok uygarlıkta aslanın koruyucu ve kollayıcı olarak görevlendirildiğini görüyoruz. Şivacılar, aslanı, Tanrıça Durga'nın binek hayvanı olarak kullanmışlardı. Şiva'nın karısı Durga ile ilgili en ünlü mit, Mahisha isimli asurayı (şeytanı) öldürdüğü mittir (Vamana Purana 21). Burada Mahisha, bir öküz biçiminde gösterilmiştir. Doğada aslanların su mandalarını veya yabanıl öküzleri nasıl mücadeleler sonunda parçaladıkları gayet iyi bilinir. İşte bu doğal olayın gözlemi, Hint ilkellerinin düşüncesinde aslan ile diğer Tanrı tasarımı birleştirilmesine neden olmuştur. Öküzün içinde bulunan asura da, hayvanın kafasından çıkarken Durga tarafından öldürülür. Yani öküzdeki mana, aslandaki mana tarafından öldürülür. Şivacıların aslanı bu biçimde sahiplenişlerine, Vishnucular da onu Tanrılarının bir avatari yaparak yanıt vermişlerdir.

4) Paraşurâma: Paraşu "balta" demektir. Baltalı Râma, Brahmanları askerlerin (kshatriyaların) küstah yönetiminden korumak için bedenlenmiş bir Vishnu'dur. Bizim bildiğimiz Ramayana Destanı kahramanı Râma'dan başka niçin bir baltalı Râma olduğunu kendi kendimize sorduğumuzda, aslında asıl sorunun "niçin balta" biçiminde sorulması gerektiğine karar veriyoruz. Çünkü birçok Hint kabilesinde en çok kullanılan alet, baltadır. Örneğin, Orta Hindistan, Agra, Ayodhya, Bihar, Orissa ve Madras'ta yaşayan Savarâlar, bir orman kabilesi olarak baltayı, karakteristik bir eşya olarak hep yanlarında taşırlar.⁵⁰ Walter Ruben'in açıklamaları ve kanaati de bu yöndedir:

"Orta taş çağının Hintlileri, bazı soğanlı bitkileri, hindistancevizini, yani yakın türleri Hint adalarında, Malinezya'da bugün yaşamakta olan birtakım bitkileri yetiştirmişe benziyorlar. Bunlar bir tür balta keşfetmişlerdir ki, bunu, ormanın hayvanlarıyla

⁵⁰ W. Crooke, "Savarâs", *ERE*, c.11, s.214.

bitkilerine karşı günlük savaşlarında kullanırlardı. Ormanın dar patikalarında otlar çabuk biter ve yolu kapar; onun için bugün de hiçbir Hintli ilkel, yanına balta almadan köyünden çıkmaz. Bana göre Hint mitolojisinin başlı kişilerinden biri olan Tanrı Vishnu'nun baltacı (Paraşurama) olarak bedenlenmesi, kökende bu pek eski kültür unsuruna dayanmaktadır. Nitekim din ve mitolojide kavimler, pek eski Tanrıları, pek eski âdetleri, muhafazakârca ellerinde tutmayı alışkanlık haline getirmişlerdir."⁵¹

5) Yılan, tıpkı Şivacılar da olduğu gibi, Naga kültü ve ilkelerin inancının yansıması biçiminde açıklanabilir (bkz. s.46-47). Ananta veya Şeşa adı verilen yılan, Vishnu'nun arkasında hep onu korur durumdadır... Maymun ise, Hanuman'ın simgelediği ve Ramayana Destanı'nın konusuna borçlu olduğumuz bir kutsal canlı olarak Vishnu dini ve mitolojisi içinde yer alır.

Vishnu'nun en popüler bedenlenmeleri 10 tanedir; bunlar, Domuz, Balık, Kaplumbağa, Aslan-insan, Cüce, Râma, Baltalı Râma, Krishna, Buddha ve Kalki'dir. Vishnuitler, toplumda giderek taraftar toplayan Budhizm inancının önünü kesmek için Buddha'yı bile Vishnu'nun bir avatârı saymaktan çekinmemişlerdir. Kalki (Kalkin) ise, gelecekte ortaya çıkacak Vishnu'nun adıdır. Geriye kalan Râma ve Krishna ise, Ramayana ve Mahabharata destanlarının kahramanları olarak ünlüdürler. Bunların destanlardaki görünüşleri, Vishnu'nun karakterine birçok özellik katmıştır. Ramayana'nın yedi bölümü vardır ve bunlardan 1. ve 7. bölümler düzmece olup, esere sonradan eklenmiştir. Râma ise sadece bu iki bölümde Vishnu olarak gözükür, diğer yerlerde insandır.⁵² Demek ki Vishnu taraftarları Rama'yı Vishnulaştırıp, tüm kahramanlıklarına sahip çıkmış oluyorlar. Aynı şekilde, Mahabharata'dan ve Harivamsha'dan tanıdığımız ünlü çoban kahraman Krishna'nın karakteri, kahramanlıkları ve Şişupala'nın başını uçurduğu ünlü diski, Vishnu'nun karakteristik unsurları olarak tanınmıştır.

⁵¹ W. Ruben, *Hint'te Köy ve Şehir*, s.30.

⁵² M. Winternitz, *A History of Indian Literature*, s.505.

*Veda döneminde
Vishnu*

*Hindu dönemindeki
Vishnu*

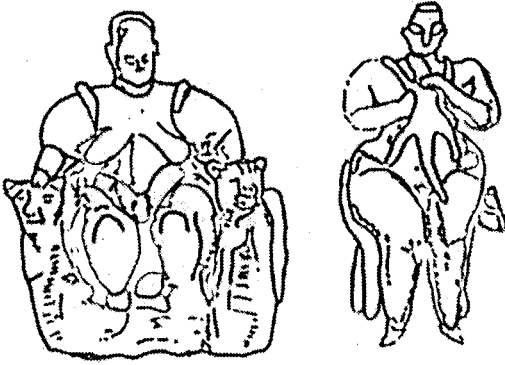
ANA TANRIÇA İNANCI

Hint Tanrılarının karıları, zaman zaman ön plana çıkarak aklımızı karıştırırlar. Brahma'nın karısı Sarasvatî, Vishnu'nun Lakshmî, Şiva'nın ise Devî'dir (Umâ, Pârvati, Gaurî, Dûrgâ, Kâlî... vs.). Ana Tanrıça (Magna Mater) inancı, Anadolu'dan Avrupa ve Hindistan'a kadar olan bütün sahalar üzerinde görülen bir inançtır. Bilinen en eski Ana Tanrıça figürleri, Anadolu'da, Çatalhöyük'te (Konya) ve Hacılar'da (Burdur) ortaya çıkarılmıştır. Aşağıda resimleri verilmiş olan bu Tanrıçaların özelliği, "hayvanların hâkimi" (Potnia Theron)¹ gibi, kedigillerden bir hayvanın (leopar olabilir) yanında veya üzerinde oturuyor olmalarıdır. İÖ 6000'lere kadar geri giden bu "Ana Tanrıça" inancının, İÖ 3.-2. yüzyıllarda Kybele (daha önce Hititlerde Kubaba) olarak yaşadığını görüyoruz. Roma çağına ait Kybele heykelciklerinde, Ana Tanrıça'nın iki yanında birer aslan durmaktadır. Friglerde de Ana Tanrıça ile aslan hemen hemen birbirinden hiç ayrılmaz biçimde resmedilmiştir. Hindistan'da görülen Ana Tanrıça inancının, bu inancın bir devamı gibi, büyük Tanrıça Dûrgâ'yı aslan üstüne binmiş olarak gösteriyor olması bir rastlantı mıdır?

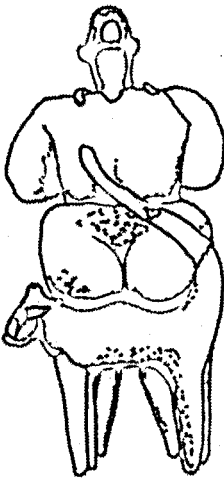
Yazılıkaya'da (Çorum, Boğazköy) açık hava tapınağında bulunan Hurri Baştanrıçası Hepat'ın panter (ya da aslan) üzerinde ayakta durur halde gösterilmesi de bu türe bir başka örnektir. Kadın ile kedigillerden bir hayvanın eşleştirilmiş olması ve dişi Tanrının bu vahşi hayvan (ya da hayvanlar) üzerinde egemen görünmesi ilginçtir. Hint'te dişil enerji (şakti) veya Ana Tanrıça olarak görülen inancın, özellikle de aslanlı Dûrgâ'nın pre-Vedik orijinli olması gerekir. Hut-ton, "Şakti inancının olasılıkla Ön Asya'nın Büyük Ana Tanrı-

1 Ö. Çapar, "Anadolu'da Kybele Tapınımı", *AÜ, DTCF Dergisi*, Ankara, 1979, sayı 1-4, c.29, s.206.

çası'ndan doğduğunu, Şiva kültünün de kaçınılmaz surette bununla bağdaşık olduğunu, her ikisinin de Güney Asya ve Doğu Akdeniz'in fallik dini ile ilgisi olduğunu"² öne sürmektedir.

Anadolu'daki Ana Tanrıça figürleri (İÖ 6000)

Ana Tanrıça ve hayvanı

İÖ 2. yüzyıl Ana Tanrıça ve aslanları

2 J.H. Hutton, *Caste in India*, s.200.

*Aslanın üstüne binmiş,
savaşan Tanrıça Dûrgâ.*

Hint mitolojisinde, Hint Tanrıçalarının en eskilerinden biri olarak Aditi'yi görmekteyiz. Daksha'nın kızı, Kaşyapa'nın karısı, Adit-yaların ve Tanrıların anasıdır. Geniş, parlak ve yaratıcıdır. Mitra, Va-run, İndra ve Aryaman'ın analarıdır. Ayrıca sekiz oğlu vardır ve birçok kralın, oğulların ve kahramanların da anasıdır. Bütün Tanrılar, toprak ve su ile birlikte Aditi'den doğmuşlardır. Ruben, Aditi'nin Ön Asya kökenli olduğu yolunda açıklamalarda bulunur:

"İran'da Anaitis ismi verilen Tanrıça, Hintçede Aditi'nin akrabasıdır. Her iki isim de Ön Asya'da Ana Tanrıça için verilen isme döndürülmekte ve bu ismin aslını, çocukların anneleri için kullandıkları bir sevgi sözcüğü oluşturmaktadır. Ön Asya'da ta Belüci-stan'a, Hindistan'a kadar yayılmış olan Nana sözcüğü de bu cümledir. Hindu Avrupa, İran ve Veda kültürlerinde hiçbir Tanrıça büyük bir rol oynamadığı için, bu Tanrıça yabancı bir izlenim uyandırmaktadır. Bu Tanrıçayı Ariler herhalde Ön Asya'da kolay-

lıkla benimsemiş olmalıdırlar. Adityalar, yani İndra vs. Aditi'nin oğullarıdır. Bazen 7, bazen 12 olarak gösterilen bu Tanrı grubunun yabancı kökenli ve daha sonraki bir zamanda, belki de bu devrede alınmış olduğu kabul edilmektedir. Bunların bir örneğine Babil'in yıldız Tanrılarında rastlanmakta olduğu sanılmaktadır. Hint kozmografisinin kökeninin ve yıldız biçimlerine anlam vermenin de Babil çıkışlı olduğu kabul edilmektedir."³

Ancak Arilerin Ana Tanrıça inancı ile Arilerden sonraki arasında bir fark var ki, bunu tam olarak açıklayamıyoruz. Aslana binen Ana Tanrıça Dûgâ, boğa biçimindeki cini (Asura Mahiṣa) öldürür (Vama-na Purana, 21). Doğada da aslanlar su mandalarını ve güçlü boğaları, çok çetin uğraşlar sonunda öldürürler; belki de bu gözlem ile Ön Asya'nın "hayvanlar hâkimi Ana Tanrı" düşüncesi birleşip, yerli Hint dişil Tanrısı Dûgâ'yı oluşturdu ve belki özünde boğa inancıyla kaynaşık durumdaki Şiva inancına karşı gelişen bir aslanlı Ana Tanrıça inancı, Dûrgâ'nın Şiva'nın şaktisi (dişil enerjisi) olduğu yolundaki telkinlerle Şivacılığın içinde eritildi.

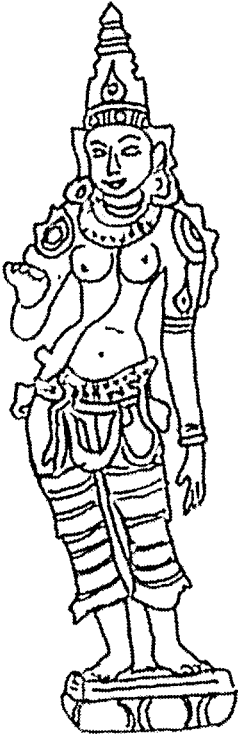
Tanrıların dişil enerjileri (şaktiler) ve buna inanan insanlar (Şâktalar) konusunda, John Woodroffe'un *Shakti and Shâkta* adlı kitabını (London, 1929) başvuru kitabı olarak gösterebiliriz.

Ana Tanrıça kültü, Vishnucu, Şivacı ve özellikle de Tantracıların sahip olduğu bir inançtır. Birincilerin kitapları Samhita, ikincilerinki Âgama adını taşır. Şaktacıların kitaplarına ise Tantralar denir, ama genelde üçü birlikte Tantra edebiyatı olarak bilinir. Şaktacılar Devî'ye (Büyük Ana) inanırlar. Devî'nin Kâlî, Durgâ, Çandâ gibi birçok adı vardır. Birçok Tantra kitabında 64 tane Tantra olduğu yazar. Bu kitaplarda genel kural, Şiva ile Parvatî'nin karşılıklı konuşmalarıdır. Soruları Parvatî sorar Şiva yanıtlarsa, bu "Âgama"dır; yok eğer soruları Şiva sorar Parvatî yanıtlarsa, bu kez "Nigama" olarak adlandırılır. Agamalar içinde en ünlüsü olan Mahânirvâna-Tantra'da (Büyük Kurtuluş Tantrası) Şakticiliğin en net görünüşünü buluruz.⁴ Buna göre, yaratıcı Brahman, sonsuz ve ilksel güçtür (şakti). "Ana",

3 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.14.

4 M. Winternitz, *A History of Indian Literature*, s.592.

doğada yaratıcı olduğu için, Şakta düşünürleri "yaratıcı gücün" zor anlarımızda çağırdığımız anamız gibi "Ana" bir güç olacağını söylerler. Bu anlamda ilksel madde dişidir ve Şiva'nın karısı Parvatî (Umâ, Durgâ, Kâlî vs.), Vishnu'nun karısı Lakshmî, Krishna'nın karısı Radhâ kutsal analardır. Gerçekte tüm bunlar, bütün yaratıkların anası olan Caganmâtâ'nın, yani tek evrensel gücün değişik adlarıdır. Gökteki ayın birçok değişik suda görünmesi gibi, Devî de bütün Tanrıların ve bütün enerjilerin değişik adlar altında görünmesidir.⁵

Pârvatî

Bu konuda en tipik örnekler, Şiva'nın Şaktileri veya karılarıdır. Örneğin, Parvata "dağ" demektir; sözcüğün dişil hali Pârvatî'dir ve bu, Şiva'nın uysal ve güzel karısının adıdır. Şiva da aslında bir dağlı Tanrı'dır. İşte "dağ" özelliğini taşıyan dişi Tanrı budur. Öte yandan Kena Upanishad'da (III, 25) Şiva'nın diğer bir karısı (ya da diğer bir şaktisi) Umâ'dan "karlı dağın kızı" diye bahsedilir. Şiva'nın boğa üstünde, cenneti olan Kailâsa dağına Parvatî ile birlikte gittiğinden sık sık bahsedilir ve böyle resmedilir.

Hindistan'da, özellikle Assam, Bengal, Çota Nagpur bölgesinde görülen baş kesme ve kendini kurban etme geleneklerinin, verimlilik inancı ile ilgili olduğu sanılıyor. Birçok ilkel kabiledede var olan Ana Tanrıça inancı, kafatası avcılığı, insan kurbanı ve yamyamlıkla birleştiğinde, Kâlî gibi bir Tanrıça ortaya çıkıyor. Bhillerde Mahadeva (Şiva) ve Mâtâ (Ana Tanrıça) inancı görülür. Bunlar

5 M. Winternitz, *age*, s.593.

Khandoba, Sitalâ gibi yerel Tanrıçalara da inanırlar. Bunların Gucarat'ta Racputlarla akraba olan bir kolu, korkunç Tanrıça Kâlikâ Mâtâ'ya tapınırlar.⁶ Çingene kabilesi olan Sânsiler, Devî veya Kâlî'ye inanırlar.⁷ Gondlar Mâtâ Devî diye bilinen Tanrıçaya taparlar. Bunun en korkunç halinde aldığı isim Danteşvarî'dir (Dişli Tanrıça).⁸ Kâyasthalarda da Şakti ve Durgâ inancı çok yaygındır.⁹ Kendilerine Râdhâvallabhi diyen bir mezhebin taraftarları da, Krishna'nın karısı Râdhâ'ya inanır ve taparlar.¹⁰ Örnekleri her zaman için çoğaltabiliriz. Bir yönüyle Linga kültü ile bağlantılı olduğu düşünülen yılan inancının da Ana Tanrıça inancıyla bağdaştırıldığı hallerden birinde, Caypur ve Orissa'da, Kâlî'nin saçlarını yilandan bir bantla tutturduğunu, kafası şişik durumdaki kobra ile zafer kazandığını görürüz.¹¹ Baş kesme, Assam, Endonezya, Okyanusya ve kısmen Malinezya'da aynı anlamla yapılmaktadır. Bunlardan biri evlenen erkeğin nesil sahibi olması, diğeri ise toprağın bereketini artırma...¹² Kuzeybatıda yaşayan Kâfirler, öldürdükleri düşmanlarının kanını içer ve kalbinden bir parça kopartıp yerler; Kuzeydoğudaki Assam Lusheileri, savaşta öldürdükleri ilk kişinin ciğerini yer ve silahlarına bulaşmış olan kanını yalarlardı.¹³

Hint edebiyatında insan kurbanından birkaç yerde (örneğin Aitareya Brahmana VII, 13-18) bahsedilmekle birlikte, yaygın olduğu söylenemez. İlkelerde ise yaygın olarak var olduğunu söyleyebiliriz. Bu tür tantrik kurbanlar genelde Kâlî veya Çandikâ için yapıldı. Örneğin kurban alınır ve akşamleyin tapınağa atılıp üstüne kapılar kapatılırdı; sabah ölüsü bulunurdu. Böylece Ölüm Tanrıçası'nın gece gelip onun kanını emip öldürdüğüne inanılırdı.¹⁴

"Duga Pucâ bayramının Navami gününde, kurban yıkanıp, temizlendikten sonra, yeni elbiseler giydirilir, kırmızı renkler sürülür ve çelenklerle süslenir. Sonra Tanrıçanın önündeki bir

6 W. Crooke, "Bhîls", *ERE*, c.2, s.554-555.

7 W. Crooke, "Sansî, Sânsiyâ", *ERE*, c.11, s.193.

8 W. Crooke, "Gonds", *ERE*, c.6, s.313.

9 W. Crooke, "Kâyastha", *ERE*, c.7, s.680.

10 G.A. Grierson, "Radhavallabhis", *ERE*, c.10, s.559.

11 W. Crooke, "Serpent-Worship (Indian)", *ERE*, c.11, s.415.

12 J.H. Hutton, *Caste in India*, s.211, 212.

13 J.H. Hutton, *age*, s.213.

14 W. Crooke, "Humân Sacrifice (Indian)", *ERE*, c.7, s.850.

kürsüye oturtulur. Kurban burada bir süre meditasyon yapıp dua okuyarak durur. Hazır olduğunda parmağıyla işaret yapar ve uygun kurban mantralarını okumakta olan cellat onun başını keser..."¹⁵

İnsan kurbanı, Çotâ Nâgpur bölgesindeki Dravid kökenli kabileler arasında da çok yaygındır.¹⁶ Puranalar ve Tantralarda anlatılan bu korkunç Tanrıça tipi, Hindu panteonu içine sonradan sokulmuştur. Bunlar, ilkelerin âdetleri iken, Hindulaşmış Arilerin bu âdetleri benimsemeleyle mitolojiyi zenginleştirmiş kalıntılardır. Yoksa, Tanrıça Kâlî'yi başka nasıl açıklayabiliriz?

Kâlî

Şiva ile Pârvaî'nin oğlu, fil başlı Tanrı Ganeşa da, bu kafatası avcılığı kültürünün bir ürünü olsa gerek. Şivapurana'da efsane şöyle anlatılır:

¹⁵ Aynı yerde.

¹⁶ W. Crooke, *age*, s.851.

"Pârvatî, olur olmadık zamanlarda kendini ziyaret eden Şiva'ya engel olması için, bedenindeki kirden güzel bir canlı yaratıp, onu kendine kapı bekçisi yapar. Bir gün Pârvatî banyodayken Şiva gelir; fakat kapı bekçisi onu içeri sokmaz ve sopalayarak kovalar. Öfkelenen Şiva yardımcılarını gönderir; başka Tanrılar da gelirler ama bu kapı bekçisini alt edemezler. Derken Vishnu sihir gücüyle Pârvatî'nin koruyucusunu şaşırtır ve o anda Şiva onun başını keser. Olayı öğrenen Pârvatî çok üzülür. Emrindeki Tanrıçaları Tanrılar üzerine yürütür. Sonunda Şiva, Pârvatî'nin koruyucusunu diriltmeye razı olur. Emrindekilere, rastladıkları ilk yaratığın başını keserek, başsız kapı bekçisine eklemelerini emreder. Şiva'nın adamları ilk olarak tek dişli bir file rastlarlar, onun başını kesip kapı bekçisinin boynunun üstüne koyarlar. Bu fil başlı çocuk, Şiva'dan ve diğer Tanrılardan özür diler. Babası sayılan Şiva, onu affeder ve emrindeki Ganalara baş yapar. Bu nedenle ona Ganeşa (Gana+işa= Ganaların Efendisi) veya Ganapati denir."¹⁷

Kâlf ile ilgili tantrik dua metinlerinde (örneğin Karpûrâdistotra, 4) Tanrıçanın betimlemesi yapılır:

"Ey üç dünyanın gümahlarının yok edicisi kutlu Kâlikâ, senin yukarı kaldırdığın lotüs benzeri sol elinde kılıç, aşağı indirdiğin sol elinde haşin bir baş var; yukarı kaldırdığın sağ elin korkuyu giderici bir hareket yapar, aşağı indirdiğin sağ elin lütuf başışlar. Ey ağzı açık Ana, insanlar senin mantranın (duanın) büyüklüğünü kullanarak meditasyon yapar ve sürekli senin adını anarlar, avuçlarını birleştirip Üç Gözlü'nün (Şiva) sekiz büyük gücünü elde ederler."¹⁸

Burada daha çarpıcı olan bir şey varsa, o da eski Ana Tanrıça inancı üstüne gelen Eril Tanrı inançlarının arkasına sarkan yeni bir

17 K. Çağdaş, "Fil Başlı Tanrı Ganeşa", *AÜ, DTFC, Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara, 1964, sayı 1, c.1, s.29.

18 A. Avalon, *Tantrik Texts*, Calcutta, 1922, c.9.

Ana Tanrıça inancının üstünlüğünün görülmesidir. Karpûrâdistotra 9, 12 ve 14'te Kâlî "En Üstün Güç" olarak, Brahma, Vishnu ve Şiva'dan bile önde gösterilmektedir. Kâlî her şeydir:

"Ey Ana, doğrusu Dhâtâ (Brahma), İsha (Şiva) ve Hari'nin (Vishnu) bile bilmediği Senin Gerçek Varlığını nasıl söylesek?... Ey Ana, sen bu dünyayı doğurup koruyansın; zamanı gelince kendini, bu dünyayı ve her şeyi geri çekersin; o yüzden Sen Brahma'sın, Sen Üç Dünya'nın efendisisin; Şrî'nin kocasının (Vishnu), Mahesha'nın (Şiva) ve bütün yaratıkların ve eşyaların Efendisi'sin... Ey Kâlî, Girişa'nın Eşi! Sen Toprak'sın, Su'sun, Ateş'sin, Hava'sın, Eter'sin. Sen Her Şey'sin. Sen Tek ve iyi olansın..."

Çıplaklık, çilecilik, şehvet ve şiddetin iç içe gözüktüğü bu inanış içinde ölüm ile seks dürtülerinin aynı kaynaktan gelip gelmediği, psikolojik bir yaklaşımla da incelenebilir gibi gözükmektedir.

Ganeşa

ŞÜPHE VE MATERYALİZM

Brahman, derdi olanlara çare bulmakta, hastalıkları ve kötülükleri, okuduğu dualarla gidermekteydi. O, aynı zamanda insanları kapalı bir biçimde tehdit edip korkutmaktaydı da. Şamanların ruhgöçü düşüncesi, sosyal yönden oldukça işe yarar olduğundan, tam karamsarlığın egemen olduğu bir anda, Hindulaşan topluluklar tarafından kabul edilmişti. Hiçbir Hintli, acılarının bir devrim yoluyla giderilmesini düşünmemiştir. Büyük sosyal çelişkilerin oluşmasında Brahman, bu çelişkileri giderici değil, katkıda bulunucu bir rol oynamıştır. Zamanla toplumda birçok çeşit Brahman oluşmuştur. Bunlardan kabilede veya yeni oluşan kabilelerle Ari uzantıların karışımı olan kast örgütünde görev yapan Brahman tipleri, tutucu ve eski ayinlere bağlı Brahmanlara karşı durmaya başlamışlardı. Toplumda birbiriyle tartışan, adeta tez-antitez ileri sürerek söz atışmaları yapan din adamları vardı. Brahmanalar ve Upanishadlar döneminde bu tip bir felsefenin gelişmeye başladığını görüyoruz. Yeni zamanın bu düşünce kıpırtıları, mistisizmle birleşerek, eski zamanın ayinciliğine karşı durmaya başlamıştı. Pratik yaşamda (alet yapma, ateş hazırlama vs.) çok başarılı olan ilkeller ise, felsefi düşüncede başarısızdılar, asla şüphe etmemekteydiler. Brahmodya türü karşılıklı atışma tarzını, Brahmanlarla kshatriyalar sürdürmekteydiler. İlkeller ise her şeyi doğru kabul eder, hiçbir surette şüphelenmezlerdi. Çömez ezberden öğrenir, hoca ise sözlerini kanıtlamak gereğini duymazdı. Hocalar ve o devrin aydınları da pek birbirlerini eleştirmezlerdi. Modern anlamda ilk felsefi tartışma yapan ve şüphe duyan kişi, Udalaka Aruni idi. Ruben'e göre "o, bir mistik değil, rasyonel düşünen ilk Hintlidir. Bu yüzden, sonraki Brahman rasyonalizminin kökenini ona dayandırmak gerekir."¹ Şüphe, aydın kişinin mutlak biçimde gerek

1 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.61.

duyduğu bir duygudur. İlkel bir din adamı ise, toplumun beklenti duyduğu bir kehanette başarılı olamazsa, kabahat, toplumun inançsızlığında veya başka birtakım saçma unsurlarda aranır. Din adamının uyduruk metotlarından hiç şüphe edilmez. En kötü olasılıkla görevden alınır. "Eğer kaplanlar, köy halkını fazlaca kapmaya başlar, veya çok hastalık baş gösterirse işe yaramayan din adamı görevden alınır, fakat eskiden beri bir gelenek haline gelmiş sihirselsel düşünceden bir türlü vazgeçilmez."²

Upanishadlar döneminde ayin geleneğinden gelen Veda Brahmanları ile gizemci düşünürler yan yana yaşıyorlardı. Tutuculuğa karşı şüphe geliştiriliyor, bir bakıma çoktanrıcılarla tektanrıcılar mücadele ediyorlardı. Bu ortamda Uddalaka Aruni'nin nedensel ve kıyaslamalı düşüncelerinin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu düşünür, oğlu Şvetaketu'ya, insanda bulunan "öz" ile dünyada ve evrende bulunan "öz"ün aynı olduğunu, kişideki Atman ile Brahman'ın aynılığını, tıpkı İyonyalı düşünürler gibi hillozoist³ (canlıözdekçi) bir düşünceyle anlatıyordu. Chandogya Upanishad'da (VI, 2'de) anlatıldığına göre, bu dünya başlangıçta zaten vardı ve dünya, çoğalmak isteğiyle, önce ısı yaydı. Sonra bu ısıdan kaynaklanan su oluştu –ki terleyen veya gözyaşı döken insandan da su çıkar–; sudan da besin ortaya çıktı. Var olan her şey, değişik biçim ve değişik isimler altında, bu üç kaynaktan (Bica), yani ısı, su, besinden (veya gaz, sıvı, katı) doğdu. Yokluktan varlığın doğduğu kabul edilmiyordu.⁴ Adı geçen Upanishad'da bunlar uzunca anlatıldıktan sonra Uddalaka, oğluna çeşitli deneyler yaptırtır. Önce bir inciri ikiye böldürtür (VI, 12); onun çekirdeğini de

2 Aynı yerde.

3 Hyla "madde, özek", zoon "canlı" sözcüklerinden türetilme. Antikçağ Yunan düşünürleri Thales, Anaksimandros, Anaksimenes ilk neden olarak düşündükleri su, aperion ve psykhe özeklerini canlı olarak tasarlamışlardı. Bütün her şey bunlardan türemişti... Çağdaş bilim, antikçağ düşünürlerinin bu düşünsel varsayımlarını doğrulamıştır. (O. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*.)

4 Isıdan su oluyordu. Işın ateşini terin suyu izlemekteydi. Sudan, yani yağmurdan sonra ürün, yani besin yetişmekteydi. Bu açıklamalar, "varlık yokluktan çıktı" diyen Samkhya felsefesine karşıdır. Ancak, kanımca, Samkhya'nın çıkış noktası sayılan Rgveda X, 129'daki ilahiyi bundan ayırmak gerekir. Çünkü o ilahinin başında "başlangıçta ne varlık vardı, ne de yokluk vardı" der. Yani "varlık yokluktan doğdu" biçiminde bir anlatım görülmez. Yokluğu da "yok" sayar. Hatta Uddalaka'nın kendi yaptığı incir deneyi bile, X, 129'u onaylar niteliktedir.

ikiye böldürtür ve oğlunun göremediği gücün, kendinde var olan güçle aynı olduğunu söyler. Başka bir deneyde, oğluna tuzu suya koyup getirmesini söyler. Ertesi gün çocuk tuzu getiremez; çünkü tuz suda erimiştir. İşte Tanrı da, tıpkı tuz gibi, her şeyin içine nüfuz etmiştir. Bir başka önemli yerde (VI, 6), suyun ince biçiminin hayatı, katının (beşinin) ince biçiminin düşünceyi oluşturduğunu kanıtlamak için, öğrencisi olan oğluna bir deney daha yaptırır. On beş gün yalnız su içmek şartıyla, öğrenci aç bırakılır. Süre bittikten sonra oğul, ezberden bildiği Veda metinlerini anımsayamaz. Ona tekrar yiyecek verildikten sonra hatırlar ve derslerini ezberden söylemeye başlar. Böylece suyun yaşamı devam ettirdiğini, açlığın ise düşünceyi zayıflatıp, yok ettiğini kanıtlamış olur.

Deneyssel metotlarla araştırma yapan Uddalaka'da, ayinci gelenekten gelen Brahmanların sihirsel ve gizemli düşünüş biçiminden eser yoktur. Kıyaslamalı yolla kanıt peşinde koşan bu düşünürden sonra, kıyaslamalı düşünme biçimi, Hintlilerin birçok yüzyıl süregelen etkili bir inandırma aracı haline gelmiştir. Uddalaka Aruni, Hint tarihinde, rasyonel felsefeye doğru ilk adım atan kişi gibi görünmektedir.

Görgüsel deney (ampirik) yoluyla dünyaya yöneltilen bu şüphe, sonunda doğal olarak radikal bir idealizme ve kuruntuya neden oldu. Böyle bir idealizmin yanında, çok geçmeden, materyalist düşünce yer almaya başladı. Çünkü radikal ve bilinçli bir idealizmin varlığı, ancak karşıtı olan materyalizm düşünüldüğü zaman olanaklıdır. Vedaların sona erdiği devrede (Vedânta) iki grup göze çarpıyordu: Astika (Var diyenler) ve Nâstika (Yok diyenler). İÖ 600'lerde başlayan tarih, septiklerin (şüpheciler), ateistlerin ve zamanla Buddhistlerin ortaya çıkmasıyla, geleneksel düşüncelerle yenilikçi düşüncelerin çatıştığı bir ortam yaratmıştı. Materyalizmin ilk kıvılcımlarının Rgveda'da bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Materyalistlerden en eski Buddhist metinlerinde, Mahabharata'nın bazı yerlerinde ve Manus Kanun Kitabı'nda söz edilir.⁵ Bunlar, dünyada toprak, su, ateş ve havadan başka bir şeyin olmadığına; zenginlik ve zevkin, insan varlığının sonuçları olduğuna inanan insanlardır. "Duyu dünyasına ait" olarak düşünüldüklerinden, Hindular tarafından onlara Lokâyata doktrinini izleyenler (Lokâyatikalar) denilmiştir. Kurucularının adı nedeniyle de

5 S. Radhakrishnan, *Indian Philosophy*, c.1, s.278.

Çârvâkalar denir. Bunlar ruhgöçüne inanmazlar. Bu dünyadan başkası yoktur. Cehennem, bu dünyada çekilen acılardır. Tanrı, ülkenin kralıdır. Kurtuluş, bedenin çürüyüp gitmesidir. Vedalar, düzenbazların uydurduğu boş sözlerdir. Yine Çârvâkalara göre, Brahmanların yaptıkları ayinler sahtekârlıktır; pahalı ve zahmetli kurban törenleri, ancak, malı götüren kurnaz Brahmanların işine yarar. Eğer Cyotishtoma kurban töreninde kurban edilen bir hayvan cenneti kazanıyorsa, neden kurbancı kendi babasını kurban edip cennete göndermiyor diye sormaktadırlar.⁶ Atman, vücudun kendisidir. Bilinç de aynı şekilde vücuda bağlıdır. Kişi ne yerse odur. Bu dünyanın Tanrı'ya gereksinimi yoktur. Cennet de cehennem de yoktur. Kişi ölünce bilinci kaybolur, o kadar. Doğada insansal değerler geçmez. İyi ve kötü yoktur. Güneş iyilerin de kötülerin de üstüne parlar. İnsanlar boş yere suçsuzları koruyan, suçlulara ceza veren Tanrılara inanırlar. Toplumda sınıf ayrımı yoktur, olamaz. Vedaları yazanlar soytarı, düzenbaz ve kötü insanlardır.⁷

Buddhist Sutta'larda (Digha Nikâya, I, 55; Samyutta Nikâya, III, 307; Macchima Nikâya, I, 515) zamanın ünlü materyalistlerinden Acita şöyle söyler:

"Sadaka, kurban, sunak diye bir şey yoktur. İyi ve kötü işlerin ne meyvesi ne de sonucu vardır. Bu dünya ya da öteki diye bir şey yoktur. Ne anne vardır ne baba; ne de onlar olmaksızın hayata gelen varlıklar. Bu dünyada, gerçeği tek başına kavramış ve bu gerçeği habire bu ve öteki dünyadakilere bildiren çilekeşler ve Brahmanlar yoktur. İnsan dört elementle olur. Öldüğü zaman ondaki topraksı kısım toprağa, sıvı kısım suya, ısısı ateşe, rüzgârı havaya, melekeleri de (beş duyu ve hissi) boşluğa geçer. Dört taşıyıcı cesedi alıp götürürler; yakılma yerine varana kadar insanlar ona methiyeler düzerek haykırırlar; ama orada kemikleri beyazlaşır ve sunakları küllere karışır. Bu, aptalların doktrinidir. Bu, boş bir yalandır, bunun yararlı olduğunu söylemek budalaca bir konuşmadır. Cesedin çürümesi açısından aptallarla akıllılar birdir, ölümden sonra ise artık hiçbir şey yoktur."⁸

6 R. Garba, "Lokâyata", *ERE*, c.8, s.138.

7 S. Radhakrishnan, *age*, s.282, 283.

8 L. De La Vallée Poussin, "Materyalizm (Indian)", *ERE*, c.8, s.493.

Maddeci düşünen ve Brahmanların geleneksel din anlayışlarına önem vermeyen insanlara ilkeller arasında da rastlanır. Ancak bunlar, Çârvâkalâ gibi bilinçli ve sistematik düşünmezler. Daha çok doğanın sadeliği içinde gizlenmişlerdir. Gerçek materyalistler ise, Hindistan'ın sonraki düşünce ve inanç yaşamını kökünden etkilemişlerdir. Öyle ki, Vedalara, ayinlere ve sınıf ayrılığına karşı çıkışlarını, bunları izleyen Caynizm ve Buddhizm gibi akımlar da benimsemek ihtiyacını hissetmişlerdir.

Manu Kanunları içinde, ateistleri kötüleyen yerler vardır. Örnekler:

"Heretiklere, yasak işleri yapanlara, kedi gibi yaşayanlara, dilencilere, Vedalara karşı mantık işletenlere, balıkçıl gibi yaşayanlara saygı duymayın, selam bile vermeyin." (IV, 30.)

"Tanrıların düşmanları olan ve Vedalara itiraz eden ateistlerden uzak durun..." (IV, 160.)

Bu otoriter Hindu kanunlarında ateistler yerilirken, en çok Vedalara olan inançsızlıkları belirtilmektedir. Oysa ki, gene önemli bir Hindu kutsal kitabı olan *Bhagavadgîtâ*'da da (II, 42-44) Vedalar eleştirilir:

"Görüş yeteneği olmayan insanlar vardır, bunlar çok konuşurlar. Vedalardaki bilgiyi izlerler ve 'bundan başka bir şey yoktur' derler. Ruhları bencil isteklerle doğru yoldan sapmıştır ve cennetleri de bencil bir istektir. Zevk duymak, güç kazanmak için dua ederler ve ödülleri yeniden dünyaya gelmektir. Beyinleri böyle sözlerle yıkanan, zevk ve dünyalık kazanmaya düşkün kişiler, asla Tek Olan'ı kavramaya yönelik bağlılığı yakalayamazlar."

Bir Yogî'nin ulaştığı ayırt edici düzey, Vedalardan veya kurban, çilecilik ya da kutsal hediyelerle kazanılan ödülден çok daha üstün tutulur (VIII, 28). Bir başka yerde Veda bilenler şöyle eleştirilir (IX, 20-21):

"Üç Veda'yı bilen ve soma içen insanlar vardır, onlar günahattan arınmışlardır. Onlar, tapınarak cenneti isterler. Gerçekten de Tanrılar Kralı İndra'nın cennetine ulaşırlar ve orada krallar gibi

ağırlanırlar. Bu geniş cennette mutlu olurlar, fakat işlerinin ödülü bir sona erer, sonra ölüm dünyasına geri dönerler.⁹ Üç Veda'nın sözlerini izlerler, geçici zevkler için şehvet duyarlar ve doğrusu bunlara ulaşırlar da..."

Bhagavadgîtâ'nın, yazılmadan önce az da olsa materyalistlerin radikal çıkışlarından etkilenmiş olması söz konusu olabilir. Gerçi o, madde ve ruhu kesin olarak ayırır:

"Doğa, bütün maddesel şeylerin kaynağıdır; yapan, yapım aracı ve yapılandır. Ruh ise bütün zevk ve acıların hissedildiği bilincin kaynağıdır" (XIII , 20).

Ayrıca kast örgütüne de karşı değildir:

"Toplum, yaptıkları işe ve doğalarına göre dört sınıfa Benim tarafımdan ayrıldı..." (IV, 13).

Ama Vedaları, kurban törenlerini ve çileciliği reddeder. "Ben Veda bilgileriyim ve Vedaları bilenim; aynı zamanda Vedânta'yı da yaratan benim" (XV, 15) diyerek, eski sistemi kendi yeni inanç sistemiyle değiştirmeye çalışır. Tabii bir yerde de, Tanrı'ya inanmayanları eleştirerek şöyle söyler:

"Onlar, bu dünyada doğruluk yoktur, ahlâksal dayanak yoktur, Tanrı yoktur; bir Yaratılış kanunu yoktur; doğumun şehvetten başka ne sebebi olabilir? derler." (XVI, 8.)

Bu insanlar kötüler sınıfından sayılırlar. Ama öyle anlaşılıyor ki, bu koyu Hindu kitap bile, bir zamana kadar materyalistlerden başkasının eleştiremediği konuları eleştirmekle, eski ayinci sisteme karşı çıkıyor ve bu yönüyle, az da olsa, ateist ya da Buddhistlere yaklaşıyor. Bhagavadgîtâ'nın yaklaşık İÖ 300-100 arasında yazılmış olduğunu düşünürsek, özellikle Buddhizmin yeni Hindu düşüncesi üzerindeki etkisinden söz edebiliriz. Buddha bir savaşçı (kshatriya) idi. Bhagavadgîtâ'da konuşanlar da Mahâbhârata Destanı'nın savaşçı kahramanlarıdır (Krishna ve Arcuna). Brahmanlardan başka kshatriyaların da felsefe ile uğraştıklarını görüyoruz.

9 Dünyaya tekrar dönmek, genel Hint inanışında bir ödül değil, bir cezadır.

Walter Ruben şöyle söyler:

"Kshatriyalar, brahmanların ayıncılığını ahlaksal (veya ahlak öncesi) olduğu için korumuş ve desteklemişlerdi. Uzun süre (destanların da tanıklık ettiği gibi) öldüren veya kahramanca ölen kralın cennete gideceğine inanıyorlardı. Fakat aynı zamanda kısmen yeni mistik düşünceye ve yeni materyalizme de inanıyorlardı. Sonuçta Smkhya'nın Bhagavadgîtâ'daki rasyonalizmi de, 'öldüren savaşçıyı' gûnahtan kurtarmaktadır. Bu, savaşçıların, prenslerin her zaman yaptıkları, kaçınılması olanaksız olan şiddet hareketleri için Brahman felsefelerini can kurtaran birer ideoloji olarak kullandıklarını göstermektedir... Hindistan'da materyalizmde oldukça esaslı çıkarları bulunan prensler vardır."¹⁰

Upanishad devrinden itibaren şüphe ve mücadele başlamıştır. Derin düşünen ilkeller, derin düşünen daha ileri düzeyde insanlar vardır. Mistisizm ve materyalizm zıt iki kutup olarak birbiriyle çekişmekte ve bu çekişmeden Hindu kültürünün temelleri çıkmaktadır. Ayıncı Hindu inanca en büyük tepki, materyalistlerden gelmekle birlikte, kitlesel olarak büyük olan Caynizm ve Buddhizm, Hinduculuğun karşısında bir set gibi dikilmiştir.

¹⁰ W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.73.

CAYNA VE BUDDHA

Ayinci Brahman geleneği ve Brahman idealizmiyle materyalizm arasında Caynacılar ve Buddhacılar ortaya çıktı. Buddha, kendi görüşünü, mistisizm ve bilinçli idealizm tezi ile materyalizm antitezi arasında bir sentez olarak ortaya koymaktaydı. Onun yolu "Orta Yol" idi. Caynacılığın kurucusu Mahavîra da aynı şekilde idealizm ve materyalizm arasında bir yerde idi. Ancak o, çileciliğin çok sıkı bir biçimde yapılması gerektiğini, gerekirse oruç tutarken ölünebileceğini söylüyordu. Caynacılar, Şivacılara benziyordu. Bazı Şivacı heykellerle Caynacı heykeller arasında benzerlikler vardır. Şiva'nın binek hayvanı boğa, Mahavîra'nın da binek hayvanı idi. Ayrıca her iki mezhepte de çıplaklık ve kendini öldürecek kadar ileri giden bir kötümserlik havası, en benzer noktaları oluşturmaktadır.¹ Öte yandan Caynistler de, tıpkı Buddhistler gibi, brahmanların sınıf sistemine ve hayvan öldürmelerine karşıydılar. Özellikle yaşama saygısı çok ileri götürmüş ve en ufak bir böceğin öldürülmesini dahi yasaklamışlardı.

Cayna inancının kurucusu Vardhamana (İÖ 599-527), Buddha'dan daha yaşlı ve tıpkı onun gibi kshatriya (asker) kökenli idi. Ona, büyük kahraman anlamında Mahavîra, ruhsal önder anlamında Cina denmişti. Mezhebi, İS ilk yüzyıl içinde Şvetambara (Beyaz giyenler) ve Digambara (Çıplak gezenler) diye ikiye ayrılmıştı. Buddhizm gibi Caynizm de bir "ilk neden" in varlığını, Tanrılaştırılmış din adamlarını reddediyordu. Kurucuları insandı ve bir Tanrı'dan söz edilmiyordu. Vedalara karşıydılar. Ancak Buddhizm ruhu reddederken, Caynacılar her şeyin (maddi şeylerin, hava, ateş vs.'nin bile) bir ruhu olduğuna; ama bu ruhun bedenden ayrı olduğuna ve öldükten sonra tekrar doğmayacağına inanıyorlardı:

1 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.99.

"Aptal ya da bilge herkes bireysel bir ruha sahiptir. Bu ruhlar (vücuttan uzakta) vardır, fakat ölümden sonra yokturlar; yeniden doğacak ruhlar yoktur. İyilik ya da kötülük yoktur, öteki bir dünya da yoktur; vücudun çürümesiyle birey de yok olur."²

Ruh, işlenen günahlara göre lekelenebilir ve renklenir. En temiz ruh beyazdır, daha kirlileri kırmızı, sarı vs.'dir.³ Şamanist ve ilkelerde yaşayan ve ölen insanın ruhunun bitkilere geçtiği yolundaki inancın kuvvetlenerek, Caynalar ve sonraki Hindu yaşamı üzerinde etkili olduğu yolunda bir olasılık bulunmaktadır. Öyle ki, insanlar ve hayvanlar tarafından tekrar yenen bu bitkilerle, erkeğin menisinden kadına geçen ruh, yolculuğuna bu şekilde devam etmektedir.⁴ Belki vejetaryen beslenme sisteminin altında yatan ilk neden bile bu olabilir.

Vardhamana, ister zevk için isterse kurban için olsun, canlı öldürülmesine karşıydı. Elbette bu inancını kuvvetlendirmek amacıyla kendilerini yatıştırmak için kurban sunulan Tanrıları yadsıması gerekiyordu. Tanrı, yaşam kederinin nedeni olamazdı. Caynacılar, yaşam sırrını çilecilikleriyle çözmeye çalışırlar. Mükemmellik düzeyine geldiklerinde hiçlik durumu olan nirvâna yerine, nitelsiz ve ilişkisiz bir varlık durumuna gelirler ve yeniden doğuştan kurtulurlar.⁵

Ruben, Caynaların mantığını şu şekilde özetlemektedir:

"Caynalar ilgisizliği, mantıkları haline getirmişlerdir. Herhangi bir tek anlama işaret eden bir açıklamada bulunmanın olanaksız olduğunu ileri sürüyorlardı. Çünkü bütün insanlar için herhangi bir şey hakkında zorla açıklamada bulunmak olası değildir. Başka bir deyişle, bir insanın herhangi bir şeyi açıklayıp açıklamayacağı I) yani bir şeyin varlığı, II) veya yokluğu, III) veya hemen hemen yok gibi bir şey olduğu, IV) veya ne var ve ne de henüz yok olduğu, V) veya her ne kadar var olmakla birlikte açıklanamaz bulunduğu, VI) veya yok ve açıklanamaz olduğu, VII) hemen hemen yok gibi bir şey olmakla beraber,

2 *Sûtraktanga Sûtra I*, s.11-12, (Jacobi, Jaina Sutrâs, SBE II).

3 W. Ruben, *Eski Hint Tarihi*, s.101.

4 Ayn yerde.

5 Rarhakrishnan, *Indian Philosophy*, s.293-294.

açıklanamaz olduğu keyfiyetleri subjektif görüşlere göre değişir. Bu yedi katlı formül aslında daha geç bir zamana ait ise de, bu orantılı düşünceyi Mahavîra'da da bulabiliriz"⁶

Özetle, Caynacılarda Tanrı kavramı yoktu. Dünyanın yaratılması veya yok edilmesi için bir Tanrı'ya gerek olmadığını söylüyorlardı. Yaşam konusunda ise, oldukça karamsar ve kaçınık idiler. Çileciliğin yarattığını düşündükleri mükemmellikle, yeniden doğuş bağlarından kurtulacaklarına inanmaktaydılar.

Brahmanlara gerçek tepki Buddhacılıktan gelmişti. Buddha da, tıpkı Mahavîra gibi, kshatriya idi, yani asker sınıfındandı. Toplumun düşünürleri artık bu sınıftan çıkıyor ve yavaş yavaş hem siyasal planda hem de düşünsel planda egemenliği din adamlarından alıyorlardı. Ancak, ne gariptir ki, sert olması gereken bu sınıfın insanları, bir çiçek kadar yumuşak ve merhamet dolu idiler.

Buddha, kendinden öncekilerin idealizmi ile materyalizm arasında bir yerdedi. Kendi kendine çizdiği yol, tüm aşırılık ve zıtlıkların ortasındaki yoldu ve buna Orta Yol (Madhya Patha) denmişti. Onun zamanı Tanrılara kurban sunma ve kurbanın övülmesi devri değil, çilekeşlik ve derin düşünme devri idi. Buddha, Upanishad düşünürlerinin ahlak anlayışlarından etkilendi, ancak Brahman-Atman eşitliğine karşı çıkarak ruhgöçünü değişik bir biçimde yorumladı. O, brahmanların ruhgöçü ve ruhun ölümsüzlüğü inançlarına karşı çıktı. Yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılıklarının olacağını kabul ediyor, buna kaşılık ruhun sonsuza dek süren varlığını reddediyordu. Ruhsuz bir ruhgöçünü benimsemişti. Ona göre bir vücuttan diğerine giden bir ruh yoktur. Sadece bilincin son anını izleyen an vardır. Yani, tek bir benlik yerine, yan yana bulunan ve aynı zamanda bir diğerinin doğmasına neden olan bir fenomenler zinciri vardır. Buddha, bu şekilde Upanishad düşünürlerinin söylediği tekrar tekrar doğan (bencil) ruhu yadsımış oluyordu. Walter Ruben bunu film şeridine benzetmektedir.⁷ Nasıl tek tek resim kareleri hareketlendiğinde bir anlam kazanmakta ise, ölen insanın son andaki fenomenini doğan insanın ilk andaki fenomeni izleyerek bir tür "maddesel ruhgöçü" oluşmaktadır. Burada, materyalistlerin etkisini duyar gibi olu-

6 W. Ruben, *age*, s.108.

7 W. Ruben, *age*, s.94.

yoruz. Buddha ruhu kabul etmediğine göre, ruh yoluyla can veren Tanrı'yı da kabul etmemiş oluyordu. Öğrencileri ona sık sık "bu dünyanın öncesiz ve sonsuz olup olmadığını, eğer öncesizse nasıl yaratıldığını?" sordukları halde, O, net bir yanıt vermemiştir. Hatta bir gün Malyukyaputta isimli çömez ona bu soruyu sorunca, Buddha ona "sana dünyanın ölümsüz olup olmadığını söyleyeyim" der ve ağzından sadece tek bir sözcük çıkar: "O." Malyukyaputta "söylemediniz efendim" deyince, Buddha "o halde fazla ısrar etme" biçiminde bir yanıtla konuşmayı bitirir.⁸ Bu Hinduları da doyurmayan bir yanıttır; oysa ki, dünyayı acı çekme yeri olarak gören Buddha, onu kimin ya da hangi gücün yarattığıyla ilgilenmiyor, sadece bu tehlikelerle dolu zeminde nasıl davranılması gerektiğiyle ve bir daha buraya dönmemenin çareleriyle ilgileniyordu. 2 500 sene içinde kendisinin Tanrılaştırılmasına neden olacak bu tavrıyla anlatmak istediği buydu. Bu davranışının onu bir ateistten çok bir agnostik (bilinmezci) yaptığını söyleyenler de vardır. Ne var ki, hayvan kurban edilmesine ve kast sistemine şiddetle karşı çıkmış bir insan olan Buddha'nın Veda ve Upanishad idealizmi kadar, hatta belki ondan daha fazla, materyalizmden etkilendiği bir gerçektir. Agnostisizmin (bilinmezcilik) insanı bilimden koparıp kör inanca götüren bir yanı vardır. Oysa ki, Buddha, herkesin kendi kendine ışık olmasını istemiş, sırf kutsal kitaplar yazıyor veya gelenekler emrediyor diye bir şeye inanmamak gerektiğini söylemiş, bu şekilde insanların önünde araştırma yolunu açmaya çalışmıştı. O, zihin bulandırmaya çalışan bir kimse değil, aksine, zihni netleştirmeye çalışan bir insandı. Ateizme yaklaşan düşünceleri nedeniyle Buddhizm Hindistan'da tutunamamış, tutucu Hinduların zulümleriyle Hindistan dışında kendisine yaşama alanları bulmak zorunda kalmıştı.

Buddha, Vedalardan itibaren kendi zamanına kadar gelen geleneği sürdürüyordu. "Eskiden bütün Uyanmış kişilerin izlediği O Eski Yolu gördüm; benim izlediğim yol da O'dur" diyordu.⁹ Ancak Buddha daha çok davranışla ilgiliydi. Bir Tanrı olması, onun dünyayı yaratmış olması ve bunun sorgulanması hiç ama hiç önemli değildi;

8 G. Prasad, *The Fountain-Head of Religion*, Allahabad, 1927, s.33.

9 A.K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*, New Delhi, 1986, s.45-46.

çünkü yaratılmış bile olsa, bu dünya haksızlıkların, çirkinliklerin ve acıların dünyası idi. Bu dünyadan kurtulmak için "Buddhaca" yaşamak gerekiyordu. Bunun için de Buddhist ahlakını ve davranış modelini benimsemek gerekmekteydi. Ona göre şu şekilde düşünen kişi cehalet içindedir:

"Geçmiş çağlarda var oldum mu, olmadım mı? Eski çağlarda ben ne idim, nasıldım?... Gelecek çağlarda var olacak mıyım, olmayacak mıyım? Gelecek çağlarda ne olacağım, nasıl olacağım?... Veya o kişi bugün için şunları sorar: Bununla beraber ben var mıyım yok muyum? Ben nasılım? Bu, nereden geldiği ve nereye gideceği belli olmayan bir varlıktır. Böyle budalaca düşünen kişi, şu altı yanlış çıkarımdan birine sarılır: Benim bir özüm vardır; yahut benim bir özüm yoktur. Bir başka çıkarım, ben özümle kendimin bilincindeyim! Bir başkası, ben özümle özsüzlüğümün bilincindeyim. Veya şu çıkarımda bulunur: Şurada burada iyi ve kötü işlerin sonucunu tatmış olan bu benim ruhum idrak edilebilir; bu ruh değişmez, ölümsüz, asla kaybolmayan kendi niteliğine sahip, daima ve daima sürecek olan bir ruhtur! İşte kardeşlerim, buna hayal ormanında, hayal çölünde yürümek denir. Bu hayali bir kukla oyunudur, hayal yazmaktır, hayali bir prangadır. Bu hayal engelleriyle bağlı budala kişi, doğum, çürüme ve ölümden; acı, keder ve gözyaşından ve sürekli kestirme yollar aramaktan (yani ayinlerle Tanrı-lara tapınma yolları) kurtulamaz; ben derim ki böyle kişiler acıdan kurtulup asla özgür olamazlar."¹⁰

Yukarıdaki sözlerden Buddha'nın, brahmanları ve onların düşüncelerini müthiş bir biçimde eleştirdiğini ve onların yaşam tarzlarını hiç benimsemediğini anlamaktayız. O, kişiliğini saflaştırmamış brahmanların, hiçbir zaman Tanrı Brahma ile birleşemeyeceğini anlatır. Bunu derken gerçekten Brahma ile birleşmeye inanıyor mu, yoksa var olan dinsel inancın değerleriyle mi konuşuyor anlayamıyoruz. Ama Buddhist Suttalardan biri olan Tevicca Sutta'daki anlatımlardan Tanrı'nın değil, Buddhistçe ahlaksal davranışların daha önemli

olduğunu anlamaktayız. Tevicca, Sanskrit Traividya veya Trayîvicna (Üç Bilgi) sözcüklerinin Palicesidir ki, bununla anlatılmak istenen *Üç Veda* kitabıdır (Atharvaveda daha sonra oluşturulduğu için burada sayılmıyor). Sutta'nın¹¹ başında Vâsettha ve Bhâradvâca adında iki genç, hangi yolun gerçeğe, hangisinin gerçek olmayana götürdüğünü tartışmaya başlarlar. Sonra Buddha'nın yanına gidip, ona danışırlar. Buddha, Sokratça bir konuşmayla onlara brahmanların gerçeğe gittiğini öne sürdükleri pek çok yolun (Taittiriya, Çhandogya, Brahmaçariya gibi okulların) olduğunu, bunların hepsinin kişiyi Brahma ile bir olmaya götürdüğünü vurgulaması üzerine, Vâsettha'dan bunun doğal olduğu, tıpkı köye giden birçok yol olabileceği gibi, gerçeğe giden pek çok yol da olabileceği biçiminde bir yanıt alır. Bunun üzerine Gotama (Buddha) bunların hepsinin gerçekten Brahma ile bir olmaya götürüp götürmeyeceğini sorar. Vâsettha "evet götürür" der. Gotama ona, *Üç Veda*'yı bilen brahmanlardan herhangi birinin Brahma ile yüz yüze görüşüp görüşmediğini sorar. Vâsettha ona "doğrusu hayır" diye yanıt verir. Buddha başka açıklamalar da yaparak Vâsettha'yı, *Üç Veda*'yı bilen brahmanların boş konuştuğuna ikna eder. Daha sonra (Tevicca Sutta 25'ten itibaren) Buddha, Veda geleneği ve Brahmancılığı pek kırmamaya çalışarak, brahmanların davranış yönünden kendilerini geliştirmeleri gereğiyle ilgili şu ilginç konuşmayı yapar:

I, 25: "Aynı şekilde Vâsettha, bu *Üç Veda*'yı bilen, ancak kişiyi Brahman yapan nitelikleri kazandıran pratikleri bırakıp, kişiyi Brahmanlıktan çıkaran nitelikleri kazandıran pratikleri izleyen brahmanlar şöyle söylerler: İndra, sana sesleniriz, Soma sana sesleniriz; Varuna sana sesleniriz; İşâna sana sesleniriz; Pracapati sana sesleniriz. Brahmâ sana sesleniriz; Mahiddhi sana sesleniriz, Yama sana sesleniriz. Aynı şekilde Vâsettha, *Üç Veda*'yı bilen, ancak kişiyi Brahman yapan nitelikleri kazandıran pratikleri bırakıp, kişiyi Brahmanlıktan çıkaran nitelikleri kazandıran pratikleri izleyen brahmanlar, yalvarıp yakarmaları, umut edip şükretmeleri karşılığı, ölüp de bedenleri çürüdüğünde Brahmâ ile birleşmiş olmalıdırlar; benzer durumdaki canlılar için varlık yoktur."

11 *Tevicca Sutta* (SBE XI) s.167, 203.

I, 26: "Ağızına kadar suyla dolup taşan Açiravati nehrini düşün Vâsettha; onun karşı kıyısında bulunan ve bu tarafa geçmek isteyen bir adam var. O adamın elleri arkadan sıkıca sağlam bir zincirle bağlı durumda. Şimdi ne dersin Vâsettha, bu adam nehrin karşı kıyısına geçebilir mi?"

"Kesinlikle hayır Gotama."

I, 27: "Aynı şekilde Vâsettha, soylu kişi için bir zincir veya bir bağ olarak görülen İstek'e götüren beş şey vardır."

"Nedir bu beş şey?"

"Gözle algılanan biçimler; istenilen, şehvet uyandıran, hoş, çekici ve hepsi de aşırı istekle yüklü haz uyandıran biçimler. Aynı özellikleri taşıyan kulağın algıladığı sesler; aynı özellikteki burunun algıladığı kokular; aynı özellikteki dilin algıladığı tatlar; aynı özellikteki temasın algıladığı maddeler..."

Konuşma, brahmanların bu isteklere karşı bir direnç göstermek zahmetine katlanmadıkları, brahmanların bu beş şeye bağlı olarak ölümden sonra Brahmâ ile bir olacakları (!) şeklindeki sözlerle sürer. Sonra Buddha Tanrı Brahma ile, ona kavuştuklarını düşünen din adamı brahmanlar arasındaki zıtlığı şöyle belirler:

I, 33: "...Tanrı Brahmâ'nın karıları ve zenginliği var mıdır yok mudur?"

"Yoktur Gotama."

"Onun akli öfkeyle mi doludur, yoksa öfkeden uzak mıdır?"

"Öfkeden uzaktır Gotama."

"O kötülük dolu mudur, yoksa değil midir?"

"Kötülük dolu değildir Gotama."

"Aklı havada mıdır, yoksa aklı başında mıdır?"

"Aklı başındadır Gotama."

"Kendine hâkim midir, yoksa değil midir?"

"Kendine hâkimdir Gotama."

I, 34: "Peki, Vedaları iyi bilen brahmanların karıları ve zenginlikleri var mıdır, yok mudur?"

"Vardır Gotama."

"Kalpleri öfkeyle dolu mudur, değil midir?"

"Doludur Gotama."

"Kötülükleri var mıdır, yok mudur?"

"Vardır Gotama."

"Saf mıdırlar, değil midirler?"

"Değildirler Gotama."

"Kendilerine hâkim midirler, değil midirler?"

"Değildirler Gotama."

I, 35-38: "O halde Vâsettha, karıları ve zenginlikleri olan, kalpleri kötülükle dolu, kontrolsüz ve günahkâr brahmanları, karıları ve zenginliği olmayan, iyi kalpli, kontrollü ve saf Brahmâ ile bir tutabilir miyiz?"

"Kesinlikle tutamayız Gotama."

I, 39: "...O halde *Üç Veda*'yı iyi bilen brahmanların konuşmaları, susuz bir çöl, yolu olmayan bir orman, bir yok oluştur!..."

İşte Buddha böyle tatlı diyalog yoluyla brahmanların inanç sistemlerini çürütmeye çalışıyordu. Üstelik onun öğretisi herkese açıktı.¹² Buddha'nın öğretisini izleyenlere Bhikku¹³ deniyor ve bunlar brahmanlardan üstün tutuluyordu. Tevicca Sutta'nın son bölümünde Buddha ile Vâsettha şu konuşmayı yapar:

III, 5: "Şimdi ne düşünüyorsun Vâsettha, bir Bhikku karı ve zenginlik sahibi olacak mı yoksa olmadan mı yaşayacak?"

"Olmadan Gotama."

"O öfke dolu mu olacak, yoksa öfkesiz mi?"

"Öfkesiz Gotama."

"Kötülükle dolu olacak mı, yoksa olmayacak mı?"

"Olmayacak Gotama."

"Ahlaksız mı olacak, yoksa ahlaklı mı?"

"Ahlaklı olacak Gotama."

"Kendine hâkim olacak mı, olmayacak mı?"

"Kesinlikle olacak Gotama."

12 "Evin Efendisi (gahapati) veya onun oğullarından biri, veya aşağı kasttan bir kimse bu öğretiyi dinleyebilir..." (*Tevicca Sutta I*, s.47.)

13 Sanskritte Bhikshu denir.

III, 6: "O halde Vâsettha sen diyorsun ki Bhikku'nun da evsel yaşam kaygıları yoktur, Brahmâ'nın da... O zaman Bhikku ile Brahmâ arasında bir uyum ve benzerlik yok mudur?"

"Vardır Gotama!"

İşte böylece Buddha, kendi Bhikkularının Brahmanlardan üstün olduğunu, onların Brahmâ'ya kavuşmayı hak ettiklerini söylüyor ve bunu söylemekle, kendi yeni görüşünü eski sistemin üzerine oturtuyordu. "Uyanmış (Buddha olmuş), dikkatsiz olmayan, derin düşünce sahibi, dünyadan el etek çekmenin zevkine varmış bilge kişileri, Tanrılar bile kıskanır"¹⁴ denilerek, sanki Tanrılar çok umurlarındaymış gibi, kendilerini eski sistemin üstüne çıkartmaya çalışmaktadırlar.

İÖ 3. yüzyılda derlendiği düşünülen, Buddhizmin ünlü kitabı *Dhammapada*'nın 26. ve son bölümü tamamen Brahman'a ayrılmıştır. Gene burada da eski sistemin üzerine yeni Buddhist düşüncesinin yerleştirilmeye, eskisinin silinmeye çalışıldığını görüyoruz. Çünkü gerçek Brahman'ın, aslında bir Buddhist'in özelliklerine sahip olması gerektiği belirtiliyor. Örnekler şöyle:

391: "Ben o kişiye Brahman derim ki, bedeniyle, sözüyle veya düşüncesiyle kimseyi üzmez ve bu üç nokta üzerinde hâkimdir."

392: "Buddha'nın öğretisini yayan bir kimseden doğruluk yasa-sını öğrenen kişi, kurban ateşine tapan bir brahman gibi, o insana saygı göstermelidir."

396: "Ben bir insana kökeni veya ana-babasından dolayı Brahman demem. O, gösterişli ve zengindir diye de demem. Fakir bile olsa, ancak tüm bağlardan kurtulmuş kişiye ben Brahman derim."

405: "Ben o kişiye Brahman derim ki, zayıf ya da güçlü hiçbir varlığa kusur bulmaz, ne öldürür ne de ölüme neden olur."

406: "Ben o kişiye Brahman derim ki, topluiğnenin ucundan geçen bir hardal çekirdeği kadar bile öfkesi, nefreti, gururu ve kıskançlığı yoktur."

¹⁴ *Dhammapada XIV*, s.181.

417: "Ben o kişiye Brahman derim ki, insanlara, *Tanrılara* ve her şeye karşı olan bağlılığını bir kenara atmış, her turlu bağdan kurtulmuştur."

Göröldüęü gibi Buddhacılık, Tanrı inancından hiç söz etmiyor, ruhgöçünü somut temeller üzerine oturtmaya çalışıyor, bu dünyayı "acı" olarak görüp, Nirvana durumuna ulaşarak ondan kurtulmak gerektiğini söylüyor, bu amaç için de Buddhacı bir ahlak modelinin benimsenmesi gerektiğini belirtiyor. İlkel költlere sahip köylülerden çok, aydın şehirliilere ve asker sınıfa hitap ediyor, bu şekilde bir yandan yeni bir siyasi güç aracı haline geliyordu. Ancak ilkel inançların ve bunlara değer veren Hinduculuğun Buddhacılığa karşı isyanı çok fazla gecikmedi.

HİNDU İNANCININ YENİDEN ETKİNLİK KAZANMASI

Buddhacılığın Hindistan'da tutunamaması ve bu ülke dışına atılması, onun Hinduculuğa oranla yeni bir şey anlatmamasından mı kaynaklanıyordu, yoksa Hinduculuğa oranla tamamen ateistliği ve eski düzene başkaldırıyı öne sürmesinden mi?

Buddha'nın düşünceleri belki zaman zaman Upanishad filozoflarınınkini çağrıştırır ve bu da onun Veda düşüncesine kapıldığı yorumunu doğurabilir. Ancak onun 33 Veda Tanrısı'na rağmen, tek bir tane bile olsa, bir Tanrı'dan söz etmemesi, onu Hinduların nazarında ateist yapmaktadır. Hindular, giderek güç kazanan, dinsel ve siyasal bir harekete dönüşen Buddhacılığı yok etmek için Buddhistlere zor kullandılar. Bununla yetinmeyip, o akıllı ve güzel konuşan Buddha'nın Tanrı Vishu'nun bir bedenlenmesi olduğu yalanını yaydılar.

Bin yıldan daha eski bir zamana ait olan Purâna metinlerinde, Brahmâ, Vishnu ve Şiva Tanrıları övülerek, onlara veya onlarla ilgili ögelere geniş yer verilir. Halk için basit bir Sanskrit ile yazılmış bu metinlerde zaman zaman üç Tanrının bir ve tek olduğu vurgulanarak, Trimurti düşüncesi işlenir. Narada Purana'da, aşağı kasttan insanların yaptığı Tanrı heykellerine ve linga'ya (fallüs) tapanlara, dini yadsıyanlara, brahmanlardan nefret edenlere cennette büyük ceza verileceği belirtilirken şu da söylenir:

"...Büyük bir zorunluluk yüzünden girmiş bile olsa, bir Buddhist tapınağına giren bir brahmana asla af yoktur; affettirmek için yüzlerce dinsel tören yaptırsa bile boşunadır. Buddhistler Vedaları saymazlar, bu yüzden bir brahman gerçekten Vedalara bağlıysa, onların yüzlerine bile bakmaz. Kendilerine asla af olmayan bu günahkârlar, sadece cehennemde yüzyıllar ve

binyıllarca zaman yanmakla kalmazlar, ayrıca solucan ve benzeri canlılar olarak, Çandala olarak, Şûdra ve Mleççeha olarak tekrar tekrar dünyaya gelirler..."¹

Yaklaşık İÖ 5. yüzyılda derlendiği düşünülen Hinduların Manu Kanunları ise, ateistlere ve dindışı düşünen herkese şiddetle karşıdır:

"Brahman, Vedalara karşı duran, Tanrıları küçümseyen, kin, kibir, öfke, şişinme ve kabalık dolu ateizmden sakınmalıdır."² (Manu, IV, 160.)

"Açgözlülük, uyuşukluk, korkaklık, suçluluk, Tanrıtanımazlık, kötü bir yaşam sürme, dilenme alışkanlığı, dikkatsizlik: bunlar Karanlık niteliğin belirteçleridir." (Manu, XII, 33.)

Brahmanlar bu sözlerle, özellikle materyalist ve Buddhistleri hedef alıyorlardı. Oysa ki, Buddhistler de onları "öfke, nefret ve şişinme sahibi insanlar" olarak niteliyorlardı.

Aslında Veda sonrası fakat Buddha öncesi çok eski geleneklere dayanan Manu Kanunları, belki de Buddhacılığın büyük atağından sonra yazıya geçirildi ve Hindu toplumunu bir arada tutmada etkili oldu. Bu kanunların otuz milyon yıl önce, insanların ilki sayılan Manu Svayambhuva tarafından yazıldığı söylenir, Orijinalinin 100 000 beyit olduğu, bunun zamanla eksilerek 12 000 beyite, sonra 4 000 beyite, son olarak da 2 685 beyite düştüğü iddia edilir.³ Hindular bu rakamlara yürekten inanırlar ve Vedalardaki bilginin tek ve doğru bilgi olduğunda diretirler:

"Eğer Vedalara dayanmıyorsa, bütün gelenekler ve bütün değersiz felsefe sistemleri ölümden sonra bir işe yaramazlar; çünkü onların Karanlık üzerine kurulduğu söylenir." (Manu, XII, 95.)

Walter Ruben, Hindu düşüncelerine eğilim duyan kesimin daha çok toprak sahibi köylü tabaka olduğunu, Buddhist düşünce tarzını benimseyenlerin ise şehirli olduğunu belirterek, inançlar arasındaki farklılığa sosyolojik bir boyut getiriyor:

1 M. Winternitz, *A History of Indian Literature*, s.558.

2 The Laws of Manu, SBE XXV, Delhi, 1967.

3 J. Dowson, *A Classical Dictionary of Hindu Mythology*, London, 1953, s.201-202.

"Hindistan'da köylü tabaka ve toprak sahibi kimseler başka türlü düşünürlerdi. Bunlar, vücuttan vücuda devamlı olarak dolaşan ebedi bir ruhun varlığına inanmışlardır... Bu ruh adeta bir tarlaya benzetilebilir. Tarla daima tek bir ailenin elinde kalır. Fakat aile bireyleri her zaman aynı kimseler değildir; baba ölünce tarlayı oğluna bırakır ve bu sefer tarlayı oğlu sürer. Oysa ki Buddha'nın dünya tasavvuru bundan başka türlü idi. Buddha bir şehirli kafasıyla düşünmüştü. Şehir insanları daima hareket ederler ve durmak dinlenmek bilmeden mütemadiyen kaynaşırlar."⁴

Olayın tarihsel boyutuna baktığımızda, İÖ 327'de Hindistan'a gelen İskender ve ordusuna karşı direnen Çandragupta'nın iktidarı sırasında brahmanlara dayandığını görürüz.⁵ Daha sonra ezilen insanların Buddhizm sayesinde mevcut durumlarını aynen sürdürdüklerini ve zamanla Aşoka (İÖ 273-237) devrinde Buddhacılığın, devletin (Maurya İmparatorluğu'nun) ideolojik temeli olduğunu anlarız.⁶ Server Tanilli'nin Buddhizmin bozulmaya başlaması konusundaki düşünceleri doğrudur:

"...Buddhizm, kabile inanışlarından üstün de olsa, gelişmekte olan büyük köleci devletler için çok ciddi ideolojik bir temeldi. Ayrıca, iyi örgütlenmiş ve disiplinli keşişler, iktidardaki sınıfın hizmetinde daha etkin bir rol oynayabilirlerdi; Brahman rahipler, aralarında hep bölünmüş olmalarından dolayı, bu hizmeti yerine getiremez olmuşlardı çünkü."⁷

Maurya İmparatorluğu dağılınca yerine Şunga, Kuşan, Gupta gibi pek çok hanedanlık ve imparatorluk ortaya çıktı. Köle emeğinin yetersiz kalmasıyla yavaş yavaş feodaliteye geçilmekteydi ve bu dönemde de Buddhacılık büyük rol oynadı ve değişmeyi sürdürdü:

"...Buddhizm'de hatırı sayılır önemli değişiklikler oldu. Onu bir devlet dini yapma girişimleri verimli olmadı; çünkü Buddhizmi kendilerine ideolojik temel yapabilecek büyük köleci devletler dayanıksız durumdaydılar. Buddhizmin yayıldığı yerler,

4 W. Ruben, *Buddhizm Tarihi*, çeviren A. İtil, Ankara, 1947, s.93.

5 H. Bayur, *Hindistan Tarihi I*, Ankara, 1987, s.57.

6 S. Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası I*, İstanbul, 1994, s.198.

7 Aynı yerde.

özellikle kentler oldu; kırsal kesim ise, eski inançlara bağlı kaldı. Bu inançlarla uzun süre dirsek dirseğe yaşamak zorunda kalan ve siyasal parçalanışa yardım eden Buddhizm, ağır ağır değişti; selamet yolunu gösteren bir kişi olan Buddha, Mahayana'da bir Tanrı olup çıktı ve görkemli tapınaklar yükseltildi adına. Ve yeni kavramlara başvurulmaya başlandı: Cennet ve cehennemin yanı sıra, şaşaalı ayinler ve törenler ortaya çıktı."⁸

Gerçekten de Tanrısız Buddhizm inancı, çoktanrılı bir din haline gelmeye başladı. Bu iş için en uygun kaynak ise, Hindu dini ve mitolojisi idi. Artık Veda Tanrılarından İndra ve Brahmâ vardır Buddhizm'de... Bundan başka çeşitli türde kötü ruhlar, Tanrıçalar ve Hinduizmdesine benzer bir trimurti biçimi gözükür. Ruben şöyle belirtiyor:

"Buddhizm içine de, eski politeizme ait Tanrı tipleri 'din muhafızları' adı ile ve yardımcı ruhlar olarak girdiler. Özellikle Buddha'nın hayatında ve Câtakalarda Tanrılar eski Vedalardaki adları ile rol oynarlar. Örneğin İndra burada da 33 Tanrının kralıdır. Yalnız bu Tanrı, Vedalardaki kadar vahşi tabiatlı değildir. Tersine Buddha'nın yardımcısı ve bir nevi hizmetçisi konumundadır. Büyük Tanrı Brahmâ da bunun aynıdır. Buddha doğarken bu iki büyük Tanrı onun dadılığını yapmışlardı. Câtakalarda İndra, her zaman dindar kimselere yardım etmek için ortaya çıkar. Bu iki Veda Tanrısından başka Buddhizmde Tanrı yoktur; buna karşılık Veda dışı Tanrılar vardır."⁹

Bu açıklamalar bizim için çok önemlidir; en önem taşıyan yeri ise, "Buddha doğarken bu iki büyük Tanrı onun dadılığını yapmışlardı" kısmıdır. Çünkü bu, çalışmamızın başından beri vurgulamaya çalıştığımız savımızı özetleyen bir cümledir. Yani "tüm yeni inanç ve akımlar, eskilerinin üstüne basarak çıkıyor" savının... Zira koskoca Veda Tanrıları birer dadı olarak artık bir kenarda duruyor; bunlar reddedilmiyor (aslında ediliyordu) fakat bunların üstünde bir güç olarak Buddha öne sürülüyor. Yeni düşüncenin il-kellerde tutunmasının en kolay yolu buydu, ama bu şekilde Buddhizm değer yitirirken Hinduizm üste çıkmış oluyordu. .

8 S. Tanilli, *age*, s.204.

9 W. Ruben, *Buddhizm Tarihi*, s.117.

Buddhizm ruhu yadsırken, dört yönü koruyan ruhlardan söz eder duruma düşmüştür. Hinduizmin Ölüm Tanrısı Yama, Buddhistlerce seilmeyen ama dini koruyan ruhlardan biriydi.¹⁰ Bir başka din koruyucusu, Tanrı Şiva'nın ta kendisidir. Ona Buddhist panteonda Mahâkâla denir.¹¹ Ayrıca Şiva'nın haşin karısı Devî de Buddhist panteonu içine girmiştir. Bunun gibi Aşk Tanrısı Kâma ve Brahmân'nın karısı Sarasvatî, aynı karakterle yani müzik ve Bilgelik Tanrıçası olarak girmiştir.¹²

Öte yandan Üç Buddha tipi, yani Maitreya, Mancuşrî ve Avalokiteşvara, Hindu trimurti'sine benzer bir yapı göstermektedir. Henüz Buddha olamamış, gelecekte Buddha olacak olan Maitreya, gelecekte dünyayı kurtaracak olan Tanrı Vishnu'nun Kalki formuna benzer. Mancuşrî, elinde lotüs ve kitapla, karısı Sarasvatî olarak, Tanrı Brahmâ'ya benzer. Saçlarında hilal, elinde içi kan dolu insan kafatası ve üç uçlu mızrak, sırtında kaplan derisiyle betimlenen Avalokiteşvara da Şiva'ya benzer.¹³ Böylece bir tür Buddhist trimurti sağlanmış olur.

Hint destanlarında, gerek Veda gerekse Veda sonrası Tanrılara sık rastlanır. Bunlarda genel olarak Vishnu egemen görünürse de, birçok Tanrı üstünlüğünü sürdürür. Ruben, destanların yaşını saptamanın zor olduğunu söylemekle birlikte "destanlardaki eski çekirdeğe dayanarak, bunların İÖ 300-100 arasında yazıldığını kabul etmek" gerektiğini bildirir.¹⁴ Eğer Mahabharata şimdiki şeklini İS 4. yüzyılda tamamladıysa, Ramayana da son şeklini ondan en az bir veya iki yüzyıl önce tamamlamış olmalıdır.¹⁵ Buddhizm de Kuşanlar döneminde (İS 1. yüzyıl) yayılmasını durdurmuş, İS 3. yüzyıla doğru iyice önem yitirmeye başlamıştı. Destanların oluşturulduğu en eski bölümler ancak İÖ 3-4. yüzyıllarda kısmen Buddhistlerce işlenmiş, daha doğrusu eski Buddhist metinlerini yazan yazarlar Valmîki'nin kullandığı baladları işlemişlerdi. O nedenle destanlarda Buddhizmin izlerine de rastlanır. Ama asıl söylemek istediğimiz şudur: Destanların yazımının hemen

10 W. Ruben, *age*, s.120.

11 W. Ruben, *age*, s.122.

12 W. Ruben, *age*, s.122-123.

13 W. Ruben, *age*, s.126.

14 W. Ruben, *age*, s.153.

15 M. Winternitz, *age*, s.503.

hemen tamamen bitirildiği İS 4. yüzyıla doğru, asker sınıfın ka-
bullendiği Buddhizm sönmüş, yine brahmanların egemen olduğu bir
dönem belirmişti. Bu dönemde üzerine en çok gidilen Tanrı, savaşçı
Arilerin savaşçı Tanrısı İndra idi. Brahmanlar, savaşçı sınıf üzerindeki
egemenliklerini, İndra'nın üzerine giderek belgelemek istiyorlardı.
İndra'yı küçük düşürürken şunu demek istiyorlardı: "Bir din adamının
canına, malına ve karılarına göz koyanın sonu, Tanrı İndra kadar güçlü
bile olsa, kötü olur." Böylece yeniden inançlarını, dolayısıyla da ko-
numlarını sağlamlaştırmış olacaktı.

Ramayana'da (I, 48) İndra, ermiş Gotama'nın karısı Ahalyâ ile
sevişmek ister ve başına çok kötü bir şey gelir (I, 48: 15-30):

"Ermiş Gotama karısı Ahalyâ ile birlikte kendine ait çile ye-
rinde yıllarca çile doldurdu. Onun yokluğunu fırsat bilen
Şaç'nin kocası İndra, ermiş Gotama biçimine bürünüp
Ahalyâ'nın önünde belirdi ve dedi ki: 'Zevk için özlem duyanlar
gebe kalmak için uygun zamanı beklememeli ey sakın bayan!
Güzel kadın, seninle birleşmek istiyorum.' Onun ermiş Ga-
utama kılığına girmiş Tanrı İndra olduğunu anladığı halde, tah-
rik edilmiş kadın istekle ona sarıldı. Tatmin olduktan sonra
kadın, Tanrı İndra'ya şöyle söyledi: 'Ey Tanrılar incisi, sizinle
birleşmekle emelime ulaştım, şimdi hemen buradan gidiniz;
Gautama gelip sizi ve beni bir arada görmesin!' Bunun üzerine
İndra içtenlikle gülümseyip Ahalyâ'ya şöyle söyledi: 'Ey
büyüleyici kadın, hayli memnun kalmış olan ben, nasıl kimseye
görünmeden geldiysem, öyle gideceğim.' Sonra her an Gautama
gelecek endişesiyle, çabuk adımlarla kulübeden dışarı çıkmaya
yeltendi. Ama ermiş Gautama'nın kulübeye girmekte olduğunu
gördü. Tanrıların ve şeytanların yenemeyeceği, çilekeşliğinin
kazandırdığı müthiş enerji ile yüklü büyük ermiş Gautama, kut-
sal sulara yıkandıktan sonra, elinde kutsal ateş için topladığı
odunlar ve Kuşa otlarıyla içeri girerken, onu görmüş olan İndra,
utanarak başını öne eğdi. Kendi biçimine girmiş İndra'yı gören
ve onun işlediği suçu anlayan Gautama, öfkeyle şöyle dedi:
'Madem sen benim kılığıma girip burada günah işledin, bundan
böyle yumuktalıklarını kaybedeceksin.' Gautama bu lanetlemeyi

yapar yapmaz, Tanrı İndra'nın yumuktalıkları yere düştü. Ermiş bununla yetinmedi, karısına da şöyle ilendi: 'Sen de burada binlerce yıl aç, susuz, pişmanlık dolu halde, bu küllerin üstünde yatarak yaşayasın. Bu çile yerinde hiçbir canlı tarafından görülmeden oturasın.' Yumurtalıkları düşen İndra, panik içinde Tanrıların başı Agni'ye ve Atalar Ruhu'na yalvararak, kendisini düzeltip, eski haline getirmelerini ister. Onlar da bir koç bulup, onun yumuktalıklarını İndra'ya takarak (I, 49: 6) onu eski haline getirirler."

Mahâbhârata destanında ise durum gene aynıdır; yani İndra aşağılanarak, çileci brahmanlar yükseltilir. Örneğin "Çyavana" öyküsünde (III, 122-125), İndra'nın içeceği Soma'dan Aşvin Tanrıları'nın da içmesi gerekir. İndra buna karşı çıkar. Ermiş Çyavana ise, İki Aşvin Tanrısı'nın kendisine yaptığı iyiliğe karşılık, onların Soma içmesinde ısrarlıdır. Çyavana ile İndra arasındaki mücadeleyi ermiş kazanır.

Mahâbhârata'daki bir başka öykü de Parikshit (III, 191) öyküsüdür. Kral Parikshit, ermiş Vamadeva'nın atlarına el koyar. Bu atlar diğerlerinden farklı, çok hızlı koşan, narin yaratıklardır. O yüzden çok kıymetlidirler. Vamadeva, atlarını geri alabilmek için çok uğraşır ama kral geri vermez. Karşılıklı uzun uzun tartışırlar. Kral "ava çıkmak brahmanların işi değildir, ne yapacaksın atları" derken, Vamadeva da "bir brahman, düşüncesi, sözü ve işi yüzünden eleştirilemez" demektedir. Mücadeleyi ermiş brahman Vamadeva kazanır. Krala öyle büyüler yapar ki, adam hemen atları vermeye razı olur.

Epik dönemde boy hedefi haline gelen Vedik dönemin İndra'sı, gene de bir "mukayese aracı" olarak işe yaramaktadır. Ancak brahmanlar, ilkel kültlerin altında ezilmiş olan Buddhizmin yokluğundan da yararlanarak, toplumda yeniden egemenliği ellerine almışlardır. Yeni kurdukları düzende, bu düzeni koruyacak Tanrı Dharma da, bir yandan önem kazanmıştır. Ama asıl ilginç olan, beyaz Arilerin savaşçı Tanrısı İndra'nın önem kaybedip, siyah Hint yerlilerinin çoban kahramanı Krishna'nın önem kazanmasıdır. Krishna'nın sözcük anlamı "kara"dır. Bu kişi, Yamuna nehri kenarında yaşayan kara derili çoban halkın kahramanıdır. Gerek deri rengi, gerekse Hint yerlisi olmasıyla Ari düşüncesine ters geliyordu. Ama çobanların da bir

düşüncesi vardı ve onlar, brahmanların büyükbaş hayvanları tören niyetine katletmelerinden hoşlanmıyorlardı. Rgveda'da (V, 52: 17) Yamuna nehri kıyısında verimli inekler olduğundan bahsedilir. Başka bir yerde (VIII, 85: 13-15) ise Tanrı İndra'nın kendisine karşı gelen Tanrısız kabilelerle savaştığı anlatılır. Krishna'nın yaşamının ve maceralarının anlatıldığı Harivamşa'da ve keza Vishnu Purana'da, onun ünlü Govardhana efsanesi, bize İndra ile Krishna arasındaki zıtlığı açık bir şekilde gösterir. Vishnu Purana'dan (V, 10-11) öğrendiğimize göre Krishna, belirli zaman geldiğinde İndra'ya tapınma hazırlıkları yapan çoban halkını, bu alışkanlıklarından vazgeçirtir ve "bizler tarımla veya ticaretle geçinen insanlar değiliz, bizim geçimimiz sığırlardandır, o nedenle bizim Tanrılarımız onlardır" diyerek¹⁶ İndra'ya tapanları bu inançtan döndürür. Buna çok öfkelenen İndra, bulutlara emir verip çok şiddetli bir fırtına gönderir. Paniğe kapılan erkek çobanlar (gopalar) ve kadın çobanları (gopiler) Krishna yatıştırır ve onlara, parmağıyla havaya kaldırdığı Govardhana dağının altına girmelerini ve dağ düşecek diye korkmamalarını söyler. Çobanlar öyle yaparlar ve yedi gün süren fırtına, İndra'nın yorulması üzerine sona erer. İndra daha sonra bunları yapanın Tanrı Krishna olduğunu anlayarak, fili Airavata ile birlikte cennetine geri döner.

Krishna, Bhagavadgîtâ'da, yeni bir düşüncenin sorumlusu haline getirilir. İÖ 300-100 arası veya biraz daha yeni bir tarihe ait olduğu düşünülen bu kitapta, Upanishad düşüncesine paralel yönde geliştirilen yeni düşünceler savunulurken, İndra'nın başını çektiği eski Vedik düşünce eleştirilir: "Tutkuyla körleşmiş insanlar vardır, bunlar Vedalardaki bilgiyi son gerçek sınırlar ve daha ötesini göremedikleri cennet için konuşur dururlar. Bencil isteklerle doğru yoldan sapmış bu insanlar, zevk duymak, güç kazanmak ve yeniden doğmak için dua ederler. Beyinleri böyle sözlerle yıkanan zevk ve dünya düşkünü kişiler, asla Tek Olan'ı kavrayamazlar." (Bhg., II, 42-44.)

"Tek Olan"la anlatılmak istenen, Upanishadlardaki evrene ve dünyaya egemen Tek Güç'tür, yani adı aslında olmayan ama Pracapati veya Brahma olarak adlandırılan güç. Yeniden bedenlenmeye inanan insanlar, içlerinde hep bu güçten bir parça olduğuna inanmışlar ve

kendilerini Tanrı'dan bir parça saymışlardır. Tekrar tekrar doğmalar sonucu, en sonunda mükemmelliğe erişerek Tanrı, yani Tek Olan Güç ile birleşme yolunu, kendilerine en yüce amaç edinmişlerdir.

Hindu inancı, materyalist, Caynist ve Buddhistler üzerinde yeniden etkinlik kazanmıştır, ama bu kez her düşünce akımının geleneksel düşünen halk yığınlarını kırmamaya özen göstererek, eski sistem üzerine yeni düşünceler kurma hareketinin tersi olmuş, Hindu'lar eski sistemlerine ek olarak yeni düşüncelerin bir kısmını olsun benimsemek zorunda kalmışlardı.

SON SÖZ

Buraya kadar anlatmaya çalıştıklarımızı dikkatlice okuyan bir okur, artık Hintlilerin inancının ineğe tapma ya da çivi üstünde oturma gibi basit eylemlerden oluşmadığını anlamıştır. Geçmişten günümüze bütün inançların somut temeller üzerine oturduğu, Tanrıların insanlar tarafından yaratıldığı ve onları yaratan sosyal sınıfların kendi Tanrılarının niteliklerini belirlediği ortadadır. Tanrıtanımayanların tepkisi de sosyal sınıfların çelişkisinin ve akılcılığın tepkisidir.

Hindistan'da ilk Tanrı tasarımları, yazılı kaynaklara göre Arilerin Rgveda'daki 33 Tanrısıdır. Ancak Arilerden de eski olan, bu kıtada yüzyıllardır yaşamakta olan yerlilerin Vishnu, Şiva gibi Tanrılarıdır. Arilerin Tanrı düşünceleri, zamanla yerlilerinkilerle karışması sonucu değişmiştir. Öte yandan kentlerde ortaya çıkan rasyonel düşünme, şüpheyi ve materyalizmi beraberinde getirmiş, bu da zamanla Hindu düşüncesini etki altına almıştır. Dolayısıyla Hint'te Tanrı kavramı, en ilkel düşünce olan kafatası avcılığı ve ceset yeme âdetlerinden, en gelişmiş bir düşünce tarzı olan Uddalaka Aruni rasyonalizmi arasındaki çok geniş yelpaze içinde aranmalıdır. Karşımıza çıkan olağanüstü görüntüdeki çeşitlilik, Hint'teki her dinsel unsurun mantıklı bir nedeni olduğunu göstermez. Bu nedenle Hintlilerin her inanç sisteminin gizemli ve anlaşılmaz olduğunu öne sürerek, bir tür "bilinemezcilik" yaratıp, bu konu ile ilgili bilimsel çalışmaları küçümsemenin bize hiçbir yararı olmayacaktır.

Vishnu inananları ile Şiva inananları koalisyon yaptıkları zaman, Tanrılarını Hari-Hara diye çağırırlar ve ikisini birleşmiş olarak resmederler. Resimde Hari (Vishnu) ve Hara (Şiva) bir lotüsün üzerinde oturmaktır.

KAYNAKÇA

- APTE, H.N., *Brahmapurânam*, Poona, 1895.
- AVALON, Arthur, *Tantrik Texts*, vol.9, Calcutta, 1922.
- BLOOMFIELD, Maurice, *Hymns of the Atharvaveda*, (SBE) Motilal Banarsidass, Delhi, 1964.
- BOISSELIER, Jean, *The Wisdom of the Buddha*, Harry N. Abrams, Inc. Pub., New York, 1993.
- BÜHLER, G., *The Laws of Manu*, (SBE), Motilal Banarsidass, Delhi, 1967.
- COOMARASWAMY, Ananda K., *Hinduism and Buddhism*, Muns-hiram Manoharlal, New Delhi, 1986.
- DAS, A.C., *Rgvedic Culture*, Calcutta, 1925.
- DAVIDS, T.W. Rhys, *Buddhist Suttas*, (SBE) Trans. from Pali, Motilal Banarsidass, Delhi, 1968.
- GRIFFITH, Ralph T.H., *The Hymns of the Rigveda*, vol.1-2, Benares, 1920-1926.
- GRIFFITH, Ralph T.H., *The White Yajurveda*, Benares, 1927.
- GRIFFITH, Ralph T.H., *The Hymns of the Sâmaveda*, Varanasi, 1963.
- HUME, R. Ernest, *The Thirteen Principal Upanishads*, Oxford University Press, London, 1934.
- HUTTON, J.H., *Caste in India*, Cambridge, 1946.
- JACOBI, Hermann, *Jainasutras*, (SBE) Trans. from Prakrit, I-II, Motilal Banarsidass, Delhi, 1968.
- KAYA, K., *Hint Mitolojişi Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- LEVİ, S., PRZYLUŚKİ, J., BLOCH, J., *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India*, Calcutta, 1929.
- Mârkanđeya Puranğ*, Trans: F. Eden Pargiter, Delhi, 1995.

- MASCARO, Juan, *The Bhagavadgita*, Trans. from Sanskrit, Penguin Books, Great Britain, 1980.
- MÜLLER, F. Max, *Vedic Hymns*, (SBE) Part I-II, Motilal Banarsidass, Delhi, 1967.
- MÜLLER, F. Max, *The Dhammapada*, (SBE) Trans. from Pâli, Motilal Banarsidass, Delhi, 1968.
- NANJUNDAYYA, H.V., ANANTAKRISHNA, İyer L.K., *The Mysore Tribes and Castes*, vol.4, Mysore, 1928-1935.
- O'FLAHERTY, W. DONİGER, *The Rig Veda*, Penguin Books, London, 1981.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 3. basım, 1995.
- PRABHUPÂDA, A.C.B., Swami, *Şrimad Bhâgavatam*, First Canto (I: 1-7), The Bhaktivedanta Book Trust, Germany, 1989.
- PRASAD, Ganga, *The Fountain-Head of Religion*, R. Saigal, Allahabad, 1927.
- RADHAKRİSHNAN, S., *Indian Philosophy*, vol.1, L. Van Leer and Co.N.V., Holland, 1948.
- RENOU, Louis, *Religions of Ancient India*, London, 1953.
- ROY, S. Chandra, *The Oraons of Chota Nagpur*, Ranchi, Calcutta, 1915.
- RUBEN, Walter, *Eski Hind Tarihi*, Çev: C.Z. Şanbey, Ankara, 1944.
- RUBEN, Walter, *Buddhizm Tarihi*, Çev: A. İtil, Ankara, 1947.
- SMITH, W. Carlson, *The Ao Naga Tribe of Assam*, London, 1925.
- SMITH, Vincent, *A History of Fine Art in India and Ceylon*, Oxford, 1930.
- STÖRIG, H.J., *İlkçağ Felsefesi (Hint, Çin, Yunan)*, Çev: .Ö.C. Güngören, Yol Yayınları, İstanbul, 1994.
- TANİLLİ, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası I*, İlkçağ, 5. basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Vâmana Purâna*, Edited by A.S. Gupta, Trans. S.M. Mukhopadhyaya, A. Bhattacharya, N.C. Nath, V.K. Verma, Varanasi, 1968.
- VOGEL, J.Ph. *Indian Serpent-Lore*, London, 1926.
- WILSON, H.H., *The Vishnu Purana*, Trans. from Sanskrit, Punthi Pustak, Calcutta, 1972.

- WILSON, John, *Indian Caste*, vol.1-2, Bombay, 1877.
- WINTERNITZ, M., *A History of Indian Literature*, vol.1, Calcutta, 1927.
- WINTERNITZ, M., *A History of Indian Literature*, vol.2 (Buddhist and Jaina Lit.), Calcutta, 1933.
- WOODROFFE, John, *Shakti and Shakta*, Madras, London, 1929.

Makaleler

- ÇAĞDAŞ, Kemal, "Fil Başlı Tanrı Ganeşa", *AÜ, DTCF, Doğu Dilleri Dergisi*, sayı 1, s.1, Ankara, 1964.
- ÇAĞDAŞ, Kemal, "Vishnupurana'da Prahlada Efsanesi", *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 23, s.3-4, Ankara, 1968.
- ÇAPAR, Ömer, "Anadolu'da Kybele Tapınımı", *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 29, s.1-4, Ankara, 1979.
- İTİL, Abidin, "İndra-Dharma", *AÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 6, Ankara, 1963.
- KAYA, Korhan, "Yaratılış İlahisi (Rgveda, X, 129)" *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 35, s.2, Ankara, 1992.
- KAYA, Korhan, "Hint Destanları Ramayana ve Mahabharata Üzerine", *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 37, s.1-2, Ankara, 1995.
- KAYA, Korhan, "Upanishadlar ve Bhagavadgita'da Benzerlik Gösteren Anlatımlar", *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 37, s.1-2, Ankara, 1995.
- RUBEN, Walter, "Budizma'nın Menşei ve Özü", *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 1, s.5, Ankara, 1943.
- RUBEN, Walter, "Hind'de Köy ve Şehir", *AÜ, DTCF Dergisi*, sayı 1, s.3, Ankara, 1943.

Encyclopaedia of Religion and Ethics'teki (Edited by J. Hastings, Edinburg) Makaleler:

- CROOKE, W., "Vaişnavism", c.XII, 1934.
- CROOKE, W., "Santâl", c.XI, 1934.
- CROOKE, W., "Sânsî, Sânsiyâ", c.XI, 1934.

CROOKE, W., "Mâl, Mâle, Mâl Pahâriâ", c.IX, 1934.
 CROOKE, W., "Majhwâr, Mânjhî", c.IX, 1934.
 CROOKE, W., "Gonds", c.VI, 1937.
 CROOKE, W., "Kâyasth, Kâyastha", c.VII, 1940.
 CROOKE, W., "Serpent-Worship (Indian)", c.XI, 1934.
 CROOKE, W., "Kharwâr, Khairwâr", c.VII, 1940.
 CROOKE, W., "Savarâs", c.XI, 1934.
 CROOKE, W., "Dravidians (North India)", c.V, 1937.
 DRAKE, John, "Kurkûs", c.VII, 1940.
 ENTHOVEN, R.E., "Lingayats", c.IX, 1934.
 FRAZER, R.W., "Dravidians (South India)", c.V, 1937.
 FRAZER, R.W., "Saivism", c.XI, 1934.
 GAIT, E.A., "Human Sacrifice (Indian)", c.VII, 1940.
 GARBE, R., "Lokâyata", c.VIII, 1930.
 GRIERSON, G.A., "Khâkis", c.VII, 1940.
 GRIERSON, G.A., "Saurapâtas, Sauras or Sauryas", c.XI, 1934.
 GRIERSON, G.A., "Bhils", c.II, 1930.
 GRIERSON, G.A., "Rârhâvallahîs", c.X, 1934.
 GRIERSON, G.A., "Karâlingîs", c.VII, 1940.
 GURDON, P.R.T., "Khâsis", c.VII, 1940.
 HAHN, F., CROOKE, W., "Orâons", c.IX, 1934.
 HILLEBRANDT, A., "Light and Darkness", c.VIII, 1930.
 HOPKINS, E., Washburn, "Mahâbhârata", c.VIII, 1915.
 HOPKINS, E., Washburn, "Bhairava", c.II, 1930.
 JACOBI, H., "Brâhmanism", c.II, 1909.
 JACOBI, H., "Daitya", c.IV, 1911.
 MACDONELL, A.A., "Râmâyana", c.X, 1918.
 MACDONELL, A.A., "Vedic Religion", c.XII, 1921.
 RIVERS, W.H.R., "Todas", c.XII, 1934.
 VALLEE, Poussin, L. De La, "Materialism, (Indian)", c.VIII, 1930.

DİZİN

- Adhvaryu, 24, 27.
Aditi, 15, 17, 60.
Aditya, 31, 60.
Agni, 12, 14, 18, 20, 23, 26, 31, 35, 90.
Ahalyâ, 89.
Ahi Budhnya, 47.
Ahura, 11, 12, 13.
Airavata, 91.
Aitareya Brahmana, 63.
Aitareya Upanishad, 28.
Amṣa, 17.
Ana Tanrıça, 62, 63.
Ananta, 56.
Apas, 9.
Apsaras, 17.
Arcuna, 33, 34, 43, 72.
Ardhanari, 43.
Ari, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 25, 30, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 44, 45, 47, 49, 50, 52, 60, 61, 64, 67, 89, 90, 93.
Aruni, 28, 29, 68, 69, 93.
Aryaman, 17, 32, 60.
Asura, 11, 12, 13.
Asura Mahiṣa, 61.
Aṣoka, 86.
Atharvaveda, 9, 13, 24, 25, 29, 47.
Atman, 28, 29, 30, 32, 68, 70, 76.
Atri, 12.
Attis, 12.
Avalokiteṣvara, 88.
Avesta, 11, 12, 13.
Baal, 12.
Bagaios, 12.
Baiga, 48.
Bala, 13.
Baladeva, 51.
Bhaga, 12, 15, 17.
Bhagavadgita, 20, 29, 32, 33, 34, 71, 72, 73, 91.
Bhagavata Purana, 52, 54.
Bhairava, 43, 46.
Bhavani, 43.
Bhavishya Purana, 15.
Bhikku (Bhikshu), 81.
Bhuta, 17.
Bogu, 12.
Brahma, 9, 17, 20, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 42, 43, 50, 58, 66, 78, 79, 80, 82, 84, 87, 88, 91.
Brahmaçarin, 24, 25.

Brahman, 9, 10, 22, 24, 25, 26, 27,
29, 37, 40, 45, 54, 55, 61, 67,
68, 71, 73, 74, 76, 78, 79, 80,
81, 82, 83, 85, 86, 89, 90.

Brahmana, 13, 22, 24, 37, 67.

Brahmanaspati, 26, 31.

Brahmanizm, 14.

Brahmodya, 27.

Brihadaranyaka Upanishad, 28, 32.

Brihaspati, 9, 20, 26, 32, 35.

Buddha, 10, 13, 39, 51, 56, 72, 74,
76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88.

Buddhist, 10, 40, 69, 82, 84, 85,
88, 92.

Buddhizm, 20, 33, 49, 51, 56, 71,
72, 73, 77, 82, 86, 87, 88, 90.

Caganmâtâ, 62.

Cambha, 13.

Canaka, 50.

Cataka, 87.

Cayna, 74, 75, 92.

Caynist, 10, 74, 92.

Caynizm, 20, 71, 73, 74.

Çanda, 43, 61.

Çandragupta, 86.

Çarvaka, 20, 70, 71.

Çhandogya Upanishad, 28, 30, 68.

Çyavana, 90.

Dakṣha, 17, 60.

Damaru, 43.

Dâsa (Dasyu), 17.

Dasra, 16.

Deva, 13.

Devî, 43, 47, 48, 49, 58, 61, 63, 88.

Dhammapada, 82.

Digambara, 74.

Dharma, 90.

Dravidler, 12, 16, 37, 39, 41, 45,
47, 50, 52, 64.

Dûrgâ, 43, 48, 55, 58, 61, 63.

Dyauspitar, 9, 12, 16.

Ganalar, 43, 65.

Ganeşa, 43, 64.

Garuda, 15.

Gaurî, 43, 53, 58.

Gotama, 79, 80, 81, 89.

Govardhana Efsanesi, 91.

Grihapati, 14.

Gupta, 86.

Hanuman, 53.

Harivamşa, 33, 56, 91.

Helius, 12.

Hindistan, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 37,
39, 44, 45, 46, 73, 77, 84, 86.

Hindu, 9, 10, 14, 17, 20, 33, 37,
39, 41, 71, 72, 73, 75, 77, 83,
84, 85, 87, 92, 93.

Hinduizm, 14, 15, 30, 45, 87, 88.

Hint, 9, 10, 11, 12, 15, 19, 30, 36.

Hiranyagarbha, 22, 23, 30, 31.

Hiranyakaşipu, 55.

Horus, 12.

Hotar, 24, 27.

İğnus, 12.
 İki Aşvin, 9, 16, 90.
 İlkeller, 29, 37, 39, 50, 63.
 Indra, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 60, 61, 71, 79, 87, 89, 90, 91.
 İndu, 30.
 Ka, 23, 24.
 Kailâsa, 43, 49, 62.
 Kâlî, 42, 43, 44, 48, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66.
 Kalki, 56.
 Kâmâ, 43, 88.
 Karttikeya, 43.
 Kaşyapa, 60.
 Kena Upanishad, 62.
 Krishna, 33, 34, 51, 52, 53, 62, 72, 90, 91.
 Krishna'nın Kendisini Adlandırışı, 34, 35.
 Kshatriya, 31.
 Kubera, 35.
 Kuşan, 86.
 Lakshmî, 62.
 Linga, 41, 43, 47, 48, 49, 50, 63, 84.
 Mahabharata, 33, 43, 50, 56, 69, 72, 88, 90.
 Mahadeva, 42, 62.
 Mahakâla, 88.
 Mahavîra, 10, 74, 76.
 Mahisha, 55.
 Maitri Upanishad, 31.

Manu, 71, 85.
 Marutlar, 9, 11, 31, 34, 42.
 Mâtâ, 62, 63.
 Mâtâdevî, 48.
 Matsya, 54.
 Maurya, 86.
 Medeus, 12.
 Meru, 35.
 Mitanni, 11.
 Mitra, 9, 11, 17, 32, 40, 45, 60.
 Munda, 12, 16, 40.
 Naga, 44, 45, 47, 56.
 Namuçi, 13.
 Nandi, 16, 43.
 Narada Purana, 84.
 Narasimha, 54.
 Nasatya, 11, 16.
 Nîlakantha, 43.
 Nirvana, 33, 83.
 Ognî, 12.
 Om, 29.
 Ouranos, 12.
 Paka, 13.
 Paraşurâma, 56.
 Parjanya, 9, 12, 16.
 Parikshit, 90.
 Parvatî, 43, 58, 61, 62, 64, 65.
 Perkunas, 12.
 Pişaçalar, 17.
 Pitarâlar, 17.
 Pitri, 17.

Pracapati, 20, 23, 24, 25, 26, 30,
31, 44, 91.

Prahlada, 54.

Pramatha, 43.

Prana, 44.

Praşna Upanishad, 31, 44.

Prithivî, 9, 16, 17.

Purana, 10, 32, 43, 64, 84.

Pushan, 9, 15, 16, 18, 31.

Radhâ, 62, 63.

Rakshasalar, 17, 35.

Râma, 51, 52, 55, 56.

Râmâyana, 43, 50, 56, 88, 89.

Rayi, 44.

Rigveda, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
19, 20, 22, 24, 25, 26, 29, 32, 33,
36, 39, 41, 42, 47, 69, 91, 93.

Rudra, 9, 25, 31, 37, 39, 42, 43, 49.

Sâmaveda, 24, 34.

Samkhya, 73.

Samkhya-Yoga, 20.

Sarasvatî, 17, 58, 88.

Savitar, 40.

Savitri, 9, 15, 18, 30.

Sîtâ, 50.

Skanda, 43.

Soma, 9, 14, 31, 71, 79, 90.

Surya, 9, 11, 12, 15, 17, 26, 40, 44.

Şaçi, 89.

Şakta, 17, 43, 62.

Şaktî, 17, 42, 58, 61, 62.

Şankara, 35.

Şatapatha Brahmana, 25, 26, 54.

Şeşa, 56.

Şiva, 10, 16, 17, 19, 20, 25, 30, 32,
35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 59, 61,
62, 64, 65, 66, 74, 84, 88, 93.

Şrauta, 24.

Şudra, 31, 85.

Şunga, 86.

Şvetambara, 74.

Şvetaşvatara Upanishad, 27, 31, 42.

Taittiriya Samhita, 25.

Taittiriya Upanishad, 28, 32.

Tandava, 43.

Tantra, 61, 64.

Tevicca Sutta, 78, 79, 81.

Thakur, 15, 48.

Trimurti, 10, 19, 32, 84.

Trişûla, 43.

Tvaştr, 17.

Udgatar, 24.

Umâ, 43, 58, 62.

Upanishad, 9, 20, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 52, 67, 68, 73, 76, 77,
84, 91.

Ushas, 9, 17.

Vaişya, 31.

Vala, 12.

Valmîki, 88.

Vamadeva, 90.

Vamana Purana, 52, 55, 61.

Vardhamana, 74, 75.

Varuna, 9, 11, 14, 17, 18, 20, 31,
32, 40, 45, 60, 79.
Vâsettha, 79, 80, 81, 82.
Vasu, 31, 35.
Vayu, 9, 26, 31.
Veda, 9, 10, 13, 15, 17, 25, 30, 33,
34, 37, 52, 60, 69, 70, 71, 72, 74,
77, 79, 81, 84, 85, 87, 88, 91.
Vedânta, 72.
Vedik Rudra, 10, 19.
Vishnu, 9, 10, 15, 17, 20, 25, 29,
30, 31, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41,
42, 43, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 65, 66, 84, 88, 93.
Vishnu'nun Avatarları, 52, 56.
Vishnu Purana, 55, 91.

Vişvakarman, 17.
Vişvedeva, 31.
Vitteşa, 35.
Vivasvat, 9, 15.
Vritra, 13, 15, 47.

Yacnavalkya, 32.
Yacurveda, 9, 23, 24, 25, 26, 29, 42.
Yakshalar, 17, 35.
Yama, 9, 18, 79, 88.
Yoga, 39.
Yogi, 71.

Zerdüşt, 11.
Zeuspater, 12.